

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Dimenze spirituality v partnerských vztazích

The spiritual dimension in partner relationships

Bakalářská diplomová práce

Autor: **Lukáš Motloch**

Vedoucí práce: **Mgr. Vojtěch Kukla**

Olomouc

2022

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucímu práce Mgr. Vojtěchu Kuklovi za časovou flexibilitu, trpělivost a úsilí spojené s odborným vedením této práce. Poděkování mu patří rovněž za inspiraci k napsání této práce jakožto autorovi čtyřkomponentové teorie lásky.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma: „*Dimenze spirituality v partnerských vztazích*“ vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu

V Olomouci dne.....

Podpis.....

Obsah

Úvod: problémy a překážky spojené se zkoumáním lásky	5
TEORETICKÁ ČÁST	7
1. Problémy a překážky spojené se zkoumáním lásky	7
2. Předchozí teorie a výzkumy zabývající se láskou	11
2.1 Teorie sociální výměny	11
2.2 Komunální vztahy	16
2.3 Romantická láska	18
2.4 Družná láska (Companionate love)	24
2.5 Barvy lásky	28
2.6 Triangulární teorie lásky	32
2.6.1 Thomsonský model lásky	33
2.6.2 Komponenty lásky	34
2.6.3 Trojúhelníky lásky	36
2.6.4 Studie ověřující Triangulární teorii	40
3. Spiritualita jako chybějící dílek lásky	43
3.1 Čtyřkomponentová teorie lásky	45
3.1.1 Teoretická východiska čtyřkomponentové teorie lásky	45
3.1.2 Empirická situace čtyřkomponentové teorie lásky	50
EMPIRICKÁ ČÁST	53
4. Výzkumný problém a cíle práce	53
5. Design výzkumu a použité metody	54
5.1 Důvod volby kvalitativní metodologie	54
5.2 Rizika spojené s naší metodou	55
6. Výzkumný soubor a tvorba dat	57
6.1 Populace a výzkumný soubor	57
6.2 Tvorba dat	58
7. Práce s daty a jejich výsledky	60
7.1 Deskriptivní údaje výzkumného souboru	60
7.2 Proces kódování	61
7.3 Rozbor hlavních témat – odpovědi na výzkumné otázky	63
7.3.1 Pojetí spirituality na individuální rovině respondentů	63
7.3.2 Přítomnost spirituality v partnerských vztazích	66

7.3.3 Projevy vztahové spirituality.....	67
7.3.4 Nové projevy spirituality	75
7.3.5 Ostatní komponenty lásky	79
7.3.6 Nezařazené projevy lásky	81
8. Diskuse.....	84
9. Závěry.....	92
Souhrn	93
Seznam literatury.....	96
Příloha 1: Český a cizojazyčný abstrakt	101
Příloha 2: Informovaný souhlas	103
Příloha 3: Základní osnova rozhovoru.....	104
Příloha 4: Kódovací systémy	106
Příloha 5: Schémata ostatních komponent.....	111

Úvod: problémy a překážky spojené se zkoumáním lásky

Ačkoliv se láska může jevit jako něco bezprostředně blízkého, něco, co je součástí snad každého života, a tedy že se jedná o něco poměrně lehce popsatelného, už při trochu bližším zkoumání se opak stává zřejmým. Zkuste si jen pohovořit s vašimi přáteli a blízkými na téma lásky a poproste je, aby vám tento koncept nějak přiblížili; aby vám řekli co považují za lásku, co jsou její podstatné atributy apod. Už po pár sděleních pravděpodobně dojdete k různým výpovědím, kde bude každý považovat za jádro lásky něco trochu jiného. První člověk bude tvrdit, že láska je hlavně prožitek vášně a pocitu být přitahován druhým člověkem, druhý bude namítat, že láska je hlavně o náklonnosti a pocitu zodpovědnosti za druhého člověka. Třetí do toho rychle hodí vidle tvrzením, že láska je dána od boha. Každý člověk má rovněž různě posunuté hranice toho, co lze ještě považovat za lásku a co už ne (např. přátelství nebo vztah na jednu noc jsou typicky hraniční příklady toho, co lze či nelze považovat za lásku).

Jak je možné, že se tak lišíme ve způsobu chápání lásky? Mluvíme vůbec o tom samém? Jak se ukazuje, odpověď na poslední otázku je k lepšímu pochopení konceptu lásky klíčová.

Láska je totiž mimořádně variabilní fenomén, který mění svou podobu jak mezi jednotlivými lidmi, kdy každý člověk prožívá lásku vždy trochu jinak, tak v rámci jednoho konkrétního člověka, který může během svého života zažívat lásku v mnoha polohách.

V dětství bude takový člověk nejspíš nejčastěji zažívat lásku mateřskou či sesterskou a bratrskou. V dospívání se může poprvé projevit láska orientovaná na partnera doprovázená intenzivními pocity vášně. V dalším vývoji člověka může člověk navazovat partnerské vztahy i z důvodu potřeby intimního vztahu, ve kterém se člověk partnerovi nechá poznat a ve kterém plně pozná druhého člověka. Ještě později může mít láska vyloženě racionální povahu kdy volba partnera či setrvání v aktuálním vztahu je odvozeno hlavně od úvahy nad praktičností či perspektivností vztahu.

Láska tedy na interindividuální a intraindividuální úrovni nabývá nespočtu podob od naprosto emocemi a fyzickou přitažlivostí řízenou vášnivou láskou až po chladnou, vypočítavou a emocemi oproštěnou prázdnou láskou.

Jak k této variabilitě přistoupit, chceme-li uchopit lásku obecně a nepopisovat jen konkrétní druhy lásky?

Milníkem ve zkoumání lásky bylo zavedení modelového přístupu ke zkoumání lásky, který se objevil poprvé v práci Sternberga (1986) pod názvem Triangulární teorie lásky. Tato teorie zavedla model, který uchopil lásku skrze tři komponenty: intimitu, vášně a závazek. Různou kombinací těchto komponent dokáže tento model vysvětlit širokou paletu toho, co nazýváme láska.

V poslední době se ale objevuje otázka nad tím, zda je tento model kompletní. Opravdu lze uchopit celý fenomén lásky pomocí tří komponent? A není to málo Roberte Sternbergu?

Co takhle nějaká vztahová kompatibilita? Asi si dokážeme představit, že v partnerském vztahu nedokážeme být s každým. Byť nás někdo zpočátku může přitahovat a vzbuzovat v nás vášně, emoce časem opadnou my zjistíme, že se s daným partnerem k sobě vůbec nehodíme.

Co to ale znamená „nehodíme se k sobě“? V jakých oblastech potřebujeme nutně aby se k nám partner hodil? Právě tyto otázky vedly k úvahám o zařazení čtvrté komponenty do modelu lásky. Autor čtyřkomponentové teorie (Kukla, 2017) vychází z bio-psycho-socio-spirituálního pojetí člověka a poukazuje na fakt, že přestože je dnes spirituální složka uznávaná jako legitimní součást lidského života, tak v době vzniku Triangulární teorie tuto pozici ještě neměla a tak mohla být při tvorbě modelu lásky opomenuta.

Právě dimenze spirituality by nám mohla poskytnout odpověď na výše zmíněnou otázku. Každý člověk nejspíše dříve či později stane před otázkou přesahu. Z odpovědi na tuto otázku vyplývají pro život člověka nějaké hodnoty, životní filosofie a životní styl. Lze se domnívat, že v závislosti na míře, v jaké této oblasti člověk přikládá důležitost, bude odpovídat požadavek na kompatibilitu těchto oblastí s partnerem.

O spirituální složce lásky je právě tato práce. Budeme se zde zabývat láskou jako takovou, možnostmi její podoby a jejího zkoumání. Budeme se pak hlavně zabývat otázkou integrace oblasti spirituality do tohoto fenoménu. Zajímá nás, zda je tato integrace možná a zda tak získáme kompletnější a přesnější model lásky, který bude blíže realitě.

TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části se budeme věnovat dosavadnímu stavu vědomostí o problematice lásky, spirituality a vztahové spirituality. Zvolíme přitom chronologický postup, kdy popíšeme různé teorie a přístupy k lásce tak, jak šly v čase. Budeme přitom tyto teorie a přístupy kontinuálně hodnotit a hledat v nich možné nedostatky. Zajímat nás bude, jakou část lásky jsou tyto teorie schopny vysvětlit a které oblasti naopak opomíjí. Naším cílem bude zjistit, zda existuje nějaká teorie či přístup, který je schopen uchopit lásku v celistvé podobě a pokud ne, tak jak vyplnit toto hluché místo ve zkoumání lásky.

Jelikož se naše práce zabývá vztahovou spiritualitou, logicky naši pozornost nasměrujeme k tomu, co to vztahová spiritualita je a jak ji lze integrovat do fenoménu lásky. Zamyslíme se také nad tím, zda je tato integrace smysluplná, tj. zda jejím zařazením do úvahy o lásce uspokojivě vyplníme ono hluché místo v teorii lásky.

Vyústěním tohoto teoretického ukotvení bude představení modelového přístupu k lásce, nejprve pomocí Triangulární teorie a poté pomocí čtyřkomponentové teorie lásky, která jako první teorie spiritualitu do lásky zařazuje. Představíme pojetí vztahové spirituality v rámci čtyřkomponentové teorie lásky a zhodnotíme, nakolik je toto pojetí smysluplné a kompletní.

1. Problémy a překážky spojené se zkoumáním lásky

Nyní stručně prodiskutujeme možné příčiny obtíží, se kterými se při zkoumání lásky setkáváme. Upozorníme na přítomnost nedostatků v minulých studiích a teoriích vyplývajících z těchto obtíží a nastíníme náš přístup ke zkoumání lásky v této práci.

Hlubková rešerše odborných studií, ale i diskuse na téma lásky s laiky nás vede k závěru, že ačkoliv se všichni motáme kolem konceptu lásky, popisujeme většinou jen určitou výseč fenoménu a tuto výseč často chybně generalizujeme jako podstatu celého fenoménu lásky. Takto když např. Shaver a Hazan (1988) popisují jako jádro stylů milování emoce s kořeny v attachmentu k významné druhé osobě vytvořeném v ranném dětství, mají v mnohém jistě pravdu. Předkládají přesvědčivé argumenty a jejich přístup dává smysl. Problém ovšem nastává, když se tento přístup snažíme generalizovat na celý koncept lásky.

Attachment přístup k lásce jistě vysvětluje jakousi predispozici k navazování určitých partnerských vztahů podle stylů lásky, který preferujeme; považovat ale tuto predispozici za vyčerpávající definici lásky je poněkud smutné a podle nás i chybné a zjednodušující.

Podobně bychom mohli kritizovat *Exchange theory of love* (Blau, 1964 v Hendrick & Hendrick, 1986) chápající lásku jako ekonomickou výměnu nákladů a zisků, Rubinovo pojetí *romantic love* na kterém sestavil své *Love Scales* (Rubin, 1970) a mnohé další teorie (podrobně se jim věnujeme v dalších kapitolách).

Dalším nedostatkem minulých studií, který je spojen se samotnou podstatou předmětu lásky je to, že láska je v čase a místě variabilní fenomén. Láska se mění co do míry projevů, prožívání a složení s tím, jak člověk stárne a v jakých životních podmínkách se nachází. Je zcela běžné, že mladý, nezávislý, zamilovaný student bude lásku prožívat, projevovat a popisovat jinak než svobodná matka na minimální státní podpoře nebo bohatý, bezdětný podnikatel s bohatou historií krátkodobých vztahů na jednu noc. Chceme-li tedy uchopit lásku co nejvíce obecně, nemůžeme se omezit na jednu z věkových a sociologických kategorií, a přitom stále hovořit o obecném fenoménu lásky. Přesto však tento zjevný nedostatek v minulých studiích nalézáme, když např. Fehr (1994) zkoumal míru shody laických pohledů na lásku s několika typy lásky definovanými výzkumníky v minulosti a své obecné závěry vyvozoval ze souboru participantů složeném v naprosté většině z mladých studentů univerzity docházejících na předmět Úvod do psychologie.

Různí autoři, kteří se v minulosti zabývali láskou, se liší nejen v obsahu svého pojetí lásky, ale i ve formě, kterou ji uchopují. Asi nejpoužívanějším přístupem se ukazuje uchopení jednoho konkrétního typu lásky, pokusu o její definování a následném empirickém prokazování této definice. Typickým představitelem tohoto přístupu je *romantic love* (Dion, & Dion, 1973; Spaulding, 1970), *passionate love* (Hatfield, & Sprecher, 1986; Tennov, 1979) a *companionate love* (Berscheid, 2010; Hatfield, 1982; Masuda, 2003).

Jako podkategorii tohoto přístupu (ovšem většinou bez snahy o empirické ověření) zde můžeme zařadit přístupy klasických autorů snažící se o uchopení ideální, úplné lásky (Frankl, 1946/2015; Fromm, 1956/2015; Maslow, 1962/2014; Yalom, 1980/2020). U takovýchto snah se setkáváme s pojmy *bezděčná láska*, *B-láska*, *zralá láska* nebo *láska bez vlastních potřeb*.

Jiný přístup volili Lee (1977) a již zmiňovaní Shaver & Hazan (1988), kteří namísto zaměření se na jeden typ lásky, projevíli snahu o širší uchopení fenoménu a vytvořili

taxonomie, které popisují různé *styly lásky*, které dohromady poskytují vysvětlení širší variability zkoumaného fenoménu než předchozí přístupy zaměřující se na jeden specifický druh. Lee tak došel k typům lásky *agape*, *eros*, *mania* aj. (viz kapitola *Barvy lásky*).

Zase jiný přístup zvolili Sternberg a Grajek (1984) při svém prvním pokusu o uchopení lásky. Autoři zde uvažovali model lásky inspirovaný thomsonským modelem inteligence. Takovýto model by sestával z mnoha podjednotek afektů, kognic a motivací, které při zážitku lásky vytváří dojem jednoho centrálního faktoru lásky podobný g-faktoru užívaném v teorii inteligence (více v kapitole o vzniku Triangulární teorie lásky).

Novější přístup Sternberga (1986) přistupuje k lásce jako k souboru dimenzí či faktorů, které mohou být v různých mírách pozorovány v každém mezilidském vztahu. Tyto faktory dohromady tvoří model lásky, který se snaží vysvětlit lásku na nejobecnější rovině. Tento modelový přístup je pro naši práci klíčový a jako autoři této práce se s tímto přístupem k lásce ztotožňujeme. Budeme se mu tedy intenzivně věnovat v dalších kapitolách.

Pro doplnění jen uveďme, že Sternberg svůj ryze kvantitativní přístup k lásce později doplnil i kvalitativním přístupem přistupující k lásce jako k příběhům. Tyto příběhy o lásce v sobě každý nosíme částečně nevědomě a obsahují naše představy o ideálním vztahu, partnerovi, scénáři jakým by se vztah měl vyvíjet, rolích, které v tomto scénáři s partnerem hrajeme a mnoho dalších neuvědomovaných předpokladů, se kterými vstupujeme do nových partnerských vztahů (Sternberg, 1998/2017). Tento zajímavý obrat nám může sloužit jako inspirace a motivace k většímu důrazu na kvalitativní zkoumání lásky, kterému se věnujeme i v této práci.

Poslední zjevný problém zkoumání lásky, který zde zmíníme je zřejmý. Láska je velice obecný a abstraktní pojem bez jasně vymezených hranic a definujících charakteristik, které by nám ji umožnili konkrétněji uchopit a oddělit od příbuzných fenoménů. Nejedná se tedy o klasický pojem, který bychom mohli popsat množinou definujících atributů (Eysenck & Keane, 2008), ale o fuzzy pojem, který je neurčitý kvůli mlhavým hranicím a proměnlivosti, která je způsobena přirozeným vývojem těchto pojmů (Sternberg, 2009).

K lásce jako pojmu se proto můžeme zkusit přiblížit pomocí vhodných prototypů, které jsou nositeli centrálních atributů. Zařazení objektu do kategorie láska by se pak odvíjelo ze vzdálenosti objektu od daného prototypu (Eysenck & Keane 2008). Ani toto pojetí ale není bez problémů, jelikož už stanovení oněch centrálních atributů může být snadno předmětem

sporů. Je snad mateřská láska horším/lepším prototypem než láska partnerská? A co přátelská láska založená na hluboké intimitě a závazku ovšem bez vášně a sexuality? Láska je tak široký pojem, že bychom tímto způsobem skončili u mnoha prototypů, čímž bychom se ovšem úplně minuli s cílem uchopit lásku na obecné rovině.

Na obecné rovině se můžeme pokusit lásku definovat jako pojem založený na explanačním rámci. Kategorizace v tomto případě vyplývá ze znalosti nějaké teorie zahrnující znalosti kauzality, závislosti a vztahů jednotlivých částí teorie. Taková teorie nebo explanační rámec pak vysvětluje přítomnost a nepřítomnost jednotlivých objektů v dané kategorii (Eysenck & Keane 2008). V případě lásky nám taková teorie schází a podle nás je podstatný krok k její tvorbě čtyřkomponentová teorie lásky, která bude také předmětem dalších kapitol.

Na začátku této kapitoly jsme zmínili, že by bylo vhodné uvést, jak k lásce přistupujeme my. Ve světle informací výše zmíněných přistupujeme v této práci k lásce jako ke specifickému intenzivnímu blízkému osobnímu vztahu, který můžeme nejlépe uchopit a popsat pomocí modelu obsahující dimenze vášně, intimity, závazku/rozhodnutí a spirituality.

V dalším textu přiblížíme historický kontext vzniku tohoto přístupu, podstatu modelového přístupu a kriticky zhodnotíme výhody a nevýhody tohoto přístupu v kontrastu s jinými populárními přístupy k lásce. Zamyslíme se nad počtem komponent, který by tento model mělo tvořit. Pozornost nasměrujeme hlavně na nově přidanou komponentu spirituality (Kukla, 2017, 2019). V empirické části pak budeme zkoumat konkrétní projevy a strukturu dimenze spirituality a budeme se ptát na smysluplnost jejího zařazení do modelového přístupu k lásce.

Abychom tento úvod o problémech zkoumání našeho předmětu zbytečně nenatahovali a mohli jsme se posunout k produktivnější práci, shrňme naše dosavadní objevy.

Lásku je těžké uchopit, protože představuje fuzzy pojem, který postrádá přesná kritéria nutná k její definici. Minulé pokusy o odborné uchopení lásky zjevně naráží na ohromnou šířku a pohyblivost tohoto fenoménu a vybírají si specifické výseče lásky. Tyto výseče se mohou týkat samotných projevů nebo druhů lásky, ale i věkových a sociálních podmínek populace, která je zkoumána. Lásku máme prostě tendenci popisovat parciálně. Jsme také ovlivněni naší životní situací, ze které lásku popisujeme a vlastní představou o tom, co je

to ideální láska založenou na vlastních zkušenostech. Často tak popisujeme jen pro nás relevantní výseč lásky a následně chybně zaměňujeme tuto část za celek.

Teorie zkoumající výseče lásky jsou ovšem stále nesmírně cenné, mohou nám sloužit jako inspirace k dalšímu posunu vpřed k lepší, obsáhlejší teorii. Můžeme je chápat jako jednotlivé díly skládačky, kterou máme nyní možnost poskládat a uvažovat o možných chybějících dílech. Proto nám mj. přijde vhodné v následující kapitole popsat několik takovýchto teorií a poskytnout tak pro čtenáře kontext situace, ve kterém se nachází naše úvahy o zařazení spirituality do fenoménu lásky.

2. Předchozí teorie a výzkumy zabývající se láskou

2.1 Teorie sociální výměny

Teorie sociální výměny není teorií v pravém slova smyslu, jedná se spíše o širší referenční rámec v rámci kterého vznikají dílčí teorie makro a mikro úrovně (Emerson, 1976). Tento rámec je užívám multidisciplinárně v rámci sociální psychologie, sociologie, ekonomie a antropologie. Každá z těchto disciplín používá tento rámec ke zkoumání lidských vztahů jak na úrovni dyád, tak na úrovni malých skupin a větších sociologických celků, ale pro všechny je charakteristické uvažování o mezilidských vztazích v kontextu ekonomických pojmů jako: odměna, cena, srovnání, profit apod., kde odměna může být definována jako směněné zdroje, které jsou příjemné a uspokojující a kde cena může být definována jako směněné zdroje, které mají za následek ztrátu nebo trest. Rozdíl odměny a nákladů pak dává výsledek sociální výměny (Sprecher, 1998).

Tento směr výzkumu považujeme vhodné ho do naší práce zahrnout z několika důvodů. Zaprvé teorie sociální výměny představuje klíčový přechodník mezi výzkumem atraktivity a výzkumem blízkých a partnerských vztahů (Hendrick & Hendrick, 1986). Chronologicky ho tedy můžeme považovat za možný počátek výzkumu lásky. Za druhé v rámci tohoto přístupu vznikly dílčí teorie a koncepty, které jsou aktuální i pro cíl naší práce.

Kořeny tohoto přístupu položili Thibaut a Kelley (1959 v Emerson, 1976), kteří do problematiky zkoumání atraktivity přinesli téma srovnávání. V každém mezilidském vztahu dochází k monitorování odměn, které daný vztah přináší a cen (nákladů), které je nutné za tyto odměny ve vztahu zaplatit. Vzájemná bilance odměn a nákladů pak produkuje výsledek ve smyslu výhodnosti daného vztahu pro člověka. Podle Berscheid a Walster (1969) Thibaut a Kelley předpokládali, že druhá osoba je pro člověka atraktivní v případě, že se výsledek srovnání cen a odměn nachází nad nějakým druhem minimální úrovně. Tuto minimální úroveň pojmenovali *comparison level (CL)* a představuje průměrnou hodnotu výsledků vztahů v daném kontextu, se kterou je osoba obeznámena buď osobní nebo zprostředkovanou zkušeností, kterou používá jako vzor pro posuzování minimální hladiny výsledků aktuálního vztahu, ve kterém se právě nachází (Berscheid & Walster, 1969). Vztahy nad touto hladinou jsou tedy posuzovány jako atraktivní a vztahy pod touto hladinou jako neatraktivní.

Berscheid & Walster (1969) dále informují, že Thibaut a Kelley ve své teorii později zohlednili i faktor závislosti na partnerovi. Reagovali tak na potřebu vysvětlit existenci nevýhodných vztahů, ve kterých se jedinci pohybovali zjevně pod minimální hladinou danou CL. Zavedli proto koncept *comparison level for alternatives (CL alt)*, který představuje minimální hladinu výsledků, které je člověk ochoten v daném vztahu akceptovat s přihlédnutím k dostupným alternativám (Thibaut & Kelley, 1959 v Emerson, 1976). Tento koncept udává skutečnou minimální hladinu vztahových výsledků z hlediska zisků a ztrát, kterou je jedinec ochoten akceptovat pro pokračování ve vztahu. Vysvětluje se tím fakt, proč někteří lidé zůstávají v nevyhovujících vztazích – úroveň závazku je ovlivněna jak současným vztahem, tak dostupnými alternativami. Zde si můžeme všimnout zřetelného přechodu z čisté teorie atraktivity na takové fenomény jako je závazek, vztah jako takový či spokojenost ve vztahu, tedy témata přesahující původní okamžik atraktivity.

Dalším z původních autorů, kteří rozvinuli teorii sociální výměny patří George Homans (1961). Homans se opíral hlavně o terminologii Skinnerovského behaviorismu a klíčovým pojmem jeho chápání sociální výměny je *posílení*. Sociální výměnu chápe jako výměnu hmotných a nehmotných aktivit, které přináší větší či menší zisky a ztráty, a které probíhají aspoň mezi dvěma stranami. Cenu chápe především jako různé aktivity a příležitosti, kterých se člověk ve prospěch vztahu vzdá (Cook et al., 2013). Kladný poměr ceny a odměny je ekvivalentní k pocitu pozitivního posílení ve Skinnerovském smyslu (Emerson,

1976). Člověk je tedy motivován volit a setrvávat v takových vztazích, ve kterých získává maximální posílení.

Homans popisoval obecné tendence v chování lidí v dyádách a skupinách. Blíže našemu cíli práce je Blau (1964 in Cook et al., 2013), který aplikoval teorii sociální výměny na lásku. Blau ovšem nevycházel z behavioristických předpokladů ze kterých vycházel Homans. Blau viděl sociální výměnu více utilitarianisticky a ekonomicky. Hlavním rozdílem mezi těmito přístupy je orientace na budoucnost a minulost. Zatímco behavioristický koncept posílení se dívá do historie zkušenosti s daným člověkem a hodnotí tak výhodnost takového vztahu, Blau se dívá do budoucnosti a lidé se podle něj chovají podle očekávaných benefitů z daného vztahu. Volí tak, aby minimalizovali cenu a maximalizovali zisky. V praxi je pak běžný princip, kdy jedna osoba druhé vykoná službu s tím, že je zde nevyslovené a neurčité očekávání o nějakém budoucím návratu, oplátce, splacení dluhu. (Cook et al. 2013). Tento princip reciprocity ve vztahu, tedy něco za něco, je vedle konceptu zisků a ztrát dalším klíčovým pilířem teorie sociální výměny (Sprecher, 1998). Opět můžeme vidět, že se toto pojetí dotýká i našeho tématu v bodech jako je rozhodnutí pro vstup do vztahu a rozhodnutí pro setrvání ve vztahu – tedy závazek v lásce (který je součástí čtyřkomponentové teorie lásky).

Pokud byla chladná a ekonomická vypočítavost u Homanse jen naznačena, u Blau (1964 in Cook et al. 2013) je zcela odhalena a zvýrazněna.

Blau z pozice teorie sociální výměny chápal lásku jako jemně vybalancovanou úroveň vzájemnosti založenou na nepřetržité výměně odměn mezi partnery (Hendrick & Hendrick, 1986). Tento první krok aplikace teorie sociální výměny na intimní lidské vztahy dále rozvinuli Hatfield et al. (1979) ve své teorii spravedlnosti (*equity theory*).

Teorie spravedlnosti je jeden z mnoha derivátů původní teorie sociální výměny, která staví na poznatcích původních autorů a aplikuje je na kontext intimních vztahů, konkrétně na výběr partnera, spokojenost ve vztahu a rozpad vztahu aj. (Sprecher, 1998). Teorie je vystavená na čtyřech propozicích z nichž dyadických vztahů se týkají tři (Hatfield et al., 1979):

1. Lidé se budou snažit maximalizovat své výsledky (kde výsledek je roven rozdílu odměn a trestů).
2. Když se lidé ocitnou v nespravedlivém vztahu, vznikne distres. Čím více nespravedlivý vztah, tím více budou pociťovat distres.

3. Lidé, kteří zjistí, že se nachází v nespravedlivém vztahu se budou pokoušet eliminovat distress znovuobnovením spravedlnosti. Čím více nespravedlnosti existuje, tím více pociťují distress a tím usilovněji se budou pokoušet znovuobnovit spravedlnost.

Spravedlnost je zde definována jako situace, kdy účastník A, účastník B či vnější pozorovatel shledává, že všichni účastníci dostávají ze vztahu spravedlivé relativní zisky (Hatfield & Traupmann, 1979). Relativní vzhledem ke svým vkladům, které do vztahů dávají. Zde považujeme za podstatné toto zdůraznit. K pocitu spravedlivosti ve vztahu nemusí být nutně vždy dosaženo dokonalého poměru 50/50, ale jde o to, jaké má člověk od daného vztahu očekávání na základě kterých do něj vkládá investice (platí cenu) a zda má pocit, že relativně k těmto investicím dostává spravedlivý podíl odměn.

Člověk se tedy ve vztahu může nacházet ve třech polohách: rovnost, která vede k pocitu spokojenosti, přehnané ocenění (*over-benefitted*), které vede k pocitu viny a nedostatečné ocenění (*under-benefitted*), které vede k pocitu zlosti (Hatfield & Traupmann, 1979), deprese nebo frustrace (Sprecher, 1998). Obě dvě krajní varianty jsou tedy subjektivně nepříjemné a člověk, který se v takové situaci nachází se v souladu s třetí propozicí bude různými způsoby snažit obnovit původní spravedlivý vztah. Člověk se může snažit změnit partnera či sebe (resp. své vnímání problému a přesvědčit sebe sama, že se nic neděje), může začít milostný vztah mimo původní partnerský vztah nebo může původní vztah opustit.

Z původního rámce teorie sociální výměny se pozdější autoři pokusili vysvětlit i komplexnější fenomény jako závazek (Cook & Emerson, 1978; Cook, & Watabe, 1998; Kollock, 1994; Yamagishi) a emoce ve vztahu (Lawler et al. 2008; Molm, Collet, & Schaefer, 2007).

Závazek je zde chápán jako rozsah v jakém se daný člověk účastní opakovaných výměn se stejným partnerem v průběhu času (Cook et al. 2013). Jde o interpersonální vazbu, která vede člověka k opakovaným účastem ve výměnách pouze s jedním člověkem (Cook & Emerson, 1978). Podle těchto autorů vede ke tvorbě závazku pocit sociální nejistoty v situaci, kdy nemáme žádného stabilního partnera pro výměnu. Tato nejistota se projevuje jako subjektivně nízko odhadovaná pravděpodobnost úspěšné, uspokojivé výměny s kterýmkoliv potenciálním partnerem. Člověk se bojí, že ho druhý bude chtít využít a že bude ve výměně okraden. Takto subjektivně nepříjemný stav potom vede ke tvorbě

stabilního pouta ve formě závazku k jednomu osvědčenému partnerovi, jehož férovost je ověřena opakovanou minulou pozitivní zkušeností a který tak redukuje sociální nejistotu. Tento předpoklad byl ověřen i výzkumně když byla nalezena negativní korelace mezi sociální nejistotou a závazkem (Cook & Emerson, 1984 v Cook et al., 2013).

Kromě toho, že se u určitých partnerů vyvíjí závazek, který je víceméně racionální reakce na sociální nejistotu, můžeme v preferenci určitých partnerů v rámci spektra možností pro sociální výměnu vidět i emocionální důvod. V rámci opakovaných výměn se mezi partnery může vytvořit emocionální pouto, které vede k preferenci tohoto partnera a k toleranci možných nespravedlností ve výměně (Cook et al. 2013).

Vysvětlením vlivu emocí na sociální výměnu mezi partnery se zabývaly dvě teorie, které si nyní v krátkosti přiblížíme.

Teorie vztahové koheze vidí emoce v sociální výměně jako proximální mechanismus, který funguje jako mediátor struktury výměny behaviorálních výstupů (Lawler & Yoon, 2008). Lidsky řečeno, teorie říká, že se lidé, jejichž nabídky a poptávky se v rámci sociální výměny vhodně doplňují, vídávají častěji a je u nich vyšší frekvence výměn, což vede ke vzniku pozitivních každodenních emocí spjatých s tímto vztahem. Tyto emoce dále vedou ke vztahové kohezi, která má pozitivní dopad na behaviorální výstupy jako je závazek ke vztahu.

Druhá teorie – teorie reciprocity ve výměnných vztazích vidí emoce jako výstup výměnného procesu v důsledku závazku k danému výměnnému vztahu (Molm et al. 1999). Úroveň emocí ve vztahu je dána druhem výměny (reciproční nebo vyjednávací) a úrovní závazku. Závazek zde autoři dělí na behaviorální a emoční. Behaviorální závazek je vyjádřen prostou preferencí vstupovat do výměn častěji s jedním člověkem oproti jiným alternativám. Emoční závazek tvoří emoční vazby, které se tvoří po opakovaných zkušenostech dobré výměny s jedním partnerem. Míra emočního závazku je pak dána velikostí behaviorálního závazku a typem výměny. Emoční závazek se tvoří hlavně v reciproční výměně, kde je sice implicitně vyjádřen požadavek na protislužbu, ale tento požadavek je neurčitý a druhou stranu nic nezavazuje k tomu ho naplnit (kromě pocitu viny a ztráty důvěryhodnosti). To vede k pocitům nejistoty u lidí, kteří do těchto výměn vstupují hlavně s novými partnery. Pokud se ovšem výměna ukáže jako úspěšná, vyvíjí se u partnerů pocit důvěry a pozitivní emoční pouto mezi nimi (Molm et al. 1999).

V obou teoriích vidíme snahu vyhnout se sociální nejistotě vytvořením stabilního vztahu k partnerovi, díky kterému můžeme zvýšit předvídatelnost výměny. V obou teoriích je dále vyjádřen předpoklad, že zkušenosti s opakovanou úspěšnou výměnou vedou k vývoji pozitivních emocí spjatých s tímto vztahem. Tento vztah začne mít pro člověka vnitřní hodnotu, počáteční racionální kalkul ustupuje částečně do pozadí a ve vztahu se tvoří emoční závazek.

Jak můžeme vidět, teorie sociální výměny byla ve výzkumu mezilidských vztahů, zejména v oblasti výběru partnera, udržování vztahu, spokojenosti ve vztahu a rozpadu vztahu nesmírně plodná. Mezi její nespornou výhodu podle nás patří její jednoduchost a srozumitelnost se kterou vysvětluje každodenní zkušenosti, se kterými se mnoho lidí dokáže ztotožnit. Většina z nás se určitě v minulosti přistihla, jak vyhodnocuje svůj partnerský vztah z chladné ekonomické perspektivy a uvažuje o své pozici z hlediska spravedlnosti zisků a ztrát.

Tato výhoda je však také předmětem největší kritiky této teorie, se kterou se ztotožňujeme. Jak uvádí (Emerson, 1976) jedná se o teorii značně redukcionistickou. Byť každý občas vyhodnocuje svůj vztah z čistě ekonomického hlediska, troufáme si říct, že většina lidí nepoužívá tento jednoduchý rozdíl zisků a ztrát jako jediné měřítko spokojenosti a hlavně smysluplnosti vztahu. Domníváme se, že pokud chceme porozumět pravé podstatě fenoménu lásky, je třeba hledat i hlubší dimenze, které motivují člověka ke vstupu do vztahu, jeho udržování i v náročných situacích a které uspokojují jeho hlubší potřeby.

Dostáváme se tedy k závěru, že tato teorie je použitelná pro reciproční vztahy založené na počítání zisků a ztrát, toto je ovšem jen jedna podoba vztahu, který můžeme vidět pod fenoménem lásky (většinou však podle nás takové vztahy nacházíme mimo fenomén lásky). Pokud chceme pochopit i jiné polohy lásky, musíme hledat dál.

2.2 Komunální vztahy

Koncept komunálních vztahů vznikl v reakci na redukcionismus aplikace teorie sociální výměny na kontext partnerských vztahů (Hendrick & Hendrick, 1986). Autoři uvádí, že zmíněné principy sociální výměny jsou sice použitelné na výměnný vztah, který je charakteristický reciprocitou, zároveň ale dodávají, že ve vztahu, který není založen na

reciprocitě, ve vztahu, který je založen na přirozeném zájmu a vnímání potřeby druhého, může být reciproční vypočítavost a rovnost zdůrazňována teorií sociální výměny dokonce škodlivá (Clark & Mills, 1979).

Jako protiváhu výměnného vztahu autoři uvádí koncept komunálního vztahu. Rozdíl mezi výměnným a komunálním vztahem spočívá hlavně v oblasti dávání a dostávání benefitů, výhod, služeb, prostě čehokoliv příjemného či užitečného, co ve vztahu putuje z jednoho partnera ke druhému a naopak. Clark & Mills (1993) specifikují pojem „výměna“ a chápou ho v užším smyslu než tradiční teorie sociální výměny. Výměnu ve výměnném vztahu chápou jako oboustrannou, reciproční transakci, ve které je benefit darován s očekáváním pozdějšího obdržení srovnatelného benefitu nazpátek. V komunitním vztahu nelze podle těchto autorů mluvit o výměně, jelikož zde je dávání benefitů motivováno hlavně obecným zájmem o druhého nebo jako odpověď na jeho potřebu. V obou případech zde není očekávaná protislužba. Obdržení benefitu nevytváří u recipienta žádný pocit dluhu (Clark & Mills, 1993).

Pokud v komunálním vztahu uplatníme princip „něco za něco“, poškodíme tím tento vztah, jelikož tím zpochybníme to, že se členové takového vztahu skutečně zajímají o potřeby druhého (Clark & Mills, 1979).

Opravdoví přátelé a partneři se většinou nemusí ujišťovat o tom, že jsou si rovni a že si nic nedluží. Když například dostaneme od partnera pěkný dárek „jen tak“, tedy ne v rámci narozenin či svátku, reakce typu: „Počkej, to já nemůžu jen tak... podívej, příští večere je na mě“, bude u partnera vzbuzovat otázky o hloubce našeho vztahu.

V souladu s tímto předpokladem je i teorie spravedlnosti ve vztahu, která říká, že v intimním vztahu se rozplývá individualita obou partnerů a ti se definují více jako jednotka vztahu – pár. Tento posun pak vede ke změnám vnímání spravedlivosti ve vztahu, která tak není vnímána jako dokonalý poměr cen a nákladů ve smyslu 50/50 (Walster, Walster & Berscheid, 1978 v Clark & Reis, 1988).

Tento předpoklad se podařilo úspěšně experimentálně ověřit (Clark & Mills, 1979). Skupina svobodných mužů se seznámila se skupinou atraktivních vdaných žen a skupinou atraktivních svobodných žen. Tyto ženy po muži vždy vyjádřily žádost o nějakou pomoc. Polovina žen poté zareagovala na obdrženou pomoc tím, že vehementně nabízela protislužbu, druhá nic takového nenabízela. Byl učiněn předpoklad, že muži budou toužit po komunálním vztahu se svobodnými ženami a po výměnném vztahu s provdanými

ženami. Dále bylo předpokládáno, že u svobodných žen bude nabízení protislužby za poskytnutou pomoc snižovat hodnocení tohoto vztahu, jelikož muž s ní toužil po komunálním vztahu. Naopak u vdaných žen bylo předpovídáno, že taková protislužba povede ke zvýšení hodnocení vztahu. Všechny tyto předpoklady byly v experimentu potvrzeny.

Clark & Mills (1993) jsou toho názoru, že lidé mají jistou formu komunálního vztahu s každým člověkem, i s cizími. S většinou z nich je ale úroveň tohoto vztahu velice nízká a projevuje se, pokud je potřeba cizího člověka opravdu velká (např. když zkolabuje na ulici a potřebuje zavolat ambulanci), nebo je cena nutná k pomoci tomuto člověku opravdu nízká (např. poradit cestu ve městě). Největší úroveň komunálního vztahu máme pochopitelně s rodinnými příslušníky a milostnými partnery. Úplně nejvyšší forma komunálního vztahu je mateřská péče o potomky.

Koncept komunálních vztahů představuje v historii zkoumání lásky přechod od chladného ekonomického pohledu „něco za něco“ k hlubší, lidštější formě lásky, která je založena na speciálním místě druhého člověka v našem životě. O takového člověka máme přirozený zájem, přejeme si jeho blaho a rádi naplňujeme jeho potřeby. Komunální vztahy jsou součástí života každého člověka, představují pro člověka vztah, který poskytuje bezpečí a pocit naplnění. Autoři tohoto konceptu předpokládají, že komunální vztahy jsou ty, na kterých záleží lidem v životě nejvíce (Clark & Mills, 1993).

Komunální vztahy nicméně nepředstavují ucelenou teorii lásky. Popisují pouze druh vztahu, který umožňuje otevřít dveře určitým typům lásky, které nejsou založeny na reciprocitě, ale na ocenění celkového obrazu partnera ve svém životě takový, jaký je.

Opravdu hluboké komunální vztahy, které se vyznačují ochotou zaplatit vysokou cenu pro naplnění potřeby druhého, aniž by chtěl člověk cokoliv nazpátek, dávají autoři do ekvivalence s tzv. *close romantic relationships* (Harvey & Wenzel, 2001). O těch ale v už v další kapitole.

2.3 Romantická láska

Koncept romantické lásky představuje zástupce přístupu k lásce, jehož cílem je uchopit co možná nejširší porci fenoménu lásky v rámci jednoho komplexního prototypu.

V terminologii zde panuje poměrně značný nepořádek, a tak v odborné literatuře najdeme spoustu názvů, které do značné míry popisují jednu a tu samou věc. Nejčastěji se vedle romantické lásky setkáme s používáním pojmu *vášnivá láska*, hlavně v práci významné autorky Hatfieldové. Krom toho se ale můžeme setkat s pojmy: *erotická láska*, *eros*, *návyková láska*, *obsedantní láska*, *nedostatková láska (D-Love)* nebo *pocit zamilovanosti*, *puppy love*, *crush*, *pobláznění* a *nemoc z lásky* (Berscheid, 2010; Hatfield, 1986, 1988, 2012). My budeme dále používat pojem romantická láska, jelikož je to spolu s pojmem vášnivá láska pojem nejpoužívanější, ale na rozdíl od vášnivé lásky není tolik laicky asociován s tělesnou stránkou lásky.

Všechny pojetí romantické lásky nachází spojení v důrazu na senzuální prožívání (Berscheid, 2010). Centrem jejich zájmu je zamilovaný pár a cíl těchto přístupů je pomocí konceptu romantické lásky popsat subjektivní stav člověka, který se nachází ve stavu akutní zamilovanosti.

Definice romantické lásky byly původně velice široké, pracovalo se hlavně s láskou jakožto kladným postojem k druhé osobě. Úvodní výzkum romantické lásky byl tématem především sociologů, kteří se nezajímali tolik o subjektivní stav zamilovaného člověka, ale spíše o romantickou lásku jakožto prekursor manželství. V 80. letech dochází ke změně a psychologové se začínají ptát na podstatu romantické lásky. Začínají se ptát jak člověk prožívá lásku, koho miluje, proč, jak intenzivně apod. (Hatfield, et al. 2012).

První významný milník na poli psychologického výzkumu romantické lásky (a ve výzkumu lásky obecně) představují *Loving/liking scales* (Rubin, 1970). Rubin představuje stále první vlnu výzkumu chápající lásku jako postoj. Láska je podle něj postoj osoby ke specifické druhé osobě, který zahrnuje predispozice myslet, cítit a jednat určitým způsobem směrem k této osobě. Romantickou lásku pak definoval velmi obecně jako: „...love between unmarried opposite-sex peers, of the sort which could possibly lead to marriage“ (Rubin, 1970, 266). V jeho definici vidíme důraz na existenci partnerského vztahu, ale zároveň dnes už zastaralý požadavek na neprovdaný pár opačného pohlaví a chápání lásky jako prekursoru manželství (Rubin, 1970).

Na základě studia spekulací o lásce a dosavadních teorií sestavil Rubin škálu *Loving scale*, která měla měřit romantickou lásku a která byla sycena třemi faktory: (1) potřeba afiliace a závislosti; (2) predispozice pomáhat; (3) exkluzivnost a absorpce. Rubinovi se podařilo prokázat vnější validitu svého konceptu experimentem se vzájemným očním kontaktem, ve

kterém páry dosahující větších skóreů loving scale vykazovaly signifikantně delší oční kontakt než páry s nižším loving scale skórem, což podle něj dokazuje platnost komponenty exkluzivnosti partnera a absorpce (Rubin, 1970).

Při bližším náhledu na jednotlivé komponenty romantické lásky podle Rubina docházíme k názoru, že Rubinova romantická láska zahrnuje především prvky silné a bezpečné emoční vazby (resp. potřebě po takovéto vazbě) a to až do míry opravdové závislosti na partnerovi. Především ale v jednotlivých položkách škály vidíme hojně zastoupení tzv. *companion love* (družná láska, viz dále), která se zde projevuje jako kamarádský zájem o blaho druhého („*One of my primary concern is ... 's welfare*“), tolerance (*I find it easy to ignore ... 's faults*), starost a pocit odpovědnosti za druhého („*I feel responsible for ... 's well being*“) nebo jako touha po hlubokém poznání a intimitě („*I would greatly enjoy being confided in by ...*“).

Na to, že se jedná o škálu měřící romantickou lásku, která je často popisována s ohledem na pocit vášně, atraktivitu a sexualitu, tady tyto charakteristiky moc nenacházíme. O tom, že tu něco nehraje svědčí i Kelley (1983 v Hendrick & Hendrick, 1986), který v Rubinově škále vidí 4 komponenty odlišné od těch, které uvádí Rubin, a to: *needing, care, trust, tolerance*.

I Hatfield (2012) považuje Loving scale za dobrý nástroj pro měření družné lásky, konstatuje však, že obsahuje jen pár položek měřících lásku romantickou. Dle našeho názoru je absence vášně a sexuální touhy v Rubinově práci důsledek kulturního klimatu v jeho době, ve které téma vášnivě, tělesné romantické lásky nebylo považováno za předmět seriózní vědy.

Freud (1951) o romantické lásce hovořil jako o spojení dvou proudů emocí. Něžných láskyplných pocitů a senzuálních pocitů. Krom toho, že spojení těchto dvou proudů tvoří dospělou lásku a absence jednoho tvoří lásku neurotickou, své úvahy dál nerozvinul, nicméně Berscheid (2010) dál rozvíjí myšlenku dvou komponent romantické lásky – první horká, vášnivá a druhá hřejivá, něžná a intimní. Za romantickou lásku pak považuje vhodnou kombinaci družné lásky (viz následující kapitola) a sexuální touhy.

Indicií svědčící o smysluplnosti této myšlenky je to, že vysokoškolští studenti volně popisující svůj romantický vztah se nejčastěji schylují k tématům spojeným s družnou láskou a že půlka těchto studentů označuje svého partnera zároveň jako nejlepšího přítele (Hendrick & Hendrick, 1993). Jinačí výzkum zase žádal od podobné populace roztrídění

svých známostí v rámci své sociální sítě do kategorií: (a) zamilovaný; (b) sexuální touha; (c) „kamarádi“ aj. Ukázalo se, že lidé mají v kategorii „zamilovaný“ v drtivé většině jediného člověka a že tento člověk je téměř vždy zároveň zařazován do kategorie „kamarádi“ (Myers & Berscheid, 1997). Je tedy opravdu možné, že romantická láska je prostě velmi dobře udržované, intimní přátelství, které je zároveň od tohoto přátelství odlišné zastoupením vášně a sexuální touhy, které v běžném přátelství chybí.

Mezi přední výzkumníky zabývající se vášnivou láskou (zde se držíme pojmu, který používá autorka, ale stále odkazujeme na romantickou lásku) patří Elaine Hatfield. Tato autorka vášnivou lásku pojímá především jako stav intenzivní touhy po spojení s druhou osobou. Opětovaná láska (spojení s někým) je pak spojeno s pocitem naplněnosti a extází, neopětovaná láska (separace) pak s pocitem prázdnoty, úzkosti a zoufalství. Je to stav intenzivního fyziologického nabuzení (Hatfield, 1982).

V pozdější práci nacházíme podrobnější definici: „*A complex functional whole including appraisals or appreciations, subjective feelings, expressions, patterned physiological processes, action tendencies, and instrumental behaviours*“. (Hatfield & Sprecher, 2010, 145).

Vášnivá láska je typická především intenzivní emoční zkušeností pozitivního a negativního charakteru. Mezi typické emoce pociťované ve vášnivé lásce patří něha, sexuální pocity, radost, bolest, úzkost a úleva (Hatfield, 1982).

Ve své vlastní škále *Passionate love scale* však autorka vedle intenzivních emocí identifikovala a popsala i další komponenty vášnivé lásky (Hatfield & Sprecher, 1986):

- 1) *kognitivní komponenty*: dotěrné přemýšlení nebo zaobírání se partnerem, idealizace partnera nebo celého vztahu, touha poznat partnera a nechat se poznat partnerem.
- 2) *emoční komponenty*: přitažlivost k druhému, obzvláště sexuální přitažlivost, pozitivní pocity, když jdou věci dobře, negativní když ne, touha po reciprocitě, touha po kompletním spojení, fyziologické vzrušení.
- 3) *behaviorální komponenty*: chování s účelem zjistit pocity druhého, studování druhého, služba druhému.

Toto se nám zdá jako zatím nejkomplexnější pojetí romantické lásky, jelikož zde vidíme kromě důrazu na subjektivní pocity i snahu zahrnout kognitivní a behaviorální procesy. I sama autorka při bližším prozkoumání novějších metod měření romantické lásky

konstatuje, že teorie romantické lásky se posunula směrem, kdy metody jsou konstruovány tak, aby postihly kognitivní, emoční a behaviorální komponenty lásky (Hatfield et al., 2012).

Zahrnutí behaviorální a kognitivní komponenty ovšem nijak nesnižuje důraz na pocitovou komponentu – ta je zde pořád ta hlavní. Vášnivá láska je především spojena s různými velmi intenzivními emocemi, jak pozitivními, tak negativními. Milující jsou vláčeni od extáze do agonie. Pro romantickou lásku je také charakteristická aktivace sympatického nervového systému a s ní doprovázející tělesné symptomy „zamilovanosti“ jako zarudlý obličej, zpocené ruce, slabá kolena, závrať, tlukot srdce, třes v rukou, zrychlené dýchání aj. (Hatfield & Sprecher, 1986).

Liebowitz (1983 in Hatfield & Sprecher, 1986) jde v popisu subjektivní emoční zkušenosti romantické lásky ještě dál a říká, že taková láska přináší závratný pocit srovnatelný s pocitem intoxikace amfetaminem. Bažení po lásce je podobné jako bažení po droze, stavu intoxikace. Náraz, který je spojen s rozchodem se podobá náhlému vysazení amfetaminu. Mezi emoce spojené se stavem intoxikace láskou řadí euforii, relaxaci, *spirituální pocity* a úlevu. Mezi emoce spojené s nízkou hladinou lásky řadí úzkost, panické ataky, bolest ze separace a strach z trestu.

Shrňme si to. Koncept romantické lásky různí autoři pod různými názvy používají převážně k popisu takové lásky, která je charakteristická především vysokou emoční angažovaností, silným citovým poutem, atraktivitou partnera a sexuální touhou. Některé pojetí romantické lásky do tohoto konceptu promítají prvky družné lásky jako je zájem o blaho druhého, pomáhání, intimita a důraz na vášeň v nich ustupuje do pozadí (Rubin, 1970). Někteří považují romantickou lásku jako příklad vhodné kombinace družné lásky a sexuální touhy (Berscheid, 2010).

Nejkomplexnější pojetí romantické lásky podává Elaine Hatfield. Její pojetí zahrnuje kognitivní stavy charakteristické pro stav zamilovanosti, touhu po dosažení intimity ve vztahu, fyzickou a osobní atraktivitu, sexuální touhu, fyziologické procesy, touhu po reciprocitě nebo behaviorální akty spojené s pocitem zamilovanosti. Zahrnuje tedy prvky většiny doposud zmíněných teorií – social exchange v touze po reciprocitě, komunální lásku v přirozeném zájmu o druhého a Rubinovo pojetí romantické lásky zahrnutím pevné vazby a družného chování.

V rámci teorií lásky, které jsme zatím probrali, je romantická láska koncept postihující nejširší spektrum fenoménu lásky. I tady ovšem najdeme mnohá omezení. Především jde o omezení časové. Koncept romantické lásky můžeme aplikovat nejspíš pouze na počáteční fáze vztahu, kdy atraktivita partnera slouží jako hlavní motiv udržování vztahu. Víme ale, že v pozdějších fázích vztahu vášně většinou upadá a vztah drží pohromadě jiné motivy (Sternberg, 1986). Ani popis subjektivního prožívání spojený s intenzivními emocemi či chování s počáteční snahou zalíbit se už nejspíš nebudou aplikovatelné pro dlouholeté manželství.

Další naše kritika této teorie lásky je její poměrná nesourodost. Různí autoři se liší v názorech, co lze do této lásky zahrnout a co tvoří její jádro. Jak jsme zmínili, mnoho autorů klade důraz na emoční složku spojenou s pocitem vášně a přitažlivosti. Poměrně významná část autorů se ale snaží do konceptu romantické lásky promítnout i takové jevy jako je bezpečná emoční vazba, tendence pomáhat, vysoká intimita nebo různé kognitivní a behaviorální projevy. Lze tedy ptát, zda romantická láska obohacena i tyto projevy mimo oblast emotivity zůstává stále láskou romantickou, či zda by pro ni nebylo vhodnější jiné pojmenování,

Lze se také ptát na to, zda romantická láska musí obsahovat všechny tyto zmíněné projevy. Je romantická láska založená čistě na pocitu intenzivní vášně stejná romantická láska, jako Rubinova romantická láska založená na potřebě afiliace a bezpečné vazby? Podle nás je zde koncept romantické lásky nafukován do nesmyslných rozměrů a docházíme k závěru, že se můžeme buďto zaměřit na přesné vymezení této jedné konkrétní lásky – romantické lásky, čímž bychom ale ztratili z dosahu obecný fenomén lásky, nebo můžeme naše úvahy přesunout o úroveň výš a hledat takovou teorii, která je složena z několika takovýchto dílčích typů, jako je romantická láska. V takovémto případě bychom pro vášnivé pojetí romantické lásky podle Hatfieldové (1982) a Rubinovo pojetí romantické lásky našli dva různé názvy a vyhnuli bychom se nesmyslnému slučování neslučitelného.

Ještě, než se ale k takovým možným „meta-teoriím“ dostaneme, představíme teorii lásky, která romantickou lásku doplňuje – družná láska.

2.4. Družná láska (Companionate love)

Silná záliba, přátelská láska, philias, manželská láska nebo storge. To jsou různé názvy, které popisují to, co můžeme shrnout pod pojmem družná láska (Berscheid, 2010). Podobně jako u romantické lásky se zde setkáme s mnoha rozličnými snahami tento typ lásky nějak uchopit. Lásku družnou můžeme považovat každopádně za doplněk k lásce romantické se kterou dohromady tvoří funkční celek.

Masuda (2003) se snažil najít podobnosti a odlišnosti různých metod měření romantické a družné lásky, které vznikaly na podkladech čtyř teorií (Rubin, 1970; Lee, 1977; Hatfield, 1982 & Sternberg, 1986). Konstatuje, že všechny čtyři zmíněné teorie lásky jsou založeny na předpokladu alespoň dvou komponent. Sexuální přitažlivosti k partnerovi a nesexuální psychické blízkosti k partnerovi, která je typická respektem a starostí o druhého (Masuda, 2003). Tyto dvě komponenty můžeme dle našeho názoru považovat za ekvivalentní k romantické a družné lásce. Podívejme se nyní na snahu o uchopení družné lásky různých autorů.

Hatfield a Walster (1978 in Hatfield, 1982) se domnívají, že družná láska zahrnuje přátelskou náklonnost a hlubokou vazbu. Zároveň vidí značnou podobnost mezi družnou láskou a pocitem zalíbení. Zalíbení je podle nich náklonnost pociťovaná k běžným známým. Družná láska pak představuje náklonnost pro ty, se kterými jsou naše životy hluboce propojeny. Rozdíl je tedy spíše v délce vztahu, než v samotném charakteru pociťované lásky či náklonnosti.

Autoři *friendship based love scale* definují družnou lásku (zde jako láska založena na přátelství) jako: „...comfortable, affectionate, trusting love for a likable partner, based on a deep sense of friendship involving companionship and the enjoyment of common activities, mutual interests and shared laughter“ (Grote & Frieze, 1994, 275).

Masuda (2003) situaci docela zjednodušuje, když vidí družnou lásku prostě jako přátelskou platonickou lásku k partnerovi.

Zdá se tedy, že družná láska se vyznačuje silnou citovou vazbou, která vede k nesexuálnímu zájmu o druhou osobu, její blaho. Družná láska se zdá být vztahem opravdového, intimního přátelství se závazkem v podobě odpovědnosti za druhého.

Podle Berscheid (2010) panuje ve výzkumu družné lásky konsensus, že družná láska funguje na principu slast-trest tj. že máme rádi ty, kteří nás odměňují a nemáme rádi ty, kteří nás nějak trestají (princip výměnné teorie). Tento pohled sdílí například i Elaine Hatfield (1982), která předpokládá, že geneze pocitu zalíbení a družné lásky spočívá v principu posílení, které je zde chápáno v kontextu sociální výměny.

Berscheid (2010) podává výčet různých druhů odměn, které můžeme ve vztahu získat:

- 1) *podobnost* napříč čímkoliv ale mj. podobnost postojů, hodnot, vzdělávacího a socioekonomického pozadí aj.
- 2) *obeznámenost*: co je mi známé, to mi neuškodí
- 3) *Projevy úcty* – poskytují potvrzení sebe hodnoty a signalizují, že druhý člověk spíše pomůže než uškodí
- 4) *fyzická atraktivita* – co je pěkné, to je hodné, chytré...

Čtenáře zde upozorníme na první bod a zejména na podobnost postojů a hodnot. K tomuto nálezu se později vrátíme.

Nejkomplexnější a nejširší náhled do družné lásky nám poskytují následující studie (Fehr & Rusell, 1991; Fehr, 1994).

Fehr (1994) požádal účastníky, aby podali vlastní výčet vlastností deseti nejčastěji uváděných typů lásky (které obdržel od účastníků z předchozí fáze). Svůj zájem orientoval hlavně na přátelskou a romantickou lásku.

Tabulka 1: Deset nejčastěji uváděných vlastností družné a romantické lásky podle vysokoškolských respondentů (Fehr, 1994)

Družná láska	Romantická láska
Můžu s ním/ní mluvit o čemkoliv	Večeře při svíčkách
Péče	Společné procházky
Pomáhání	Pocit štěstí
Upřímnost	Péče
Společné podnikání věci	Idealismus
Důvěra	Touha být neustále s partnerem
Sdílení	Dávání dárků
Pochopení	Snění o partnerovi
Sdílení emocí	Pocit jako v pohádce
Být tu pro druhého	Pocit uvolnění v přítomnosti partnera

Můžeme vidět, že družná láska je takový vztah k osobě, který se vyznačuje vysokou intimitou na obou stranách, behaviorálními akty jako je pomáhání a péče a společně trávený čas. Vztah k takovému člověku bychom mohli zjednodušeně nazvat jako dobré přátelství – jedno z nejlepších. Nenacházíme zde jakékoliv vlastnosti týkající se tělesné či sexuální povahy, zato zde vidíme vysoký a upřímný zájem o druhého a nejspíše silnou citovou vazbu.

Co je zajímavé je, že ve třetí fázi této studie (Fehr, 1994) měli účastníci na devíti bodové stupnici hodnotit míru shody vlastního pohledu na družnou a romantickou lásku s výše zmíněnými vlastnostmi podanými předchozími účastníky. Největší průměr shody z deseti typů lásky obdržela právě láska družná (v průměru 7,89 bodu) zatímco romantická láska se umístila až na desátém místě (v průměru 5,64 bodu). Toto indikuje, že vnější validita vlastností družné lásky získané z předchozí fáze (viz tab.1) je obстойná, zatímco u romantické je značně spekulativní.

Ve studii Fehra a Rusella (1991) účastníci podávali typy lásky, které je napadly. Uvedli dohromady přes 200 typů. Romantická láska se ukázala jako osmá nejčastěji zmiňovaná. Před ní byla družná láska (zde pod názvem přátelská láska) a řada rodinných typů lásky (mateřská, bratrská). Ve druhé fázi téže studie účastníci hodnotili dvacet nejčastěji uváděných typů lásky z první fáze na základě posouzení, do jaké míry je daný typ reprezentativní vzhledem ke konceptu „láska“, který má daný účastník v hlavě. Romantická láska vyšla jako prototypová, ale před ní byly lépe hodnoceny láska družná (na 3. místě) a láska mateřská a rodičovská.

Tyto výsledky ukazují na to, že představa běžné populace o tom, co je láska se do jisté míry neshoduje s tím, co by bylo očekávatelné. „Pravá“, romantická láska mezi partnery, u nichž by bylo očekávatelné, že bude na prvním místě v laických pohledech na lásku, se nachází až pod rodinnými typy a družnou láskou, ve kterých není fyzická atraktivita ani osobní atraktivita nebo sexuální touha – vlastnosti často vnímané jako alfa a omega lásky.

Ukazuje se tedy, že v lásce musíme hledat i hlubší charakteristiky. Takové, které člověka motivují udržovat vztah i v nevýhodných, náročných podmínkách. Takové, které motivují člověka dělat pro druhého člověka něco, aniž by po něm chtěl cokoliv nazpět. Takové charakteristiky, které poskytují člověku hlubší zážitek a odměnu, než dává pouhá atraktivita a senzuální požitky. Tyto hlubší dimenze lásky ale v doposud probraných teoriích nenacházíme.

Na začátku kapitoly o družné lásce jsme vyjádřili názor, že družná láska tvoří funkční celek spolu s romantickou láskou – vzájemně se doplňují. Tento vzájemný vztah se může projevovat hlavně v časovém průběhu vztahu. Poměrně zakořeněný předpoklad ve výzkumu je, že romantická láska, která je přítomna hlavně na počátku vztahu je v dlouhodobých partnerských vztazích postupně nahrazována láskou družnou (Sternberg, 1986). Tato hypotéza dává na první pohled smysl. Z úvodní vášně a romantiky, která nemůže trvat věčně nakonec v úspěšném vztahu zbyde hluboké přátelství. O tomto přechodu z úvodního pobláznění do hlubokého přátelství už psal mj. i Arthur Schopenhauer (1818/1998).

Ověření této hypotézy vedlo ale spíše ke smíšeným výsledkům. Zatímco Grote & Frieze (1994) zjistili, že u starších manželů je družná láska více korelovaná se spokojeností ve vztahu, což by nepřímou podporovalo náš předpoklad, Hatfield, Pillemer, O'Brien & Le (2008) ve své studii novomanželů (jeden až tři roky od svatby) a starších manželských párů došli k závěru, že čas hraje v úpadku romantické lásky podobnou roli jako hraje v úpadku družné lásky, tj. obě vykazovaly postupnou sestupnou tendenci s tím, že družná láska v čase více fluktovala a její sestup nebyl tak velký jako u romantické lásky.

Když se tedy celkově ohlédneme zpět na družnou lásku, zjistíme, že je to láska založená hlavně na silné, hluboké citové vazbě, intimní komunikaci, pocitu odpovědnosti za druhého a z toho vyplývajícím závazku. Úplně nejjednodušeji můžeme tuto lásku nazvat jako přátelskou lásku. Zdá se, že v kombinaci s romantickou láskou skutečně tvoří funkční, smysluplný celek – vzájemně se doplňují.

Naše kritika této teorie je velice obdobná té u romantické lásky. I zde se pozastavíme nad myšlenkou, zda musí družná láska mít všechny projevy zmiňované např. u Fehra (1994), popřípadě, kde je ona hranice, za kterou končí družná láska a začíná jiný druh osobního vztahu.

Je např. družná láska obsahující jak intimní komunikaci, závislost na druhém a intenzivní citovou vazbu odlišná od družné lásky zahrnující pouze odpovědnost za druhého a závazek? Opět se očividně se jedná o dva úplně odlišné vztahy, které bychom neměli slučovat pod jeden název.

K čemu nás to znovu přivádí? K myšlence na meta-teorii, která by obsahovala všechny tyto dílčí druhy lásky, a která by je nějak propojila. Jistý náznak takového propojení

můžeme vidět právě v propojení romantické lásky a družné lásky. Tohoto příkladu se držme a rozvíňme ho i na další druhy lásky.

Ve zbylých teoriích a přístupech opustíme snahu popsat lásku pomocí jednoho typu a zaměříme se na meta-teorie vytvářející systémy zahrnující několik druhů či stylů lásky včetně jejich vzájemných vztahů.

2.5 Barvy lásky

Lee (1977) vytvořil typologii stylů milování. Jeho cílem nebylo poskytnout jednotnou, všeobsáhlou definici lásky, ale místo toho jasně rozlišit různé osobní a sociální exprese různých konceptů lásky – stylů lásky.

Každý typ lásky definuje určitého prototypového zástupce tj. člověka, který se projevuje daným typem lásky. Takto popisuje princip jednoho ze stylů lásky: „...*erotic lover, is actually an ellipsis for a person who, in the particular intimate relationship under observation, manifests attitudes and behaviour typical of an empirically distinguishable style of loving which, for purposes of comparison with other contrasting styles, has had its distinctive cluster of characteristics lumped together under the label eros.*“ (Lee, 1977, 174).

Způsob, jak Lee ke svým konečným šesti hlavním stylům došel je vcelku zajímavý. Vyvinul vlastní metodu získávání dat *Love Story Card Sort*, která se skládá z přibližně 1500 karet s popisy různých událostí, myšlenek nebo emocí, které se mohou objevit v milostném vztahu. Ke každé takové kartě jsou vždy předloženy možné odpovědi na tyto situace, mezi kterými si participant vybírá. Karty jsou organizovány do smysluplného celku a participant výběrem možností postupně utváří vlastní příběh milostného vztahu. Pro tvorbu položek ve své metodě učinil Lee rozsáhlou rešerši odborné a populární literatury na téma lásky, přičemž jeho cílové zaměření byla specificky láska ve smyslu intimní dospělé afiliace – intimní partnerský vztah (Lee, 1977).

Na základě faktorové analýzy odpovědí 120 participantů se podařilo vyextrahovat celkem 32 faktorů rozlišujících různé druhy lásky. Prvních šest, které vyšly jako nejčistší, jsou hlavním výstupem teorie barev lásky. V tabulce 2 následuje jejich stručný popis (Lee, 1977).

Můžeme si všimnout, že tyto styly se liší v takových vlastnostech jako je míra důležitosti tělesné přitažlivosti, míra závazku a angažovanosti ve vztahu, přítomnost nějaké formy manipulace, rozdíl v důrazu na emoce a rozum či úrovně intimity.

Pro popis vztahů mezi těmito různými typy Lee používá metaforu barev, ve které kombinací primárních barev vznikají barvy sekundární. Stejný princip aplikuje na své styly lásky (Lee, 1977). První tři uvedené typy (*eros*, *ludus*, *storge*) jsou primárními styly, tj. dále nedělitelné. *Mania*, *pragma* a *agape* jsou sekundární styly lásky což znamená, že jsou složeny z kombinace primárních stylů. *Mania* je kombinací *erotu* a *ludu*, *pragma* je kombinací *ludu* a *storge*. *Agape* je kombinací *storge* a *erotu*. Lee zdůrazňuje, že sekundární neznamena podřadný, ale pouze, že je sestaven ze stylů primárních.

Pro nás zajímavá se zdá láska *Agape*, která je podle Lee (1977) nesplnitelný ideál, jelikož se mu nepodařilo ji nikdy na nikom čistě naměřit. V lidské manifestaci se podle něj *Agape* podobá nejvíce životu v celibátu. Jedná se o starší, emočně vyspělejší typ oproti ostatním. Zajímavá pro nás je v tom, že v jejím důrazu na bezpodmínečnost odvozenou z křesťanského ideálu lásky můžeme vidět známky spirituality v tomto stylu lásky.

Svou práci Lee uzavírá konstatováním, že podle něj jsou nyní identifikovány všechny styly lásky (Lee, 1977).

Na jeho práci navázali Hendrick & Hendrick (1986), kteří se zaměřili na tvorbu metody, která by jasně a čistě měřila šest stylů lásky podle teorie barev lásky a tím by zároveň empiricky prokázala existenci a životaschopnost těchto stylů.

Vytvořili dotazník *Attitudes about love and sex*, který administrovali 806 vysokoškolským studentům. Faktorová analýza ukázala na přítomnost šesti faktorů vysvětlující 44,2 % rozptylu dat. Po bližším zkoumání bylo zjištěno, že faktory odpovídají původní typologii podle teorie barev lásky.

Tabulka 2: Popis stylů lásky podle typologie barev lásky Lee (1977)

Styl lásky	Popis
Eros	Hledá milovaného, jehož fyzický obraz je v souladu s jeho/jejím ideálem krásy; připraven na lásku, ale nevyhledává ji úzkostně; dychtivý po rychlém sebeodhalení; užívá si intenzitu vztahu bez naléhání a obsesivního přivlastňování
Ludus	Hravá láska; liberální a pluralistický styl; pečlivá kontrola míry závazku; málo žárlivosti; větší množství krátkodobých vztahů; sexuální intimita je zábava
Storge	Pozvolné budování náklonnosti a partnerství; Postupné odkrývání self; vyhýbání se vědomé vášni; očekávání dlouhého trvání; sdílení zájmů a aktivit spojuje partnery více než atraktivita; vyhýbání se extrémním emocím; sexuální odhalení velmi pozvolna a v pozdějším vývoji vztahu
Mania	Obsesivní, žárlivá, emočně intenzivní, nadměrná zaujatost milovaným; potřeba opakovaného ujištění že jsou milováni; úzkostně se chce zamilovat; ignoruje známky problému ve vztahu; citová manipulace ve vztahu
Pragma	Vědomé zvažování vitálních statistik o vhodném partnerovi; kontrola a manipulace; nákupní list požadovaných kvalit partnera; zaranžované
Agape	Altruistická láska; pocit povinnosti milovat bez očekávání reciprocitu; jemná a starostivá; vedená více rozumem než emocemi; křesťanský ideál

Eros je typický silnou fyzickou preferencí, intenzivními emocemi a silným závazkem k partnerovi (který je zde asi na emočním podkladě). Z předchozích teorií se nejvíce podobá romantické lásce (Hendrick & Hendrick, 1986).

Ludus je láska pojatá jako interakční hra s různými partnery. Partneři zde hrají role a je zde povolena jistá míra klamání. Nejsou zde hluboké city a má manipulativní charakter (Hendrick & Hendrick, 1986). Podle Lee (1976 in Lee 1977) je do jisté míry přítomna ve většině vztahů.

Styl *storge* reflektuje inklinaci milenců spojit lásku s přátelstvím. V lásce *storge* není žádný žár. Je pevná, praktická, a přetrvávající (Hendrick & Hendrick, 1986) Z předchozích teorií ji můžeme nejlépe přirovnat k družné lásce.

Láska *pragma* představuje racionální vypočítavost s pozorností na vytoužené vlastnosti partnera (Hendrick & Hendrick 1986). Je to plánovaná láska založená na zhodnocení nabídky a poptávky u daného jedince. Podle nás v dnešní době tento styl podporuje řada online seznamek. Z minulých teorií vidíme podobnost s teorií sociální výměny.

Mania je podle všeho symptomová láska vzniklá nejistotou v oblasti self daného jedince. Nejtypičtějšími zástupci této lásky jsou adolescenti (Hendrick & Hendrick, 1986).

Agape je vše-dávající láska, která nechce nic nazpět. Na rozdíl od původní práce Lee (1977) se zde autorům podařilo prokázat její manifestaci (Hendrick & Hendrick, 1986). Domníváme se, že Lee to s původním vnímáním lásky *agape* trochu přehnal co se týče její náročnosti na milence. Lee (1977) popsal skutečně extrémní podobu této lásky, která je nejspíše opravdu jen ideál. My se ale domníváme, že jiné, méně výrazné formy této lásky můžou být běžně pozorovatelné.

Co je zajímavé je, že jako nejčistší faktor vyšla právě láska *Agape* zodpovědná za 12,9 % rozptylu dat (Hendrick & Hendrick 1986), což je s podivem, když by toto měl být ten nejhůře pozorovatelný typ lásky.

Autoři shledávají, že jejich analýza poskytuje validní sadu škál pro měření šesti stylů lásky. Jejich výsledky zároveň indikují životaschopnost teorie barev lásky (Hendrick & Hendrick, 1986).

Pojďme to opět trochu shrnout. Teorie barev lásky představuje důležitý krok ve výzkumu lásky. Opouštíme dosavadní snahu o definici jedné lásky a přesouváme se směrem k vývoji komplexnější typologie lásky. Tato typologie elegantně popisuje šest projevů lásky v intimních partnerských vztazích a je tedy mnohem širší než předchozí přístupy zabývající se jednou formou lásky.

V jednotlivých typech můžeme zároveň spatřovat podobnosti s předchozími typy lásky. *Eros* a *Mania* podle Hatfield (2012) připomínají romantickou lásku. *Pragma* a *storge* pak podle ní vykazují podobnost s družnou láskou. Zatímco v připodobnění *erotu* a *manie* k romantické lásce nevidíme problém, u *pragmy* a družné lásky už trochu ano. Byť jsme u družné lásky zmínili konsenzus nad přítomností prvků sociální výměny, družná láska nezůstává pouze u racionálního a emočně neangažovaného nákupního listu požadovaných vlastností partnera. Domníváme se, že v družné lásce je daleko více hluboké citové vazby a upřímného zájmu o partnera, než v tom, co Lee (1977) nebo Hendrick & Hendrick (1986) uvádí jako *pragma*.

Konečně u *agape* vidí Hendrick & Hendrick (1986) podobnost s komunální láskou podle Clark & Mills (1979). My v lásce *agape* vidíme především důraz na její bezpodmínečnost a rozumovost. Láska *agape* dává, ale nepožaduje nic nazpět, dělá ji radost samotný akt

rozdávání. Milovaného partnera člověk miluje, protože je takový jaký je a má radost z růstu na kterém se podílí. V tomto je *agape* bezpodmínečnou láskou. Rozumovou je v tom smyslu, že člověk milující stylem *agape* není motivován silou vášně, tedy intenzivními emocemi spojenými s atraktivností partnera a spíše svým postojem k lásce a k partnerovi.

Lee (1977) v souvislosti s láskou *agape* hovořil o pocitu povinnosti milovat. My se ptáme, jakého charakteru tato povinnost je a odkud se bere. Jestliže totiž tato láska nestojí ani na emočním základu, ani na chladné vypočítavosti výhodné sociální výměny či jiném doposud probraném motivu, se kterým pracovaly ostatní teorie lásky, otevírají se nám tu nové dveře možných neprozkoumaných motivů, které jsou dosavadními teoriemi lásky neuchopené. Domníváme se také, že tyto neprozkoumané motivy a rozměry lásky dokážeme lépe uchopit, pokud do našich úvah zařadíme dimenzi spirituality.

I přesto, že teorie barev lásky představuje posun vpřed v podobě definování šesti stylů milování, je nutné připomenout, že se jedná o prototypy, které představují zjednodušení reality. Mezi jednotlivými styly si však můžeme všimnou opakujících se témat jako např. intimita, vášně, míra kontroly, závislosti, žárlivosti či závazku aj. Co kdybychom tedy vzali ta témata, která se objevují ve většině typech, doplnili je po rozumné úvaze o témata méně časté a celé to poskládali do nějakého systému, který by na základě kombinace těchto hlavních opakujících se témat projevů lásky formuloval všechny možné druhy lásky?

Přesně o to se pokouší modelový přístup k lásce, který je reprezentovaný Triangulární teorií lásky a z ní odvozené čtyřkomponentové teorie lásky.

2.6 Triangulární teorie lásky

Triangulární teorie lásky formulovaná Robertem Sternbergem (1986) představuje dnes asi nejpopulárnější přístup k uchopení lásky. Její princip spočívá v uchopení lásky pomocí modelu sestávajícího ze tří komponent: intimita, vášně a závazek. Tyto komponenty mohou ve vztahu nabývat mnoha hodnot a intenzit od pomyslné nuly (tedy stavu nepřítomnosti dané komponenty ve vztahu) až k pomyslnému maximu (tedy stavu, kdy se jedná o nejpodstatnější aspekt vztahu). Různou kombinací těchto komponent a jejich intenzit získáme konkrétní druhy lásky.

2.6.1 Thomsonský model lásky

Robert Sternberg se začal konceptem lásky zabývat již několik let před zveřejněním své průlomové teorie. Ve studii (Sternberg & Grajek, 1984) se autoři zabývali strukturální povahou lásky, jinak řečeno, kladli si otázku, kterou jsme se zabývali v první kapitole této práce: jak co nejlépe uchopit koncept lásky. Jako vhodní kandidáti připadali autorům tři strukturální modely inspirované teorií inteligence.

Spearmanovský model předpokládá, že láska má povahu jednotného, dále nerozdělitelného celku, který se skládá z vysoce intenzivních a pozitivních emocí. Láska by pak byla v podstatě jednofaktorová (Sternberg & Grajek, 1984). Tento přístup je inspirován teorií g faktoru inteligence (Spearman, 1927 v Sternberg & Grajek, 1984).

Thomsonský model, který je inspirovaný teorií svazků inteligence (Thomson, 1939 v Sternberg & Grajek, 1984) vidí lásku jako sadu dílčích komponent, jako jsou emoce, kognice a motivace, a které jsou mezi sebou spojené vazbami. Pokud jsou tyto komponenty společně aktivovány, vytvoří novou emoci, kterou nazýváme láska. Komponenty zapojené naráz pak dávají dojem jediného faktoru, ale ve skutečnosti je tento faktor dále dělitelný do dílčích komponent (Sternberg & Grajek, 1984). Jednotlivé komponenty pak mohou, ale nemusí být ve výsledném faktoru lásky zastoupeny a ty, které jsou zastoupeny, pak mohou nabývat různých intenzit. Tyto dvě vlastnosti thomsonského modelu – přítomnost/nepřítomnost komponent a možnost komponent nabývat různých intenzit dávají vzniknout různým typům lásky.

Konečně, thurstonovský model, vycházející z teorie primárních faktorů inteligence (Thurston, 1938 v Sternberg & Grajek, 1984) chápe lásku jako sestavu emocí, kognic a motivací, které tvoří samostatné komponenty. Tyto komponenty ale dohromady netvoří žádný obecný faktor lásky a pokud chceme pochopit lásku, měli bychom podle tohoto modelu zkoumat každou z komponent zvlášť, jelikož každá samostatně rovným dílem tvoří lásku (Sternberg & Grajek, 1984).

Autoři poté administrovali skupině 85 participantů Rubinovy škály Loving a Liking spolu se zkrácenou verzí škály interpersonální angažovanosti (Levinger, Rands & Talaber, 1977 in Sternberg & Grajek, 1984) a výsledky podrobili faktorové analýze. Zjistili přítomnost jednoho hlavního obecného faktoru shodného pro obě škály – interpersonální komunikace, sdílení a podpora. Tento faktor byl pak doprovázen skupinou méně významných dílčích

faktorů. Tento výsledek, jak autoři konstatují, dává zapravdu spearmanovskému a thomsonskému modelu. Shluková analýza obou škál posléze odhalila 8 interpretovatelných shluků položek, které se částečně překrývaly. Toto zjištění vyřadilo z úvah spearmanovský model lásky, jelikož u něho by obecný faktor nebyl dále dělitelný do shluků. Autoři tedy konstatují, že lásku můžeme nejlépe uchopit pomocí thomsonského modelu (Sternberg & Grajek, 1984).

Tento model se o pár let později stane teoretickým východiskem pro vznik Triangulární teorie lásky.

Během této studie autoři také učinili zajímavý objev, když odhalili vysokou korelaci mezi Rubinovými škálami Loving a Liking (0,90 u mužů a 0,85 u žen). Zde autoři tento poznatek dále nekomentují, nicméně se škálami loving/liking dále pracují jako s jedním celkem. Tento poznatek může také mj. sloužit jako podpora tvrzení (Hatfield et al., 2012), která považovala škálu Love za dobrou metodu měření družné lásky okleštěné od vášně. K podobnému názoru později dochází i (Sternberg, 1986) když konstatuje, že po bližší analýze Rubinových škál došel k závěru, že se věnují převážně dimenzi intimacy.

V následujícím textu popíšeme Triangulární teorii lásky, zvážíme její aplikace a kriticky ji zhodnotíme. Zmíníme také několik replikačních studií, které ověřovali platnost této teorie

2.6.2 Komponenty lásky

Sternberg popsal svou teorii poprvé ve své přelomové práci (Sternberg, 1986). V ní svou teorii představuje jako teorii, která tvrdí, že „...love can be understood in terms of three components that together can be viewed as forming the vertices of triangle“ (Sternberg, 1986, 119). Těmito třemi komponentami jsou: intimita, vášně a závazek/rozhodnutí.

Komponenta intimacy představuje pocit blízkosti, propojenosti a připoutanosti v milostných vztazích. Vzniká na základě emoční investice do vztahu a je popisována jako hřejivá komponenta lásky. Zážitky intimacy zahrnují mj.: (a) touhu přinést milované osobě blahobytu; (b) pocity štěstí s milovanou osobou; (c) možnost spolehnout se na druhého v případě potřeby; (d) vzájemné porozumění; (e) sdílení sebe sama a svého majetku; (f) obdržení emoční podpory od partnera; (g) dávání emoční podpory partnerovi; (h) intimní komunikace s partnerem a (i) považování si partnera ve svém životě.

Sternberg & Grajek (1984) došli k závěru, že komponenta intimity může být zodpovědná za hlavní faktor naměřený na škálách Loving/Liking a interpersonální škále angažovanosti. Intimita podle autorů tvoří jádro milostných vztahů a můžeme ji najít téměř ve všech blízkých vztazích (autoři zde používají pojem *loving relations*) jako je vztah k rodiči, sourozenci, milostnému partnerovi nebo blízkému příteli. Kolem tohoto jádra se pak nachází další dvě komponenty vášně a závazku, které jsou ve vztazích zakoušeny více selektivně a které dále podbarvují a usměrňují prvotní blízký vztah.

Komponenta vášně představuje motivační složku, která v nás vyvolává psychické a fyzické nabuzení vedoucí k pocitu vášně. Sternberg tuto komponentu přirovnává k vášnivě lásce, kterou Hatfield (1982) definovala jako stav intenzivní touhy po spojení s druhou osobou. Je to horká komponenta, která zahrnuje fyzickou atraktivitu, sexuální touhu a která mobilizuje člověka k činu – vyznání lásky. Kromě těchto témat může vášnivá komponenta také souviset s takovými potřebami jako je sebevědomí, afiliace, dominance, submise a sebeaktualizace.

Vášeň je podle Sternberga (1986) nejméně stabilní komponenta. Objevuje se prudce a znenadání na počátku vztahu a stejně tak rychle a nečekaně ze vztahu může zmizet. Záleží pak na přítomnosti ostatních komponent, zda bude mít daná láska dostatečný základ, aby tuto fluktuaci vášně vydržela.

Jelikož je to komponenta založená z velké části na fyziologických podkladech (pocit vzrušení, atraktivita, sexuální touha), je toto zároveň komponenta, nad kterou máme nejmenší kontrolu (Sternberg, 1986). Zkrátka si nevybereme, do koho se vášnivě zamilujeme.

Komponenta závazku/rozhodnutí se skládá ze dvou částí. První – krátkodobá, je rozhodnutí, že někoho miluji a chci s ním vstoupit do vztahu. Druhá – dlouhodobá část, je závazek tuto lásku a vztah udržet. Závazek představuje chladnou komponentu lásky spojenou s kognitivními procesy myšlení, rozhodování aj. a dotýčný má nad ní tudíž největší kontrolu ze všech tří komponent. Sternberg zdůrazňuje, že rozhodnutí a závazek na sebe nemusí nutně vždy dokonale navazovat. Rozhodnout se milovat a vstoupit do vztahu neznamena dlouhodobý závazek tuto nově vzniknou lásku udržovat. Dlouhodobý závazek navíc nemusí být vždy spojen s vědomým rozhodnutím a může se do vztahu tiše a nepozorovaně připlížit, aniž by si toho člověk všiml.

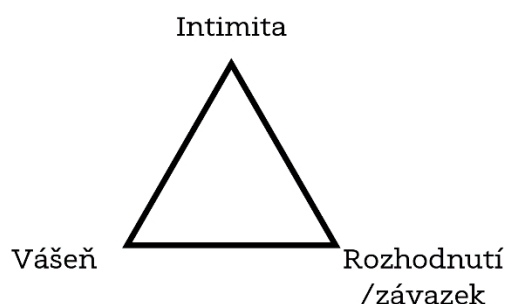
Závazek se v lásce objevuje většinou poslední a nasedá buď na hluboký a intimní vztah, velice intenzivní vášeň (kterou bychom běžně nazvali poblázněním) nebo na kombinaci obojího. Výjimkou mohou být domluvená manželství, kde závazek předchází vášni a intimitě.

Tak či tak, Sternberg zdůrazňuje důležitost nevynechávat tuto zdánlivě s láskou nesouvisející komponentu. Je to právě závazek, který je nejstabilnější a na kterém vztah stojí, pokud v něm klesne hladina intimity a vášně. Závazek pomáhá vztahu přečkat těžké období.

2.6.3 Trojúhelníky lásky

Lásku můžeme podle (Sternberg, 1986) znázornit pomocí trojúhelníku, kde každý vrchol představuje jednu komponentu lásky. Jako rovnostranný trojúhelník pak vypadá ideální, úplná láska, kde je každá komponenta zastoupena rovnoměrně.

Obr. 1 Úplná láska (Sternberg, 1986)

Láska ale nabývá mnoha podob a u různých lidí a vztahů se může lišit v celkové intenzitě lásky nebo v míře zastoupení jednotlivých komponent. Intenzitu prožívané lásky znázorňuje velikost samotného trojúhelníku (Sternberg, 1986). Míru zastoupení jednotlivých komponent poznáme podle případné deformace trojúhelníku – délka strany vždy reflektuje přítomnost dané komponenty (viz obr. 2 a 3).

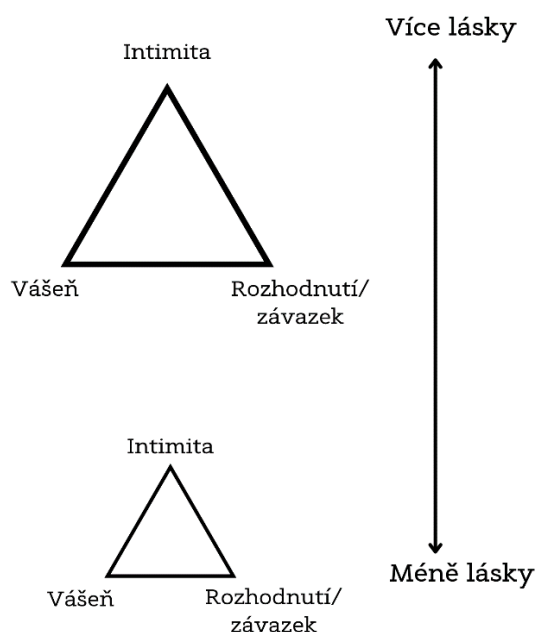
Tyto trojúhelníky představují jakési obecné přiblížení prožívané lásky u daného partnera, ke kterému můžeme dojít např. po administraci Sternbergových škál Triangulární lásky (Sternberg 1988; Acker & Davis, 1992). Kromě tohoto můžeme použít trojúhelníkové znázornění také pro řadu srovnání. Třeba pro porovnání skutečné, aktuálně prožívané lásky u dané osoby s ideálem lásky daného člověka. Můžeme také srovnávat míru angažovanosti

a složení lásky (ve smyslu zapojení určitých komponent) obou partnerů nebo míru pociťované lásky, který člen páru od partnera dostává (Sternberg, 1986). Jelikož se naše práce nezabývá problematikou srovnávání pociťované lásky u partnerů, nebudeme tuto problematiku dále rozvíjet.

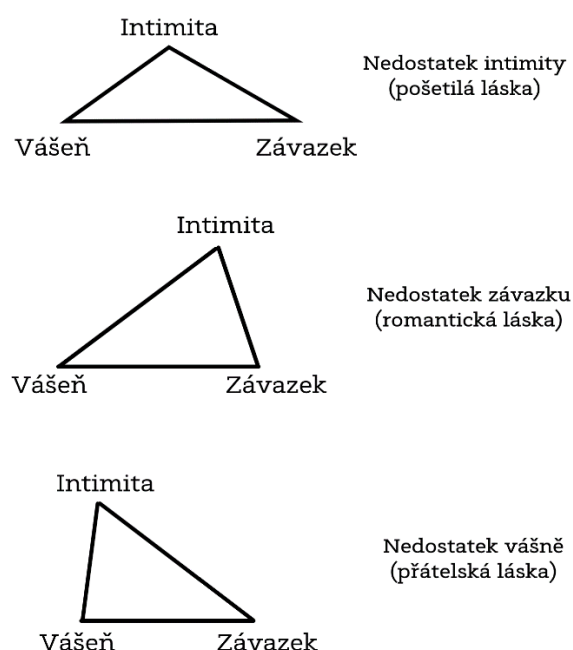
Kombinace tří komponent dává vzniknout osmi možným typům lásky, které jsme schopni touto teorií vysvětlit. V následující tabulce 3 uvádíme zastoupení dílčích komponent v jednotlivých typech.

Tyto typy jsou pouze orientační a rozhodně neposkytují vyčerpávající seznam možných projevů lásky v partnerských vztazích (Sternberg, 1997). Představují čisté, extrémní formy, ve kterých je daná komponenta zastoupena buď stoprocentně, nebo vůbec. Jednotlivé komponenty však mohou v běžném životě nabývat libovolných intenzit a tvořit nespočet druhů lásky. Pokud bychom se ovšem pokoušeli tyto dílčí druhy popsat, stala by se teorie rychle nepřehlednou a proto Sternberg (1986) používá těchto osm prototypových stylů.

Obr. 2 velikost lásky

Obr. 3 deformované trojúhelníky (typy lásky)

Tabulka 3: Typy lásky podle Triangulární teorie (Sternberg, 1986).

Typ lásky	Intimita	Vášeň	Rozhodnutí /Závazek
Vztah bez lásky	není	není	není
Mít rád	je	není	není
Bláznivá láska	není	je	není
Prázdná láska	není	není	je
Romantická láska	je	je	není
Přátelská láska	je	není	je
Pošetilá láska	není	je	je
Úplná láska	je	je	je

Vztah bez lásky představuje běžné interakce s většinou lidí, které denně potkáme. Tyto interakce neobsahují žádnou lásku (Sternberg, 1986).

Vztah *Mít rád* Sternberg přirovnává k zážitku přátelství. Je pro něj charakteristická blízkost, propojenost a vřelost pocíťovaná k druhému bez pocitů vášně nebo závazku. Pokud se takový přítel vzdálí, můžeme pocíťovat smutek, ale nějak nás to nezničí.

Bláznivá láska představuje podle Sternberga typickou lásku na první pohled. Typická je svou intenzitou, rychlým nástupem, vysokou mírou fyziologického vzrušení, které je doprovázeno tělesnými symptomy. Ostatní lidé upozorují tuto lásku většinou častěji než osoba, která ji prožívá.

Prázdná láska vychází z rozhodnutí a závazku k této lásce i přes nedostatek vášně a intimity. V západní společnosti je tato láska nejčastěji spojována s konečnou fází dlouholetých, stagnujících vztahů, ze kterých se už dávno vytratila veškerá vášně a emoční angažovanost. V jiných kulturách se ale může jednat o úvodní fázi v rámci vystrojených manželství (Sternberg, 1986).

Romantická láska je stav *mít rád* s přidaným elementem fyzického vzrušení – vášně. Takoví partneři jsou spolu spojeni nejen fyzickou přitažlivostí, ale také emočním poutem a připomínají postavy klasických literárních příběhů jako např. Romeo a Julie (Sternberg 1986).

Takové pojetí romantické lásky se zdá v souladu s pohledem Berscheidové (2010), která v romantické lásce uvažovala spojení horké – vášnivé komponenty a hřejivé – intimní komponenty.

V pojetí Rubina (1970) nacházíme důraz na prvky přátelské lásky, ale chybí zde elementy senzuální, tělesné vášně. Hatfield & Sprecher (1986) dávají v romantické lásce důraz na touhu po spojení s druhým člověkem, která je doprovázena intenzivními emocemi, obsedantním myšlením na partnera a sexuální touhou. Byť zde kromě vášně nacházíme prvky osobní přitažlivosti vycházející z osobnosti partnera, nemůžeme zde asi hovořit o přátelském vztahu *mít rád*, který je s vášní kombinován v pojetí romantické lásky Sternberga.

Přátelská láska je podle Sternberga v podstatě dlouhodobé přátelství s vysokým závazkem. Takové, které můžeme vidět v manželství, ve kterých již vášně vyprchala, ale kde zůstal intimní a důvěrný vztah s pevným závazkem.

Sternbergova přátelská láska se v podstatě shoduje v přátelskou láskou v pojetí Hatfield & Walster (1978 v Hatfield, 1982). Shodují se také ve vnímání rozdílu mezi přátelskou láskou a stavem *mít rád* – dělí je od sebe přítomnost závazku. Výpovědi respondentů ze studie Fehra (1994) vypovídají o důležitosti intimity, v odpovědích je už hůře čitelný závazek.

Pošetilá láska spočívá v závazku mezi partnery, který přichází velmi brzy a pouze na základě hluboké vášně. V době vzniku závazku tak pár ještě neměl čas prohloubit intimitu a více se poznat, výsledný vztah je tedy vysoce rizikový z hlediska budoucího rozpadu. Příklady takové lásky můžeme najít v romantických filmech, ve kterých se pár pozná, rychle zamiluje a do pár týdnů vezme (Sternberg, 1986).

Úplná láska představuje podle Triangulární teorie ideální, vyrovnanou lásku s naplněnými třemi komponentami. Podle Sternberga je toto láska, po které většina z nás touží. Zároveň ale podle něj její dosažení neznamena, že vztah založený na úplné lásce vydrží, stále je potřeba o něj však pečovat a udržovat ho.

Sternberg (1986) se domnívá, že úplnou lásku můžeme vidět ve vztahu rodiče k dítěti, kde nalézáme velkou emoční investici, pevný závazek milovat a kde dochází k uspokojení takových potřeb jako je sebeaktualizace a sebevědomí (zde jen připomeneme, že Sternberg vidí vášně i z hlediska naplňování jiných potřeb než tělesných).

2.6.4 Studie ověřující Triangulární teorii

Testování Triangulární teorie se věnovali Acker & Davis (1992), kteří administrovali Sternbergovu škálu STLS – *Sternberg triangular love scale* skupině 204 dospělých lidí s věkovým průměrem 38 let a podnikli řadu analýz testující validitu Triangulární teorie.

Faktorová analýza ukázala jako nejsmysluplnější tři faktorové řešení i když problém byl u komponenty intimity, která měla tendenci rozpadat se do dvou faktorů vášně a závazku. Autoři také narazili na problém překryvu položek. Tři položky intimity a čtyři položky vášně sytily nesprávný faktor (jiný faktor, než ke kterému byly v rámci Triangulární teorie přiřazeny). Dále čtyři položky závazku, dvě položky intimity a jedna položka vášně sytily několik faktorů současně nebo byla jejich váha naopak slabá a nesytily žádný z faktorů (Acker, & Davis, 1992).

Autoři tedy konstatují, že důkazy pro validitu Triangulární teorie přinášejí smíšené výsledky. Jakkoliv se podařilo odlišit tři samostatné komponenty, je jejich překryv znepokojující a ukazuje na psychometrickou nedokonalost metody STLS (Acker & Davis, 1992).

Osobně nám přijde, že překryv v komponentách je v souladu s Triangulární teorií, která vychází z thomsonského modelu. Z hlediska tohoto modelu je již z principu nemožné, aby byly tři komponenty lásky oddělené, samostatné entity a naopak se počítá se značným překryvem dílčích komponent, které vytváří dojem jednoho obecného faktoru.

Důkazy o validitě své teorie se pokoušel najít také Sternberg (1997). Dal 84 lidem aktuálně v nějaké formě partnerského vztahu vyplnit dotazník STLS, přičemž respondenty rozdělil do dvou skupin. Polovina hodnotila na devíti-bodové škále položky Sternbergovy škály vzhledem k tomu, jak je pro ně daná položka důležitá, druhá polovina vyplňovala stejnou škálu s ohledem na to, jak jsou položky charakteristické pro jejich vlastní vztahy. Účastníci si mohli vybrat, vůči jaké osobě budou škálu vyplňovat (partner, přítel, rodič, sourozenec aj.).

Pěticestná ANOVA odhalila nejsilnější efekt u proměnné typ vztahu, tj. vůči komu participanti škálu vyplňovali. Druhý největší efekt měla proměnná „komponenta“. Tyto proměnné zároveň vykazovaly signifikantní interakci. Největší míru intimity obdrželi přátelé a partneři, vysoké hladiny vášně vykazovaly jen vztahy s partnery a úroveň závazku byla u přátel nejnižší oproti všem ostatním kategoriím vztahů (Sternberg, 1997).

Původní teorie Sternberga (1986) předpokládá různé velikosti a tvary trojúhelníků lásky v závislosti na druhu vztahu. Tento předpoklad se tedy v datech plně projevil.

V další fázi téže studie Sternberg testoval vnitřní a vnější validitu jednotlivých komponent. Analýza interní konzistence ukázala kromě jedné položky intimity a jedné položky vášně vysoké korelace položek s celkovým skórem škály. Medián *item-total* korelací činil 0,74 u intimity, 0,62 u vášně a 0,70 u závazku. Cronbachova α byla u 89 položek z celkových 112 větší než 0,90 přičemž pouze u jedné položky spadla pod hranci 0,80 (Sternberg, 1997).

Analýza vnitřní validity také odhalila vysoké korelace mezi jednotlivými komponentami. V případě, že respondent vyplňoval škálu s ohledem na partnera a měl za úkol posoudit důležitost daného tvrzení, byly zjištěny korelace 0,61 pro vášeň a intimitu, 0,72 pro vášeň a závazek a 0,73 pro intimitu a závazek (Sternberg, 1997). Toto sice ukazuje na významný překryv mezi dimenzemi, nicméně je to očekávatelné z definice thomsonského modelu, ze kterého Triangulární teorie vychází (viz výše).

Faktorová analýza výsledků respondentů vyplňující škálu s ohledem na míru důležitosti daného tvrzení, které mu přikládají, odhalila čtyři faktory, které byly označeny jako intimita, závazek, vášeň a rozhodnutí. Tyto faktory vysvětlují 63 % rozptylu dat (Sternberg, 1997).

Jako kritérium externí validizace zvolil Sternberg (1997) Rubinovy škály loving/liking a pocíťovanou spokojenost ve vztahu. Ukázalo se, že Sternbergova škála je s Rubinovými škálami vysoce korelovaná, zejména se škálou loving. Pro celkové skóre naměřené oběma metodami dosahoval medián korelace 0,69 pro škálu liking a 0,80 pro škálu loving. U dotazníku vztahové spokojenosti vykazovala ale Sternbergova škála signifikantně vyšší míru korelace než obě z Rubinových škál. Korelace dotazníku vztahové spokojenosti se škálou Loving a Liking činily 0,59 a 0,36. Pro Sternbergovu komponentu intimity, vášně a závazku byly zjištěny korelace 0,86; 0,77 a 0,75 (Sternberg, 1997).

Sternbergova škála Triangulární lásky se tedy jeví jako vnitřně konzistentní. Jednotlivé položky sytí ty faktory, ke kterým byly přiřazeny. Faktorová analýza také podporuje existenci tří faktorů (čtyř, pokud rozložíme závazek a rozhodnutí do dvou faktorů). Důkazy pro externí validitu byly poskytnuty existencí bližšího vztahu mezi skórem Sternbergovy škály a vztahovou spokojeností oproti skórum Rubinovy loving/liking škál.

Aktuální práce (Sorokowski et al., 2020) představuje rozsáhlou mezikulturní validizaci STLS na skupině 7332 participantů z 25 zemí světa. Autoři rovněž našli vysoké korelace mezi jednotlivými komponentami, jejich hodnota je navíc velice podobná těm, ke kterým došel (Sternberg, 1997). Žádná z korelací také nepřekračuje hranici 0,85 (Sorokowski et al. 2020).

Jednotlivé faktorové váhy byly robustní. Pro intimitu činil medián faktorové váhy 0,73; pro vášeň 0,74 a pro závazek 0,79 (Sorokowski et al. 2020).

STLS vykazovala velkou invarianci mezi všemi 25 zeměmi, čímž lze považovat tuto metodu za kulturně nezávislou (Sorokowski et al. 2020).

Shrňme to. Dnes můžeme považovat Sternbergovu Triangulární teorii za empiricky podloženou. Metoda jejího měření STLS vykazuje sice jisté psychometrické nedostatky v podobě překryvu položek, stále se však jedná podle všeho o validní metodu zkoumání lásky.

Jistý problém dle našeho názoru může tvořit komponenta intimity. Ta je Sternbergem definována velice široce a zahrnuje opravdu velké množství projevů od intimní komunikace a sdílení majetku až po touhu poskytnout partnerovi blaho. Tato širokost intimity může způsobit, že se ve výsledcích Ackera & Davise (1992) intimita rozpadá do několika dílčích komponent.

Dalším problematickým bodem je podle nás zařazení takového projevu, jako je sebeaktualizace, pod komponentu vášně. Sternberg bystře vyzoroval pestrou škálu různých projevů lásky od fyziologického stavu vzrušení, přes pocit blízkosti až pod takové vyšší motivy, jako je pocit sebeaktualizace a přesah ve vztahu. Zdá se nám však, že se možná až křečovitě drží oněch třech komponent, do kterých chce napasovat i takové projevy, které s nimi ani moc souviset nemusí. Tato omezenost počtu komponent by pak vysvětlovala i vysoké korelace, které mezi sebou jednotlivé komponenty mají. Toto vše může vést k myšlence rozšíření Triangulární teorie o další komponenty, které by celou teorii zjemnili a jednotlivé komponenty vyhranily pro užší výšeč projevů v lásce.

3. Spiritualita jako chybějící dílek lásky

Snaha Sternberga vměstnat, někdy i na sílu, všechny projevy lásky právě do tří komponent nás může vést k otázce z úvodu této práce. Jsou tři komponenty dostačující k uchopení, popsání a vysvětlení všech projevů lásky, se kterými se můžeme setkat? Podle Sternberga ano. Podle nás je zde ale prostor pro další komponentu. Nechť čtenář sám posoudí vhodnost zařazení takového projevu jako je sebeaktualizace nebo zvýšené sebevědomí pod komponentu vášně. Nám osobně se toto zařazení zdá dost křečovitě.

Jak už název práce prozrazuje, domníváme se, že zbylý dílek skládačky může tvořit komponenta spirituality, která si do komplexního pojetí člověka našla cestu až v 90. letech (McKee & Chappel, 1992) a spoluutváří tak *bio-psycho-socio-spirituální komplex*. Nemusela tak být plně reflektována při tvorbě Triangulární teorie.

Pokud jsme v úvodu zmínili, že láska je kluzký, fuzzy pojem, tak spiritualita se v tomto ohledu nachází ještě v mnohem svízelnější pozici. Pokusy o její definici ji provází až do dnešního dne a uspokojivá definice spirituality tak neexistuje. Belzen (2009) nicméně říká, že toto nemusí být nutně problém, jelikož úkolem psychologie není spiritualitu definovat, ale obracet se k ní.

Existenci spirituality od počátku doprovází srovnávání a vymezování vůči příbuznému pojmu *religiozita*, který popisuje náboženské prožívání a aktivity, přičemž toto prožívání a tyto aktivity doprovází afiliace k nějaké náboženské skupině, nejčastěji církvi (Pechová, 2011). Různí autoři (Piedmont, 1999; Zinnbauer & Pargament, 2005; Zinnbauer et al. 2015) pak vedou rozsáhlé spory o tom, který pojem je kterému nadřazen. Do této debaty nechceme zabředávat, protože se ukazuje, že je neproduktivní a nikam nás neposouvá.

Nám přijde důležité vrátit diskusi o spiritualitě zpět k běžným lidem, kteří ji zažívají. Od běžných lidí tento pojem koneckonců pochází. Jako spirituální se začali označovat lidé v postupně se sekularizující západní společnosti v 60. letech, kteří se chtěli distancovat od institucionalizované církve, ale zároveň si zachovat osobní, intimní a hlavně individuální vztah k nějaké podobě přesahu. Takoví lidé pak razili heslo: „*I am not religious, but I am spiritual!*“ (Říčan, 2006).

Vztah k přesahu se na nejobecnější rovině ukazuje jako nejschůdnější pojetí spirituality. Spiritualita je založena na individuálním, intimním prožitku vztahu k objektu přesahu. Pro

každého může mít tento objekt různou podobu a pro každého může mít tento vztah různé důsledky v oblasti chování, životního stylu, hodnot, životní filozofie apod. To, zda je něco spirituální tedy nevyplývá z nějakého objektivního posouzení podle předem napsaných kritérií, ale podle individuálního prožitku daného člověka.

Tímto pojetím se ale dostáváme i daleko za běžné chápání přesahu v podobě konvenčního boha. Objektem přesahu už může být třeba i nějaká klíčová životní hodnota jako např. rodina, práce nebo konkrétní člověk. Může jim být vztah k přírodě, víra v osud či jiné nekonkrétní podoby boha.

Můžeme si klást otázku, zda se to, o čem tu nyní píšeme, netýká jen nějaké hrstky spirituálně zaměřených lidí. Domníváme se, že nikoliv. Potřeba vztahu k přesahu podle nás totiž souvisí s existenciální situací člověka, který je nedobrovolně vržen do nesmyslného světa, ve kterém má jen on sám odpovědnost za své bytí a kde toto bytí vždy končí smrtí. Tato existenciální situace, která je součástí života každého člověka, u člověka budí základní úzkost (Yalom, 1980/2020). Tato úzkost podle nás člověka vede k tomu hledat nějaké východisko. Východiskem může být vztah k přesahu neboli transcendence. Něco, v čem člověk najde smysl, něco pro co žije a s čím splyne (Frankl, 1946/2015).

Tento vztah k přesahu pak zajisté ovlivní to, jakým způsobem daný člověk žije a jak nahlíží na svět. Ale co je pro nás podstatné, tato individuální spiritualita bude zajisté nějak vstupovat do partnerského vztahu. Těžko si asi dovedeme představit bezproblémový vztah ortodoxního žida a promiskuitní ateistky. Vhodné příklady můžeme ale nalézt i v nenáboženském kontextu. Co takový člověk, který nachází přesah v hlubokém vztahu k přírodě, má potřebu se starat o životní prostředí a stravovat se určitým způsobem. Jak harmonický asi bude jeho vztah s člověkem, který ho sice fyzicky přitahuje, zdá se jako důvěryhodný člověk pro sebeodhalení a rozvinutí intimního vztahu, ale který popírá globální oteplování, jeho životní styl je naprosto neslučitelný s životním stylem partnera a který navíc partnerovu hodnotu v podobě životního prostředí nerespektuje a spíš si z ní utahuje?

Po úvaze zjistíme, že k odpovědi potřebujeme model zahrnující dimenzi spirituality. Jeden tu už je (Kukla, 2017, 2019). Pojdme si ho představit.

3.1 Čtyřkomponentová teorie lásky

Předmět naší práce tvoří obsah, projevy, pocíťovaná důležitost a jiné aspekty spirituality v partnerských vztazích. Jelikož je čtyřkomponentová teorie (Kukla, 2017, 2019) první teorií, která explicitně do konstruktů lásky spiritualitu zařazuje, je zcela klíčové tuto teorii představit. V následujícím textu se budeme hojně odkazovat na diplomové práce autora této teorie Vojtěcha Kuklu (2017, 2019) jelikož se vzhledem k novosti této teorie jedná o jedinou literaturu na toto téma.

3.1.1 Teoretická východiska čtyřkomponentové teorie lásky

Teorie přímo vychází z předchozí Triangulární teorie lásky (Sternberg, 1986) a zachovává tak i její základní principy. Stále se tedy jedná o model lásky, který má pomocí určitého počtu komponent, které mohou ve vztahu nabývat různé intenzity na spojitém intervalu, pomoci lépe uchopit a přiblížit fenomén lásky. Kukla (2019) také jasně říká, že modelový přístup představuje pouze zjednodušení fenoménu, nikoliv jeho plné pochopení a vysvětlení. Vzhledem k ohromné flexibilitě a širokému poli uplatnitelnosti, který nám tento model poskytuje, se však jedná nejspíš o aktuálně nejlepší možné přibližné uchopení lásky. Pochopit lásku z hlediska jejího základního principu a základních pilířů, které ji tvoří, je podle Kukly (2019) lepší a praktičtější přístup, než hledání nekonečného počtu jednotlivých typů lásky či snaze o vytvoření jednoho univerzální typu lásky.

Čtyřkomponentová teorie také zachovává základní princip možnosti grafického znázornění velikosti a složení dané lásky, včetně možnosti srovnat prožívanou lásku s ideálem dané osoby, či rozdílnost v prožívání přijímané lásky ve vztahu mezi partnery.

Kukla (2017) se také rozhodl ve větší míře zachovat původní znění třech komponent tak, jak jsou popsány v Triangulární teorii lásky (Sternberg, 1986). Výjimkou je komponenta intimacy, jejíž projevy rozšířil o: a) sebeodhalení; b) důvěru; c) humor; d) znalost druhého; e) úctu; f) přátelskost či laskavost.

Projevy komponenty vášně pak Kukla (2017) rozšířil o: a) pocit výjimečnosti (jak milujícího, tak milovaného partnera); b) pohlcení partnerem (neustálé myšlení na partnera a skutečnost, že partner stojí v pozadí většiny motivů jednání); c) fyzickou atraktivitu, d) touhu často se vídat; e) touhu budovat vztah.

Nejpodstatnější rozdíl mezi oběma teoriemi však tvoří zařazení čtvrté komponenty spirituality. Kukla (2017) se rozhodl nestavět své pojetí spirituality ve vztahu na rozličných a často protichůdných pokusech předchozích autorů o definici tohoto novodobého a nesmírně kluzkého, fuzzy pojmu (viz Zinnbauer et al., 1997; Piedmont, 1999) a inspirován pohledem Belzena (2009) používá jen skromnou a obecnou definici spirituality. Za spirituální můžeme tedy považovat „*jakýkoliv operacionalizovatelný oddaný vztah k transcendenci*“ (Belzen, 2009, 398). Klíčové pro spiritualitu je tedy posouzení konkrétní osoby – co pro ni představuje zdroj transcendence. Spirituální chování je tak pouze takové, které pramení z oddaného vztahu k této transcendenci (Belzen, 2009).

Kukla (2019) se tímto širokým pojetí spirituality netrápí a opět inspirován Belzenem zastává názor, že „*úkolem psychologie není definovat spiritualitu. Psychologie se obrací ke spiritualitě.*“ (Belzen, 2009, 397). Nejednotnost různých definic nás tedy nemusí trápit, stále můžeme tuto oblast zkoumat a to hlavně s ohledem na to, jak se spiritualita projevuje v interpersonálních vztazích.

Na základně rozsáhlé studie odborné literatury i beletrie došel Kukla (2017) k závěru, že spiritualita se ve vztazích projevuje ve třech hlavních podobách, kde každá dále obsahuje své dílčí projevy:

1. *Podobná životní filozofie*: stejné náboženské přesvědčení (či jeho absence); názory na náboženské otázky, sdílená víra (včetně neteistické); přesvědčení o smyslu života a podobné filozofické názory.
2. *Podobný systém hodnot*: podobnost ve sdílených důležitých hodnotách partnerů; důležitost jedné hodnoty partnera není lhostejná druhému; blízkost jevů, které oba partnery fascinují; podobná životní pravidla.
3. *Kompatibilní životní styl*: způsob života; společná aktivita, která partnery naplňuje pocitem smysluplnosti; společná aktivita, která partnery sbližuje pocitem prázdnoty; podobný způsob hledání smyslu života či odpovědi absolutní platnosti.

Vidíme, že rovina spirituality přináší do našeho chápání lásky nový, originální pohled. Obsahuje takové projevy, které nejsou zahrnuty v předchozích komponentách, ale o kterých lze předpokládat, že v určitých vztazích hrají nějakou roli.

Rovina spirituality se podle Kukly (2019) stará o to, abychom si našli člověka, který se k nám hodí. Každý člověk má nějaký základní systém hodnot – něco, na čem mu opravdu

záleží, něco, pro co žije. Každý člověk také dříve či později stane před otázkou smyslu a přesahu, na které hledá specifickými způsoby specifické odpovědi. Každý člověk žije určitým životním stylem. Lze očekávat, že to, jak jsou tato témata pro člověka důležitá, bude nejspíš ovlivňovat, zda a jak se tato komponenta bude projevovat v partnerských vztazích.

Přidáním nové komponenty se nám logicky rozšířil seznam typů lásky (viz. tab. 4). Zároveň už nemůžeme hovořit o trojúhelníkovém znázornění, ale o znázornění pomocí čtyřstěnu, který je pootočen o 45° a jehož úhlopříčky znázorňují míru zastoupení jednotlivých komponent v dané lásce.

Kukla (2019) opět připomíná, že i u nových typů lásky obsahující komponentu spirituality se jedná o zjednodušení a že tyto typy představují pouze extrémní formy lásky, kde daná komponenta buď zastoupena je nebo není. V tabulce čtyři uvádíme kompletní seznam typů lásky i s předchozími typy definovanými Triangulární teorií (tučně jsou zvýrazněny nové typy). V následujícím textu popíšeme pouze nové, přidané typy, jelikož v původních typech k žádným větším změnám nedochází (s výjimkou Sternbergovy úplné lásky, kterou Kukla vidí jako lásku aspirituální).

Tabulka 4: Typy lásky dle čtyřkomponentové teorie

Typ lásky	Intimita	Vášeň	Rozhodnutí /Závazek	Spiritualita
Vztah bez lásky	není	není	není	není
Mít rád	je	není	není	není
Bláznivá láska	není	je	není	není
Prázdná láska	není	není	je	není
Romantická láska	je	je	není	není
Přátelská láska	je	není	je	není
Pošetilá láska	není	je	je	není
Aspirituální láska	je	je	je	není
Spirituálně sexuální láska	není	je	není	je
Volná láska	je	je	není	je
Osudová láska	není	je	je	je
Úplná láska	je	je	je	je
Rozumějící láska	je	není	není	je
Doprovázející láska	je	není	je	je
Pragmatická láska	není	není	je	je
Spirituální láska	není	není	není	je

Spirituálně sexuální láska je založena na fyzické přitažlivosti v kombinaci se spirituálním souzněním. Partneri jsou k sobě přitahováni jak tělesně, tak společně sdílenou vizí, přesahem, vírou, hodnotami apod. Mohou mít také dojem, že jsou si jeden druhému určeni a že je k sobě povolala nějaká vyšší moc. Kukla (2019) předpokládá možný výskyt této lásky v některých sektách.

Volná láska do vztahu tělesné a psychické blízkosti přidává rozměr hloubky a duchovní blízkosti. Partneri se přitahují, sdílejí společný přesah a jsou spojeni hlubokou intimitou. Nechtějí se ale vázat a tak je tato láska podle Kukly (2019) spontánní, nezávazná a typická pro bývalé hnutí hippies.

Osudová láska připomíná lásku pošetilou (Sternberg, 1986), zde je ale přítomný i rozměr spirituality, která se zde může projevovat hodnotovou a duchovní blízkostí a pocitem, že jsou partneři stvořeni jeden pro druhého. Závazek je tak uzavřen dříve, než se partneři do hloubky poznají. Nám tento typ připomíná mladé křesťanské páry, které vstupují do svazku manželského často velmi brzy po seznámení právě na základě duchovní blízkosti a pocitu vyšší moci, která jejich vztah drží pohromadě.

Tento typ je blízký spirituálně sexuální lásce. Spirituálně sexuální láska ale oproti lásce osudové postrádá komponentu závazku.

Úplná láska. Zde dochází k jediné velké odchylce od původní typologie podle Sternberga (1986), který tuto lásku chápal na základě naplněných komponent intimacy, vášně a závazku. Kukla (2019) poukazuje na problematiku chápání takové lásky jako úplné, protože existuje spousta párů, u kterých tyto tři dimenze nalezneme, ale přesto se jejich vztah rozpadne. Možnou příčinu rozpadu vidí právě v absenci spirituální dimenze. V takové lásce pak může po nějaké době dojít k vážným hodnotovým a duchovním sporům, které mohou vést k rozpadu vztahu. Kukla (2019) proto tuto lásku uvádí pod názvem *aspirituální láska* a zavádí nové pojetí *úplné lásky*.

Úplná láska v pojetí čtyřkomponentové teorie zahrnuje všechny čtyři komponenty včetně spirituality (Kukla, 2019). Je to láska, po které nejspíš většina lidí touží. Partneri se přitahují, znají se do hloubky, jsou si hodnotově blízcí, sdílí podobný životní styl a filozofii a nebojí se závazku ve vztahu – cítí odpovědnost za druhého.

Rozumějící láska by se dala popsat jako dobré přátelství založené nejen na společných aktivitách, zájmech, společně tráveném času a sympatii, ale i na sdíleném přesahu. Je to

přátelství, ve kterém je „něco víc“. Zároveň ale nedochází k závazku nebo pocitu odpovědnosti za druhého. Takoví přátelé se nemusí vidět delší dobu, přesto je pro ně druhá osoba v jejich životě podstatná a v případě nějaké krize nebo touhy sdílet se, osloví člověk právě tuto osobu, protože ví, že u něj najde porozumění. Nejspíš se nejedná o typ partnerské lásky.

Doprovázející láska představuje rozšíření *rozumějící lásky* o závazek. Podle Kukly (2019) partneři cítí odpovědnost jeden za druhého a ví, že se na sebe mohou spolehnout. Představuje si tuto lásku hlavně v rovině přátelství a vrstevníků. My se domníváme, že se může jednat i o podobu partnerského vztahu. Z jiného úhlu pohledu můžeme totiž na tuto lásku nazírat jako na *přátelskou lásku* doplněnou o komponentu spirituality. Ta může být jak mezi přáteli, tak mezi partnery, kteří spolu žijí delší dobu a kteří již nepocítují takovou vášeň jako na začátku. Jedná se o paralelu k běžnému posunu z *romantické lásky* do *přátelské lásky* (Grote & Frieze 1994). Můžeme předpokládat, že podobný posun může nastat i z *úplné lásky* do *doprovázející lásky*. Úroveň vášně v takovém vztahu časem pohasne, ale zůstane zde hloubka, porozumění, závazek, odpovědnost za druhého, sdílené hodnoty, životní styl a filozofie.

Pragmatická láska je láska založená hlavně na racionálním uvážení, vyhodnocení a volbě. V takovém vztahu nalézáme jedince, kteří jsou si blízcí v otázkách hodnot, životního stylu a filozofie a cítí vůči sobě závazek. Běžně je pragmatická láska spojovaná s „nákupním košíkem“ atributů, které chceme od potenciálního partnera. Zde můžeme hovořit o něčem podobném, ale rozdíl je v tom, že se zde jedná o vyšší atributy, než jsou nějaké povrchní atributy jako tělesná konstituce, finanční zajištění apod. Partneři hledají takového partnera, kterým jim bude blízko hodnotově a který bude mít podobný životní styl. Důraz na racionalitu ale zůstává.

O *spirituální lásce* nejspíš nemůžeme hovořit v kontextu partnerských vztahů. Jedná se o vztah, ve kterém je přítomna pouze a jen komponenta spirituality. Může mít podobu jednorázových setkání s osobou duchovní autority (např. kněz), kde je přítomna značná nerovnost a kde je jeden druhému vzorem.

3.1.2 Empirická situace čtyřkomponentové teorie lásky

Čtyřkomponentová teorie je teorií velice aktuální a v současné době přímo volá po nějaké formě validizace. Zatím jediný pokus nalézáme u jejího autora, který vytvořil vlastní dotazníkovou metodu pro měření lásky zahrnující celkem 88 dichotomických položek (Kukla, 2019). Položky vznikaly ze tří zdrojů: (1) dotazníkovým šetřením, ve kterém participanti uváděli všechny projevy lásky, které je napadly; (2) z Rubinových škál loving a liking (které byly i hlavním východiskem pro Sternberga); (3) z projevů lásky zmiňovanými jinými autory (Sternberg, 1986; Fromm, 1996b; Lewis, 2013; Kukla, 2017; Krivohlavý, 2000; Maslow, 2014; Rougemont, 1956; Lee, 1977; Chapman, 2012 v Kukla, 2019).

Zajímavé na postupu autora je to, že místo aby převzal již existující Sternbergovy škály Triangulární lásky (Sternberg, 1997) a pouze je doplnil o položky měřící spiritualitu, rozhodl se autor začít téměř od začátku a vytvořit metodu novou.

Výzkumnému souboru (N=528) administroval tento dotazník vlastní konstrukce s instrukcí vybrat si libovolnou osobu, vůči které bude participant dotazník vyplňovat. Nejpočetnější skupinu, (49 %) tvořili ti, kteří dotazník vyplňovali vůči partnerovi. Z toho lze usuzovat na to, že si lidé pod pojmem lásky vybaví nejčastěji partnerskou lásku, což je v souladu s dosavadními poznatky (Fehr, 1994).

Faktorová analýza (dále FA) ukázala rozporuplné výsledky. FA celého souboru ukázala na celkem 18 faktorů, přičemž svou silou byly relevantní pouze první dva (eigenvalue 31 a 9, poté zlom). Takovýto výsledek neprokazuje ani čtyřkomponentovou teorii, ani Triangulární teorii lásky. Kukla (2019) tyto první dva faktory identifikoval jako *vášeň* a *zájem*.

Kukla (2019) také podrobil bližší analýze všechny položky, které své faktory sytily nejsilněji a přiřadil k nim název komponenty, které nejvíce odpovídají (na základě subjektivního posouzení a studia literatury).

Vášeň se ukázala jako vcelku dobře čitelný faktor – její položky byly z velké části koncentrovány právě do prvního faktoru *vášeň*, část položek identifikovaných jako vášeň však také tvořila pátý faktor *společná aktivita*.

Intimita byla více problematická. Nic jako jednotný faktor *intimita* FA neodhalila, místo toho se položky, které Kukla považuje za položky komponenty intimity, roztržily do šesti faktorů, přičemž nejkoncentrovaněji byly ve druhém nejsilnějším faktoru *zájem*. Mimo to se objevily ve faktorech: *potřeba mít druhého ve svém životě*, *férovost*, *důvěra*, *hluboká komunikace* a *smysl pro humor*.

Závazek byl v datech nejhůře pozorovatelný. Jedna položka identifikovaná jako závazek se objevila ve faktoru *vášeň*, další tři položky sytily faktor *potřeba mít druhého ve svém životě*. Celkově tedy byly z 88 položek identifikovány pouze čtyři, které byly statisticky významné a identifikovatelné jako komponenta závazku.

Konečně spiritualita se vedle vášně ukázala jako nejlépe čitelná. Všechny její statisticky významné položky (čtyři) byly koncentrovány do čtvrtého faktoru *spiritualita* a nedocházelo zde tedy k žádnému štěpení. Byť je tedy tento faktor podstatně slabší než faktor *vášeň*, jedná se o dobře čitelný a smysluplný faktor.

Co nám toto vše říká o platnosti čtyřkomponentové teorie lásky? To je složitá otázka. Autor sám se domnívá, že jeho výzkum sice uspokojivě neprokázal platnost této teorie, ukázal však na smysluplnost zařazení komponenty spirituality. S tímto tvrzením můžeme vzhledem k výsledkům FA, která poukázala na jasně čitelný faktor spirituality, souhlasit. Domníváme se však, že je třeba více prozkoumat to, jak spiritualitu ve vztahu vnímají a prožívají konkrétní lidé, protože nám to může poukázat na věci, které mohly být ve fázi přípravy dotazníku (Kukla, 2019) opomenuty, jelikož jeho položky vznikaly “pouze” na základě rešerše literatury a self-reportů v dotaznících z předchozí fáze, ve které účastníci uváděli všechny projevy lásky, které je napadly. Myslíme si, že získávat projevy lásky dotazníkovou metodou není nejvhodnější postup, protože se jedná o velice abstraktní a široký pojem. Pomocí rozhovoru však můžeme získat daleko více informací – nejen více projevů, ale i konkrétní chápání těchto projevů u dané osoby.

Pozastavujeme se ale také nad roztržitostí intimity. Autor se domnívá, že celkový neuspokojivý výsledek FA byl způsobem metodologickými nedostatky (nereprezentativní soubor, nevyrovnanost ve výběru osoby, vůči které participant dotazník vyplňovali a přítomnost pouze dichotomických položek). Byť tyto faktory mohly zajisté hrát roli v konečném výsledku, nepřestává nás dráždit ohromná šířka projevů, které jsou spojeny s intimitou v rámci původní Triangulární teorie (Sternberg, 1986) a které byly ve čtyřkomponentové teorii dokonce ještě rozšířeny o nové projevy.

Intimita souvisí se všemi projevy, které do vztahu přinášejí pocit blízkosti (Sternberg, 1986, 1997; Kukla, 2017, 2019), ale co projevy spirituální blízkosti? Je např. snaha poskytnout partnerovi blaho, která je chápána jako projev intimacy, skutečně pouze znakem blízkosti ve vztahu, nebo je motivovaná nějakým vyšším motivem např. pocitem smysluplnosti vztahu, nebo jako důsledek vztahu k transcendenci? Nebo položka identifikovaná jako součást intimacy: „*jsem ochotný/á se mu/jí přizpůsobit a dělat kompromisy*“, proč je někdo ochoten ustoupit, přizpůsobit se a dát své potřeby do pozadí ve jménu vztahu? Protože je mu člověk blízký? Možná ano – bylo by to pak součástí přátelské lásky, ale nemůže i zde být přítomný vyšší motiv související se vztahem k transcendenci?

Domníváme se tedy, že celá komponenta intimacy by zasloužila revizi a možná jisté zúžení. Řada jejích projevů by se podle nás dala zařadit jak pod intimitu, tak pod spiritualitu. Rozlišovacím kritériem je zde z jakého motivu pramení daný projev.

Revize komponenty intimacy a kvalitativní studie doplňující extenzivní rešerši literatury (Kukla, 2017) podle nás může přinést ovoce v podobě nových projevů spirituality, zpřesnění definice již zjištěných projevů a zpřehlednění celé teorie. V empirické části se přesně těmto cílům budeme věnovat.

EMPIRICKÁ ČÁST

4. Výzkumný problém a cíle práce

Z teoretického ukotvení této práce, které bylo postaveno z velké části na exkurzi do minulosti zkoumání lásky jsme konstatovali, že láska je multidimenzionální fenomén, ve kterém nalézáme dimenze vášně, intimity, závazku a zřejmě i něčeho dalšího, co nazýváme spiritualitou. Tyto dimenze jsme schopni nejlépe uchopit pomocí modelového přístupu. Modelem zohledňující čtyři dimenze lásky je čtyřkomponentová teorie lásky (Kukla, 2017, 2019). Zatímco první tři dimenze definované Sternbergem (1986) se podařilo v minulosti prokázat, vztahová spiritualita je logicky vzhledem ke své novosti málo prozkoumanou oblastí s nejistou pozicí. Jelikož se domníváme, že čtyřkomponentový modelový přístup představuje v dosavadním stavu zkoumání lásky nejvhodnější přístup k jejímu zkoumání, chceme se touto prací podílet na jeho zpřesnění, které je podle našeho názoru potřeba zejména v deskripci oblastí, témat a projevů spirituální dimenze na úrovni případových studií.

Výzkumným problémem této práce je existence a projevy dimenze spirituality v partnerských vztazích v rámci čtyřkomponentové teorie lásky.

Cílem práce je zjistit, zda a jak se v partnerských vztazích projevuje dimenze spirituality a tyto poznatky dále porovnat s pojetím spirituality čtyřkomponentové teorie lásky.

K dosažení cíle práce si klademe tyto **výzkumné otázky**:

VO 1: Jak respondenti vnímají a chápou koncept spirituality na individuální rovině?

VO 2: Vnímají respondenti ve svém partnerském vztahu spiritualitu?

VO 3: Jaké projevy spirituality se objevují ve vztazích respondentů?

VO 4: Existují ve vztazích respondentů jiné projevy spirituality než ty, které jsou uvedeny v aktuální podobě čtyřkomponentové lásky?

VO 5: Existují ve vztazích respondentů takové projevy spirituality, které jsou ve čtyřkomponentové teorii řazeny pod jinou komponentu?

VO 6: Jsme schopni pomocí čtyřkomponentové teorie lásky popsat všechny fenomény lásky o kterých respondenti vypovídají?

VO 1 slouží k tomu, abychom si s respondentem ujasnili, o čem se vlastně bavíme. Ptáme se na jeho konkrétní chápání spirituality, které se poté může nějak projevat v jeho partnerském vztahu – VO 2 a 3. VO 4 a 5 se dotýkají druhé části cíle naší práce – srovnáváme zjištěné projevy vztahové spirituality s dosavadním stavem poznání v podobě čtyřkomponentové teorie lásky. VO 6 je spíše rozšiřující a přímo se nedotýká cíle naší práce, jelikož se však v této práci zabýváme celkovým fenoménem lásky a spiritualitu chápeme jako součást tohoto fenoménu, přijde nám vhodné se zeptat i na to, zda námi doplněná a mírně upravená čtyřkomponentová teorie lásky poskytuje dostatečný rámec pro uspokojivý popis všech fenoménů partnerského vztahu, na které u respondentů narážíme.

5. Design výzkumu a použité metody

V naší práci jsme se pro zodpovězení výzkumných otázek rozhodli zvolit kvalitativní přístup. V následujícím textu bude probrán důvod naší volby, výhody a rizika této volby včetně použitých metod sběru a analýzy dat.

5.1 Důvod volby kvalitativní metodologie

Ke čtyřkomponentové teorii lásky nemáme mnoho informací a odborné literatury – není tedy moc co statisticky ověřovat, potřebujeme prohloubit naše vědomosti na úrovni případových studií.

Faktorová analýza neprokázala validitu čtyřkomponentové teorie lásky (Kukla, 2019). Byť příčinou neúspěchu byly podle autora metodologické nedostatky studie, my považujeme za důležité upřesnit konkrétní projevy dimenze spirituality v lásce. Je třeba získat podrobnější, hlubší data na úrovni případových studií. Doufáme, že tato data podbarví dosavadní kvantitativní výzkum spirituální dimenze v lásce a poskytnou pevnější základ pro budoucí snahu o její statistické testování. Navíc i kdybychom nenašli žádné nové projevy spirituality, tak podle Miovského (2006) práce na případové studii pomáhá ověřit

kontextuálnost kvantitativních výsledků a pomáhá k lepší interpretaci výsledků statistické analýzy. Prostor pro kvalitativní výzkum je tu tedy téměř vždy.

Dalším argumentem pro naši volbu je fakt, že u komplexních a neurčitě vymezených pojmů, jakým láska a spiritualita bezesporu jsou, neposkytují běžné škály a dotazníkové metody potřebnou hloubku a jemnost dat, kterou požadujeme. Toto je mj. naše kritika přístupu Kukly (2019) ale i jiných autorů (Sternberg, 1986; Hendrick & Hendrick, 1986; Fehr, 1988, 1994), kteří všichni používali jako zdroj dat pro určení projevů lásky self-report data získaná nějakou formou dotazníku (byť s otevřenými otázkami). Fenomén, který zkoumáme, lze podle nás nejlépe poznávat pouze v místě jeho přirozeného výskytu, tj. v hloubkovém rozhovoru s člověkem nacházejícím se aktuálně ve vztahu.

Z těchto důvodů je naše práce kvalitativní. Jedná se o mnohopřípadovou studii založenou na polo-strukturovaných rozhovorech, kterými jsme získávali data, která byla dále analyzována metodou interpretativní fenomenologické analýzy. Respondenti byli získáni metodou samovýběru nebo cíleným výběrem.

5.2 Rizika spojené s naší metodou

Kvalitativní přístup pro naši práci přináší kromě výhod také určitá rizika. První riziko vychází z použité metody polostrukturovaného rozhovoru. Je to hlavně vhodná formulace otázek a volba správných slov. My po našich respondentech chceme, aby nám podali informaci týkající se jejich postojů, názorů a zkušeností s tím, co my nazýváme spiritualitou. Pravda je ale taková, že toto je pouze naše označení, které si spojujeme s určitými projevy ve vztahu. Tento náš kód nemusí být uchem posluchače respondenta vůbec pochopen a pro zkoumané projevy, které nás zajímají, má v hlavě jiný kód. Slova jsou pouze slova a na významy můžeme pouze usuzovat. Toto platí dvojnásob u tak kluzkého a tekutého pojmu jako *spiritualita v lásce*.

Dalším rizikem je účast výzkumníka na tvorbě dat (Ferjenčík, 2010). Naše účast na rozhovoru přirozeně ovlivňuje podobu dat, která se nám z rozhovoru podaří získat. Pokud bychom se tedy otevřeně zeptali např. otázkou: „*Myslíte si, že sdílení postojů ke konečnosti života je podstatný projev spirituality ve vašem vztahu?*“ riskujeme tím, že nám zaprvé respondent neporozumí a zadruhé, že ho tato otázka už nasměřuje k určitým

tématům a myšlenkám, ke kterým by původně vůbec nemusel dojít, kdyby neslyšel naši otázku. Z tohoto důvodu jsme při volbě otázek vybírali spíše obecnější a otevřenější formulace, které vybízely k další diskusi a do které respondent mohl promítnout své původní (třebaže neuvědomované) postoje a názory související se spiritualitou v jeho vztahu.

Zmiňme např. jednu otázku z našeho interview „*Co tě motivuje zůstat ve vztahu?*“. Tato otázka v sobě neobsahuje žádný náznak toho, že hledáme spiritualitu ve vztahu. Skutečnost, že se touto otázkou snažíme zjistit, zda se ve vztahu respondenta nachází takové projevy spirituality, které mohou být motivem pro setrvání ve vztahu, zůstává skryta. Respondent tak ve své odpovědi buď přirozeně uvede projevy, které nás vzhledem k cílům naší práce zaujmou a na které se budeme dále doptávat a vést diskusi, anebo tyto projevy prostě neuvede. Obě možnosti nesou cennou výpověď a my víme, že pokud respondent na téma spirituality ve své odpovědi skutečně narazí, vyplývá to skutečně z jeho osobní zkušenosti a ne z našeho ovlivnění.

Z tohoto důvodu jsme se mj. rozhodli pro polostrukturovaný rozhovor, který nám poskytuje stále široký manipulační prostor, který v rámci rozhovoru můžeme využít pro otevírání témat, se kterými přijde daný respondent (a které samozřejmě odpovídají cílům práce), ale který nám poskytne data v takové podobě, ze které budeme schopni analýzou vyextrahovat obecná témata, tendence, zážitky a projevy spirituality ve vztahu (osnova rozhovoru viz příloha 3).

Poslední riziko plyne z naší volby metody analýzy dat. Jako metodu analýzy dat jsme zvolili metodu fenomenologické interpretativní analýzy dat (IPA). Tento výběr plně odpovídá stavu zkoumání, ve kterém se nachází náš výzkumný problém. Chceme rozšířit deskriptivní poznání a chápání určitého fenoménu, pro který ještě neexistuje stabilní definice. Nechceme objevovat důkazy o validitě nebo něco potvrzovat či vyvracet. Nechceme ani budovat žádnou novou teorii, naopak stavíme na již existující, ale málo prozkoumané teorii čtyřkomponentové lásky. Obrácíme se na lidi ve vztahu a zjišťujeme jejich živou zkušenost s fenoménem láska. Toto jsou ideální podmínky pro použití IPA (Kostínková & Čermák, 2013).

Jsme si vědomi rizik, která z toho plynou. IPA bývá celkem často terčem kritiky za to, že nic vlastně neobjasňuje, nebo že její výsledky neposkytují kvůli subjektivitě a angažovanosti výzkumníka při tvorbě dat žádné relevantní údaje. Znova opakujeme, že nic

netestujeme, nevyvracíme, neověřujeme. Naším cílem je prozkoumat chápání, přemýšlení a zkušenosti lidí ve vztahu s fenoménem spirituality a tato data pak srovnat s teorií čtyřkomponentové lásky. Pro tyto účely je IPA ideální. Mimo to účast výzkumníka na tvorbě dat a jeho subjektivita je podle Kostínkové & Čermáka (2013) přednost. Umožňuje nám to vstoupit do světa participanta tak, jak jiné metody nedokážou.

V dalším textu provedeme čtenáře celým postupem výzkumu od výběru respondentů až po zodpovězení výzkumných otázek.

6. Výzkumný soubor a tvorba dat

6.1 Populace a výzkumný soubor

Populaci (základní soubor) naší práce by mohli tvořit všichni dospělí jedinci na území ČR. Fenomén lásky se týká zřejmě opravdu všech lidí, jak mladých, tak starých; jak tělesně a duševně zdravých, tak nemocných – zmiňme např., že i osoby s těžkou mentální retardací vykazují známky projevů citové náklonnosti a citové vazby (Říčan & Krejčířová, 2006).

Jelikož naše práce z pochopitelných důvodů nemá ambici postihnout fenomén spirituality v lásce ve všech těchto demografických kategoriích (k tomu by bylo vhodné podniknout dílčí výzkumy), rozhodli jsme se naši populaci vymezit takto: *mladí dospělí ve věku od 20 do 30 let, kteří se aktuálně nacházejí alespoň jeden rok v partnerském vztahu*.

Doporučení Belzena (2009) pro psychologický výzkum spirituality je, že psycholog by měl studovat takové kazuistiky, kde lze předpokládat výskyt spirituality, tj. měl by jít spiritualitě naproti. My toto doporučení reflektujeme a zavádíme kritérium věku 20-30 let, jelikož lze předpokládat, že mladí dospělí jsou vedle adolescentů populací nejvíce konfrontující otázky přesahu, smyslu, víry a dalších témat spirituality a máme u nich tedy větší šanci na tyto témata nerazit než u jiných věkových populací. Kritérium jednoho roku v partnerském vztahu zavádíme z důvodu přirozeného vývoje partnerského vztahu, kde na začátku většinou dominuje komponenta vášně s intenzivními pocity zamilovanosti a počátečním poblouzněním, které může ostatní dimenze, včetně spirituální, odsunout do pozadí (Sternberg, 1986; Kukla, 2019). Neodpustíme si zde provokativní, ale trefné přirovnání této fáze k *fázi růžového slizu* (Kolařík, nedat.). U takovýchto respondentů bychom mohli mít problém nahlédnout lásku v širším rozměru.

Vzhledem k absenci požadavků na reprezentativnost našeho výzkumného souboru a design naší práce byly pro výběr respondentů použity metody samovýběru a cíleného výběru. V případě samovýběru byl na facebookovou skupinu studentů Univerzity Palackého umístěn inzerát s pozvánkou do výzkumu a informací o jeho cíli a průběhu. V případě cíleného výběru byly vytipovány vhodné osoby z okolí výzkumníka z hlediska charakteristik výzkumné populace a tyto osoby byly poté osloveny s žádostí o účast ve výzkumu.

Na základě těchto kritérií a metod výběru jsme do fáze výzkumu získali šest respondentů. Kvůli odstoupení jednoho z nich těsně před výzkumem se ale do našeho výzkumného souboru nakonec dostalo celkem jen pět respondentů (podrobnější popis výzkumného souboru dále).

6.2 Tvorba dat

Tvorba dat probíhala metodou polostrukturovaného rozhovoru. V úvodu rozhovoru byli respondenti v rámci informovaného rozhovoru obeznámeni s tématem práce, průběhem rozhovoru a skutečností, že jejich odpovědi budou nahrávány, přepisovány a poté analyzovány. Byli také poučeni o své anonymitě a možnosti později z výzkumu odstoupit. Jelikož se rozhovor týkal intimních témat, bylo zde riziko, že narazíme na nějaké pro respondenta citlivé téma. I o této skutečnosti jsme respondenta informovali a instruovali jsme ho k tomu, aby šel v rozhovoru jen do té hloubky, která je pro něj přijatelná. V případě konfrontace citlivého tématu byl respondent instruován k tomu, ať neváhá na tuto skutečnost upozornit – v takové chvíli bychom od tohoto tématu upustili a promítli bychom tuto konfrontaci v závěrečném debriefingu. K takovéto situaci ale v žádném rozhovoru nedošlo. Celý informovaný souhlas viz příloha 2.

V pozvánce na výzkum nebyl záměrně uveden pravý cíl naší práce. Vždy jsme se pouze obecně zmínili o tom, že zkoumáme postoje a zkušenosti s partnerským vztahem – spiritualitu jsme nikde nezmiňovali. Dalo by se tedy hovořit o tom, že zde docházelo k částečnému klamání respondentů. K tomuto postupu jsme se uchýlili ze dvou důvodů. Zaprvé, abychom metodou samovýběru nepřilákali lidi výrazně spirituální či religiózní a zadruhé, aby se respondenti nemohli na rozhovor předem připravit a zkreslit tak validitu

získaných dat. I toto jsme promítli do závěrečné fáze rozhovoru, ve kterém jsme pravý cíl práce plně odtajnil.

Osnova rozhovoru se skládala ze čtyř okruhů: (1) základní informace o respondentovi; (2) obecné postoje na lásku a partnerský vztah; (3) aktuální vztah; (4) individuální a vztahová spiritualita (celá osnova rozhovoru v příloze).

Okruh obecných postojů na lásku sloužil tomu, abychom se s respondentem dostali na podobnou rovinu a ujasnili si, co si pod pojmem lásky vlastně představuje. Respondent zde do odpovědí promítal témata, která jsou pro něj ve vztahu důležitá a která považuje za obecnou podmínku dobrého vztahu. Dále zde popisoval projevy a chování, které přisuzuje zamilovanému člověku. Vznikal zde tedy prostor pro přirozenou manifestaci všech čtyř komponent lásky. Otázky zde byly směřované na respondentovy postoje a názory.

Okruh aktuálního vztahu obrátil rozhovor z roviny obecné na rovinu osobní. Respondent zde vypovídal o historii svého partnerského vztahu, jeho počátcích, svých pocitech, chování a motivaci. Dále pak o tom, na čem jeho vztah stojí, co si na něm váží, co mu dává apod. Otázky zde byly směřované na respondentovo subjektivní prožívání vztahových témat. Tento okruh se ukázal jako velmi plodný na témata zařaditelná pod čtyřkomponentovou teorii.

Okruh individuální a vztahové spirituality se skládal ze dvou částí. První sloužil k podobnému účelu jako okruh první, tj. ujasnit si s respondentem, na čem jsme a co chápeme pod pojmem spiritualita. Opět se zde držíme rady Belzena: „*Prvním krokem při studiu spirituality je obdržet o ni informaci*“ (Belzen, 2009, 405). Respondent zde vypovídal o povaze spirituality a spirituálního člověka tak, jak je vnímá on. Dále pak o důležitosti spirituality ve svém vlastním životě včetně dílčích projevů této osobní spirituality. Ve druhé části tohoto okruhu jsme toto respondentovo pojetí spirituality akorát přenesli do jeho vztahu. Respondent zde vypovídal o tom, jakou spiritualita hraje v jeho vztahu roli a jak se projevuje.

Znění otázek bylo záměrně obecné, aby zandávalo možnosti rozvést diskusi a omezilo vliv výzkumníka. Ve většině případech k hlubší diskusi skutečně došlo a rozhovor se tak často dostal i mimo tuto osnovu. Vždy jsme ale prozkoumávali pouze ta témata, která souvisela s cíli naší práce. Díky tomuto byl každý rozhovor pak specifický a kromě základních otázek se v něm přirozeně objevovaly otázky, které se v dalších rozhovorech neobjevovaly.

7. Práce s daty a jejich výsledky

Všechny rozhovory byly vedeny a nahrávány online v rozhraní platformy Zoom. Záznam rozhovoru byl následně přepsán v programu Microsoft Word a tyto přepisy byly posléze analyzovány v programu Atlas.ti, který byl využit i pro tvorbu zde prezentovaných schémat.

7.1 Deskriptivní údaje výzkumného souboru

Do analýzy vstoupilo pět respondentů, kteří tvoří vesměs homogenní soubor. Až na jednu výjimku se jedná o ženy 22-23 let aktuálně studující vysokou školu, které se neidentifikují jako věřící a které jsou rodinným stavem svobodné. Respondentka č. 2 aktuálně studuje VOŠ. Respondentky č. 3-5 aktuálně studují na filozofických fakultách, z toho dvě z nich (respondentka č. 4 a 5.) studují shodný obor. Malou odchylku tvoří jediný muž, který je věkově o několik let starší (ale stále v mezích věkového kritéria) a který již dostudoval a pracuje jako dispečer distribuce zboží.

Tabulka 5: Deskriptivní údaje výzkumného souboru

Respondent	Pohlaví	Věk	Vzdělání	Zaměstnání/studium	Rodinný stav	Víra
1	Muž	28	VŠ bakalářské	Dispečer distribuce zboží	Svobodný	Nevěřící
2	Žena	23	SŠ s maturitou	Student - VOŠ	Svobodná	Nevěřící
3	Žena	22	SŠ s maturitou	Student - FF	Svobodná	Nevěřící
4	Žena	23	SŠ s maturitou	Student - FF	Svobodná	Nevěřící
5	Žena	23	SŠ s maturitou	Student - FF	Svobodná	Nevěřící

V následujícím textu představíme výsledky analýzy dat. Nejprve čtenáře provedeme procesem kódování, který jsme použili, poté budeme v prezentaci postupovat podle jednotlivých výzkumných otázek.

7.2 Proces kódování

Při kódování jsme se inspirovali postupem navrženým Smith, Flowers & Larkin (2009 in Kostínková & Čermák, 2013). Podle míry abstrakce a blízkosti k datům jsme tedy provedli několik úrovní kódování: primární, sekundární a terciální. Na základě posouzení vzájemných vztahů mezi těmito kódy a jednotlivými kazuistikami vzešla hlavní témata, která představují esenci fenoménů individuální spirituality, vztahové spirituality a ostatních komponent čtyřkomponentové teorie lásky. Tato témata jsme rozdělili na několik oblastí podle našich výzkumných otázek: (1) individuální chápání spirituality; (2) Projevy vztahové spirituality podle čtyřkomponentové teorie; (3) Potenciálně nové projevy vztahové spirituality; (4) intimita; (5) vášeň; (6) závazek. Celkem bylo pro analýzu dat vytvořeno 173 kódů.

Z důvodu úspornost zde nyní nevyjmenujeme všech 173 kódů. Pro představu ukážeme pouze systém kódování první výzkumné oblasti – individuálního chápání spirituality. Systémy kódování ostatních oblastí nalezne čtenář v příloze.

Tabulka 6: Kódovací systém individuálního chápání spirituality respondentů

Výzkumná oblast	Hlavní témata	Terciální kódy	Sekundární kódy	Primární kódy
Individuální chápání spirituality	Vztah k přesahu		Životní hodnoty jako zdroj přesahu	Práce a kariéra Rodina Životní prostředí
		Náboženství a víra jako forma spirituality a zdroj přesahu	Víra v neurčitého boha	Něco nadlidského - duchovno Osud Hromadné vědomí Víra v dobro a zlo
				Víra v konkrétního boha
	Spiritualita je potřeba	Hledání odpovědi na otázky smrti a smyslu	Spiritualita jako zdroj smyslu	Smysl: zdroj štěstí Smysl: zdroj vůle k životu
				Duchovní nadhled Vědomí konečnosti života

Výsledkem analýzy dat bylo objevení těchto hlavních témat týkajících se cílů naší práce:

- Vztah k přesahu
- Spiritualita je potřeba
- Vzájemná kompatibilita
- Osudovost lásky
- Spiritualita: oblast konfrontace
- Vrcholný zážitek
- Vliv lásky na život mimo partnerský vztah
- Vztahový růst
- Partner a vztah jako zdroj přesahu
- Vzájemná rovnost a respekt ve vztahu
- Láska jako hluboká náklonnost dvou lidí
- Autenticita
- Důvěrná a otevřená komunikace
- Nespecifikovaná blízkost
- Znaky a projevy fyzické vášně
- Znaky a projevy psychické vášně
- Ostatní motivační složky
- Láska jako potřeba
- Nespecifikovaná vášeň
- Rozhodnutí vstoupit do vztahu
- Udržování vztahu

V dalším textu rozebereme jednotlivá témata s ohledem na odpovědi na naše výzkumné otázky. Nebudeme rozebírat každou kazuistiku zvlášť, ale při prezentaci výsledků zvolíme narativní postup (Kostínková & Čermák, 2013) ve kterém převyprávíme výskyt, charakteristiky a složení jednotlivých hlavních témat. Toto samozřejmě doplníme o konkrétní ukázky výpovědí respondentů. Upozorníme také na případné rozpory mezi jednotlivými kazuistikami.

7.3 Rozbor hlavních témat – odpovědi na výzkumné otázky

7.3.1 Pojetí spirituality na individuální rovině respondentů

Abychom mohli přistoupit ke zkoumání vztahové spirituality, musíme nejprve zjistit, jak respondent chápe spiritualitu na individuální rovině. Z tohoto důvodu jsme zavedli VO1: *Jak respondenti vnímají a chápou koncept spirituality na individuální rovině?* Na tuto otázku zde nyní budeme odpovídat.

Analýzou dat jsme dospěli ke dvěma hlavním tématům této oblasti: (1) vztah k přesahu; (2) spiritualita je potřeba. Podívejme se na tato témata blíže.

Vztah k přesahu se ve výpovědích respondentů objevoval jako odpověď na otázku jak by popsali spiritualitu. Jedná se o velmi obecný popis pod kterým se skrývá mnoho dílčích podob tohoto přesahu, jeho zdroje, charakteristika vztahu k tomuto přesahu a jeho důsledky pro běžný život. Respondenti vnímají přesah jako „*něco nad náma*“, něco nadlidského, nepopsatelného, přesahující nás sama. Toto téma se vyskytovalo stabilně ve všech kazuistikách, respondenti se však lišili v tom, zda sami pociťovali nějaký vztah k tomuto přesahu či zda toto téma popisovali pouze na obecné rovině jako jednu z možností jak se může u někoho spiritualita projevovat. Respondenti se také lišili v tom, jak obtížné pro ně bylo v popisu spirituality jako vztahu k přesahu dojít.

Zde příklad z kazuistiky č.4 kde vidíme poměrně jasnou představu spirituality:

Q: „*Znáš pojem spiritualita? Jestli jo, dokázala bys ho nějak popsat*“?

A: „*No, myslím, že o něm vím to, že je nepopsatelný... jo, za mě je to nějaký přesah, něco, co je nad námi, to znamená nějaké transcendence*“.

Příklad z kazuistiky č.1 prezentuje obtíže, s jakými respondent hledal slova:

A: „*Něco nad náma... něco velkého prostě nad náma co většina lidí nevnímá, něco jako hromadné vědomí, je to...*“

Q: „*Supr, pokračuj*“.

A: „*Má to něco i společného v podstatě jako... ty brd'o nevím jak bych to... jak bych to popsal zněla ta otázka*“?

Q: „*Popsal no...*“

A: „Nějaký duchovní prostě... nějaký duchovní nadhled a vědomí toho, že tu jsi omezený čas prostě, a že je něco nad náma. Asi tak no.“

Jako podoba a zdroj přesahu se v datech ukázaly dvě hlavní témata: (1) náboženství a víra v konkrétního boha; (2) životní hodnoty jako zdroj přesahu.

Téma náboženství a víry v konkrétního boha odráží vše, co je spojeno s tradičním západním pojetím křesťanského náboženství a křesťanského boha, který zde představuje onoho konkrétního boha. Toto téma se vyskytovalo ve třech kazuistikách.

Zde příklad z kazuistiky č. 5:

Q : „K čemu tak podle tebe takový jako člověk může vzhlízet? Jako co může být předmětem nějakého přesahu“?

A: „Tak určitě tam je náboženství a... to, jak jsem taky na začátku na tu víru, tak já jako třeba věřím jako v boha v tom smyslu, že si myslím, jako že je něco nad náma a ten vůči tady v těch jako našich podmínkách takový jako asi nejběžnější, nejznámější, jako to, co může být nad náma, tak jakoby takhle v to věřím...“

Kazuistika č. 2 podává příklad intenzivní potřeby spojovat spiritualitu s tématem víry a náboženství:

A: Já to prostě mám strašně moc potřebu spojovat s tím náboženstvím, nevím proč...

Q: To je v pořádku, jestliže máš tu potřebu to spojovat, tak to řekni, je to prostě v pořádku.

A: Asi jo, asi mi přijde, že když je někdo spirituální, tak mi to přijde... nebo přijde mi to hodně podobné, že si jako nějak věřící a že jsi otevřený vůči takovým věcem jako náboženským tématům a tak... no asi jo, spiritualita, možná i nějaká duševní... duševní... ne duševní, prostě víra nějaká asi.

Víra v nekonkrétního boha. Kromě víry v konkrétního boha se v některých kazuistikách projevila snaha naopak vymezit se proti pojetí konkrétního boha a naopak popsat nějakou jinou, nekonkrétní podobu bytosti či systému, který je zdrojem přesahu. Pro tyto případy jsme zavedli kód *víra v nekonkrétního boha*, který v kazuistikách nabýval podoby obecně něčeho nadlidského – duchovního, osudu, hromadného vědomí nebo víry v dobro a zlo.

Životní hodnoty jako zdroj spirituality. Jedná se o druhé téma, které popisuje zdroj a podobu přesahu, ke kterému může mít člověk vztah. Jedná se o takové hodnoty, pro které člověk žije a které se snaží v životě naplnit, čímž dostává pocit smyslu a pocit, že ho tyto hodnoty přesahují. V kazuistikách jsme našli tyto hodnoty, které se stávají zdrojem

přesahu: *rodina; práce a kariéra; životní prostředí*. U hodnoty *rodina* šlo v převážné většině o budoucí potenciální děti jako zdroj přesahu. U životního prostředí šlo jak o vztah s přírodou jako zdrojem přesahu, tak o životní styl spojený s udržitelností, který z tohoto vztahu vyplýval. Životní prostředí se v jedné kazuistice ukázalo jako prostředí, kde dochází k navázání vztahu s přesahem.

Část odpovědi na otázku co může být zdrojem či předmětem přesahu z kazuistiky č. 1 poslouží jako dobrý příklad životní hodnoty – rodiny, jako zdroje přesahu:

A: „...a pak možná i v těch jako hodnotách může být nějaký přesah jo že, třeba jako člověk fakt žije pro ty svoje děti, tak myslím si, že i v tom se... jakoby že i v tom se dá najít nějaký jako spirituální..., i když je to jakoby třeba výchova dětí“.

Nyní se vraťme zpátky na začátek. Jako druhé hlavní téma pojetí spirituality na individuální rovině se ukazuje spiritualita jako potřeba.

Spiritualita jako potřeba je téma, které vyjadřuje potřebu respondentů po odpovědích na otázky týkající se smyslu bytí, lidské smrtelnosti, ale i existence či podoby onoho přesahu. Spiritualita je tedy odpovědí na potřebu po odpovědích. Spirituální člověk, který tuto potřebu má, je otevřený různým duchovním otázkám a názorům a rád se baví o tématech související se spiritualitou. Uvědomuje si konečnost lidského života a hledá smysl ve věcech kolem sebe. Smysl je zcela klíčový aspekt tohoto tématu a spiritualita se ukazuje jako jeho zdroj. Smysl, který osoba díky uspokojené potřebě spirituality nalezne či si ho uvědomí, je pak zdrojem štěstí a vůle do života.

Jednoduchý příklad spojení individuálního pojetí spirituality s tématem smyslu jako zdroje spirituality z kazuistiky č.3:

Q: „Co se tobě vybaví, když se řekne spiritualita“?

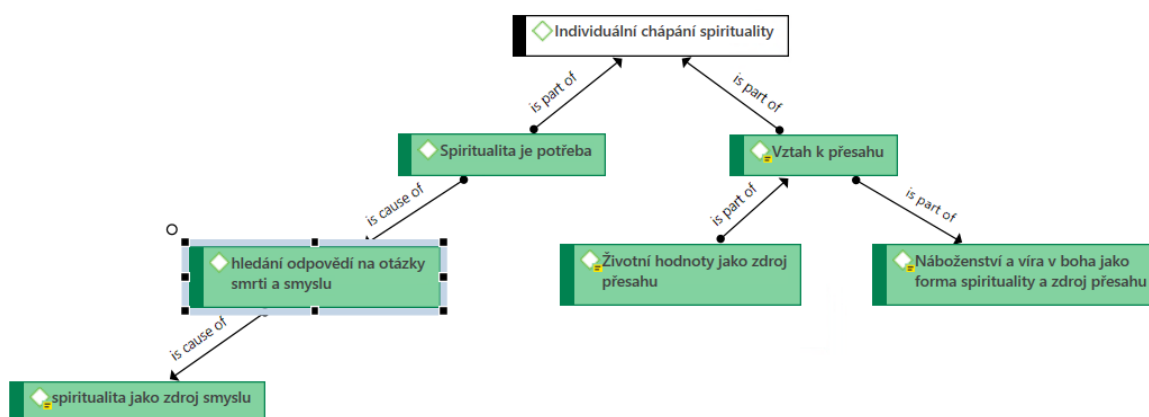
A: No hej asi smysl toho života, něco co mu... nějaké ty věci, co mu dodávají smysl.

A podrobnější popis spirituality jako hledání otázek smyslu, smrtelnosti a přesahu z kazuistiky č.4:

A: „...pak tam za mě spadá i to, jaký smysl tady vlastně ten život má, proč tu jsme, co tady vlastně chceme nebo co tady máme dělat. Co bude po nás, nebo co bude, až my tady nebudem v téhle fyzické podobě a třeba komu za to vše, co tu máme můžeme vděčit, nebo na koho se občas můžem zlobit, jestli někdo nebo něco takového je“.

Na závěr této části výsledků přikládáme pro lepší ilustraci grafické schéma zobrazující hierarchickou strukturu a vzájemné vztahy témat související s individuálním chápáním spirituality respondentů. Pro přehlednost a úspornost nejsou ve schématu zobrazeny jednotlivé primární kódy, ale na nejnižší úrovni jsou zobrazeny kódy sekundární. Seznam primárních kódů najde čtenář v příloze č. *_ kódovací systém individuálního chápání spirituality respondentů*.

Schéma 1: Individuální chápání spirituality

S lepším pochopením toho, jak respondenti vnímají spiritualitu na individuální rovině se můžeme obrátit k hlavnímu cíli naší práce – zjistit, zda a jak se v partnerských vztazích projevuje partnerská spiritualita. Budeme zde tedy odpovídat na VO 2 až 5. Začneme popořadě.

7.3.2 Přítomnost spirituality v partnerských vztazích

VO 2: *Vnímají respondenti ve svém partnerském vztahu spiritualitu?* Jednoduchá odpověď by zněla: ano, ale... Všichni respondenti skutečně vypovídají o tom, že spiritualita v takovém pojetí, v jakém ji vnímají se nějak projevuje v jejich vztahu, ale respondenti se značně liší v tom, jak je tato dimenze pro jejich vztah důležitá a také v tom, jak obtížné pro ně bylo popsat nějaké projevy spirituální komponenty ve svém vztahu.

Někteří se na otázku, jak se projevuje spiritualita v jejich vztahu, velmi rychle rozpovídali a podali řadu projevů. Tito respondenti zároveň vypovídali o důležitosti dimenze

spirituality pro jejich vztah, jak můžeme např. vidět v kazuistice č.3, ve které spiritualita představovala potřebu hledání smyslu:

A: „No, tak ono pro mě celý ten vztah je jakoby ten smysl života, prostě že když jsme spolu, tak to prostupuje mnou úplně celou“.

Někteří naopak obtížně hledali slova pro popis vztahové spirituality, jak můžeme vidět v kazuistice č.1:

A: No, fuu... jak se projevuje... jako já se o tom s ní snažím bavit, snažím se prostě nepřijít o ni, že to je prostě důležité pro mě. Snažím se ji říkat prostě o zajímavých věcech nebo o zajímavých lidech právě spojených s tady tím, nebo že byli nějak výjimeční. Ty brd'o nevím úplně jak odpovědět, jak se to promítá.

I přesto, že i takový respondent potvrdil přítomnost spirituality ve svém vztahu a podal nějaké projevy, je otázkou jak moc jsou tato data validní a zda respondent nechtěl pouze vyhovět výzkumníkově přání o existenci spirituality ve vztahu, ale o tom víc v diskusi.

Na VO 2 tedy odpovídáme: ano, na základě výpovědí respondentů jsme schopni říct, že respondenti ve svém vztahu vnímají působení spirituality. Respondenti se sice liší v intenzitě a v rozsahu, ve kterém spiritualitu ve vztahu zažívají, ale s tímhle koneckonců počítá i pojetí spirituality (a dalších komponent) ve čtyřkomponentové teorii lásky. Teorie netvrdí, že spiritualita je v každém vztahu, ale že může nabývat ve vztahu různé významnosti na spojitém intervalu od pomyslné nuly k pomyslnému maximu.

Respondenti se ale především dramaticky lišili v obsahu vztahové spirituality, tj. v jednotlivých projevech. O tom ale už v další části prezentace výsledků.

7.3.3 Projevy vztahové spirituality

VO 3: *Jaké projevy spirituality se objevují ve vztazích respondentů?* Jedná se o hlavní otázku naší práce. Respondenti poskytli opravdu pestrý výčet témat, projevů a oblastí vztahové spirituality včetně dopadů jejího působení. Je nutné znovu zmínit, že se jedná o projevy, které vychází z individuálních pohledů a chápání spirituality respondentů. Držíme se zde pravidla, že spirituální je to, o čem respondent říká, že je pro něj spirituální. To, zda jsme skutečně schopni zařadit tyto projevy a témata do komponenty spirituality či zda se

jedná o projevy zařaditelné do jiných již existujících dimenzí nebo jsou to projevy nikam nezařaditelné bude předmětem závěrečné diskuse.

Po fázi kódování (systémy kódování vztahové spirituality viz příloha 4) jsme dospěli k těmto hlavním tématům vztahové spirituality:

- Vzájemná kompatibilita
- Osudovost lásky
- Vztahový růst
- Vrcholný zážitek

Všechna tato témata si nyní přiblížíme a probereme jejich strukturu a povahu.

Vzájemná kompatibilita se ukázala jako velice široké, pestré a dobře sycené téma, tj. objevovalo se všech kazuistikách a to s velkou četností. Obecně o tomto tématu můžeme říci, že se jedná o potřebu, požadavek či vnímanou důležitost být s partnerem, který se k nám v určitých aspektech hodí.

To, že jde pouze o určité aspekty, ve kterých je kompatibilita vyžadována je důležité zmínit. Nejde zde totiž o to najít dokonalého partnera, který splňuje úplně všechny představitelná kritéria (jako např. je zrzka, hraje na piano apod.), ale jde spíše o to najít člověka, který je kompatibilní s našimi nejniternějšími hodnotami, postoji, názory, plány do budoucna nebo způsobem života. Každý člověk má určitý seznam požadavků v těchto zmíněných oblastech, ve kterých je ochoten pouze minimálních ústupků a ve kterých je hledána vzájemná kompatibilita. Tyto niterné hodnoty často navazují na jedincovo individuální vnímání spirituality a proto je můžeme vnímat jako součást projevů vztahové spirituality.

Nyní probereme jednotlivé oblasti, ve kterých byla tato kompatibilita vyžadována.

Požadavky na osobnostní rysy partnera. U dvou respondentů (kazuistiky č. 1 a 3) byl vyjádřen požadavek na konkrétní osobnostní vlastnosti partnera. Tyto požadavky se týkaly charakteru partnera, jmenovitě empatie, štědrosti a pokory; temperamentu – požadavek na extraverci a podobnosti intelektů.

Podobný pohled na svět a životní filosofie. Tento kód vyjadřuje potřebu kompatibility v pohledech, postojích a názorech na různá témata a aspekty fungování světa. Oblastí, ve kterých se tento požadavek může objevovat, je nesčetně – záleží na tom, co je pro daného

člověka natolik důležité, že se s tím identifikuje natolik, aby to vyžadoval po partnerovi a co je naopak spíše druhořadé, rozšiřující a spíše tématem společné diskuse a obohacení. My jsme našli takové požadavky v oblastech názorů na náboženství, názorů na výchovu dětí, existenci spirituality, ochrany životního prostředí, vztahu s přírodou aj. Za zmínku stojí, že toto téma bylo přítomno ve všech kazuistikách.

Pro ilustraci výňatek z kazuistiky č.4 kde respondentka odpovídá na přímou otázku, jaké jsou pro ni názory a hodnoty, přes které nejede vlak.

A: Stejně tak by pro mě bylo náročné být s někým, kdo nějakým způsobem, jako radikálně... kdo se nějakým způsobem radikálně hlásí k nějakému náboženství s tím, že ví, že ty děti chce od mala v rámci toho náboženství takhle vychovávat, protože mám ráda ten přístup, že si to ten člověk jakoby určí sám, nebo sám do toho nějak doroste... Potom nějaký asi vztah k přírodě. Tím že jsem z dědiny, tak je pro mě důležitý, aby potom ten člověk to třeba aspoň trochu vnímal stejně, jakože tu důležitost toho bytí tam venku. A taky nějaká pokora. Nemám moc... nebo jakoby hůř vycházím s lidmi, kteří si myslí, že je to tady celý jenom o nás a že my jsme páni tvorstva a my víme všechno nejlíp atd.

Podobné plány se vztahem. Tento kód vyjadřuje společnou vizi budoucnosti. Obsahuje jak společné plány s partnerem v krátkodobém horizontu jako např. dovolená v létě, tak v dlouhodobém horizontu, např. společné bydlení, postavení domu nebo svatba. Toto téma bylo přítomno ve dvou kazuistikách č.1 a č.2.

Zde příklad z kazuistiky č. 2:

A: „...oba dva třeba jednou chceme žít na baráku – chceme oba dva postavit barák. Chceme se prvně pořádně sžít, abychom vůbec zjistili, že spolu můžeme fungovat do budoucna a třeba se jednou vzít.“

Sdílení podobných hodnot. Jedná se o kód blízký předchozímu kódu *podobný pohled na svět a životní filosofie*. Rozdíl je zde v tom, že požadavek na kompatibilitu zde nasedá přímo na konkrétní hodnoty. Jedná se tedy niternější témata, ve kterých člověk hledá buď shodu, nebo alespoň uznání a respektování těchto hodnot ze strany partnera. Tyto hodnoty mohou být součástí jedincova pojetí spirituality jako takové (v tomto případě by byly zařazeny pod kód *životní hodnoty jako zdroj spirituality* v rámci pojetí spirituality na individuální rovině respondenta).

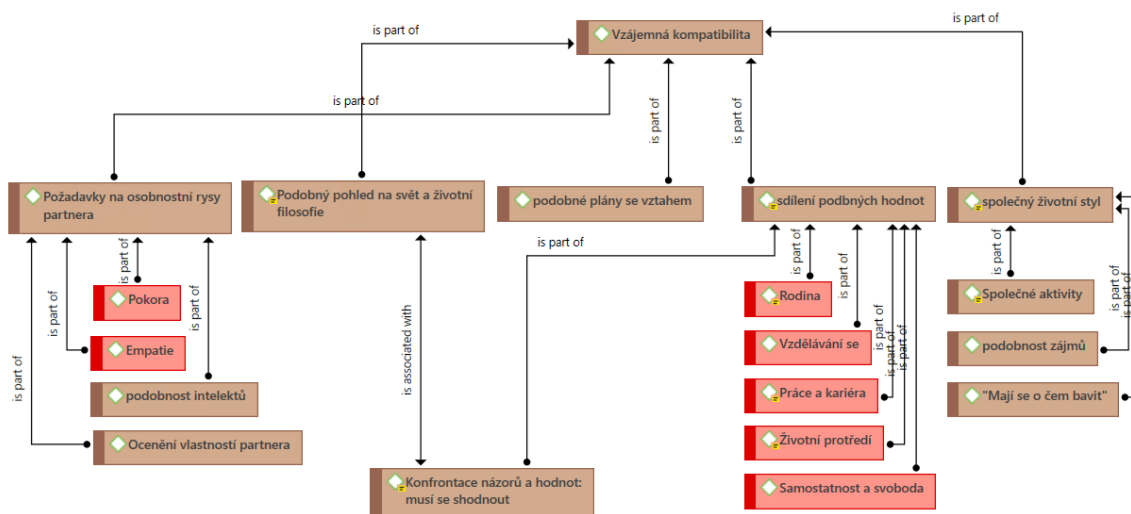
V jednotlivých kazuistikách jsme narazili na následující klíčové hodnoty, ve kterých byla hledána shoda s partnerem: rodina; vzdělávání se; práce a kariéra; životní prostředí; samostatnost a svoboda.

Jedná se klíčové téma vzájemné kompatibility o čemž svědčí jeho častý výskyt ve všech kazuistikách. O tom, jak je pro vztah a lásku důležitá hodnotová kompatibilita, svědčí následující úryvek z kazuistiky č.5:

A: „no a kdyby tam byly ty hodnotové odlišnosti, tak tam bych jako nemohla... bych nemohla pokračovat. Kdyby to byl někdo, kdo nechce děti, nebo kdo chce mít děti až za 15 let, tak vím, že pro mě by ten vztah nebyl perspektivní, protože já bych se takhle prostě potlačit nechtěla“.

Společný životní styl. Kód je opět příbuzný s předchozími kódy *sdílení podobných hodnot* a *podobný pohled na svět a životní filosofie*. Životní styl často nasedá právě na osobní hodnoty a filosofii respondentů, jde tedy spíše o důsledek předchozích kódů v podobě konkrétního chování, společných aktivit, zájmů. Patří tu taky skutečnost, že se parnterů mají o čem bavit, nebo že mají nad životem nadhled – neberou se moc vážně. Celkově jde ale o méně niternější a méně klíčový aspekt kompatibility. Člověk např. dokáže být s někým, kdo s ním nechodí na hory uklízet odpadky, ale nedokáže být s někým, kdo popírá globální oteplování, nebo nechce mít nikdy děti. Doufáme, že na tomto příkladě je jasně patrný rozdíl mezi životním stylem a životní hodnotou a pohledem na svět.

Schéma 2: Vzájemná kompatibilita

Výňatek z kazuistiky č.5 ilustruje podobný životní styl v podobě ekologického chování:

A: „...tak i třeba z hlediska jako tý udržitelnosti jo, jako můžeme žít v nehospodárný budově, ale jako takhle prostě žít nechceme, protože jako nechceme ubližovat tý planetě, nebo uvědomujeme si, že to tady není donekonečna...“

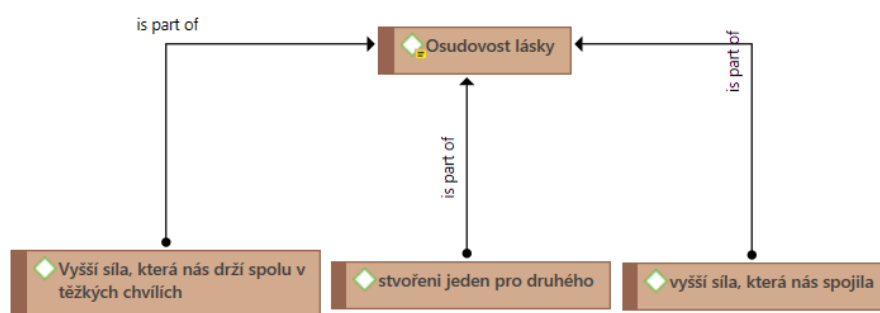
Osudovost lásky je druhé velké téma, které se objevovalo v kazuistikách. Je nicméně podstatně méně čtené než vzájemná kompatibilita. Jedná se o pocit či víru, že vztah vznikl nebo je stále udržován větším či menším přičiněním nějaké vyšší moci. Tato vyšší síla může mít mnoho podob: konkrétní bůh, nějaká podoba neurčitého boha či prostě pocit, že vztah vznikl osudově. U respondentů, u kterých se toto téma objevuje, cítím větší jistotu ve vztahu – mají pocit, že jsou s tím správným partnerem a že jim tato vyšší moc pomůže přečkat těžší časy a problémy ve vztahu. Cítí také vděčnost za svůj vztah a berou ho jako dar. Je zajímavé vidět tento pocit či víru s přihlédnutím k faktu, že se žádný z respondentů neidentifikuje jako věřící.

Toto téma se objevilo u tří kazuistik – 1, 4, a 5. Zde ilustrativní ukázka z kazuistiky č.1:

Q: „...zkus mi povědět, zda se nějak tahle spiritualita projevuje ve tvém vztahu.“

A: „No jo, já si myslím, že projevuje, protože... vlastně svou partnerku jsem poznal v období, kdy jsem fakt už si říkal: „Ty vole, tak já stojím za nic, že nikoho nemám“ a takhle si myslím, že prostě někdo zhora mi ju poslal. Takže si toho vztahu vážím a snažím se na něm pracovat. Beru to jako prostě... jako dar“.

Schéma 3: Osudovost lásky

Vztahový růst je třetí z velkých témat objevující se ve vztazích respondentů. Obsahuje všechny témata, která respondenti uvádí jako předmět svého osobního rozvoje, ke kterému došlo vlivem aktuálního partnerského vztahu.

Všechny tyto oblasti růstu pochází ze dvou zdrojů. (1) konfrontace názorů, postojů, hodnot a způsobu života, které nejsou pro člověka natolik klíčové, aby na nich ve vztahu vehementně trval, ale které mohou být předětem změny, která nastává v oné konfrontaci s tím, jak to má ten druhý – partner; (2) v důsledku nalezení smyslu a pocitu naplněnosti, který vztah do života člověka přináší. V tomto případě je partner či vztah vnímám jako zdroj přesahu.

Kazuistika č.3: příklad partnera jako zdroje smyslu a možného přesahu (ale také závislosti na partnerovi):

A: „No, tak ono pro mě celý ten vztah je jakoby ten smysl života, prostě že když jsme spolu, tak to prostupuje mnou úplně celou...“

Q: „Jo, takže celý ten vztah je prostě takový zdroj smyslu a dodává ti tu energii do života“.

A: “ Ano. A cítím to i v tom, že když spolu nejsme, tak strašně jako spadávám do nějaké jako deprese, chápeš, že najednou to prostě přestává mít smysl a jediná věc, která má smysl je, až zase sednu na ten vlak, dojedu za ním a uvidíme se, chápeš, jakože zase budeme spolu, nějaké to spojení, obejmutí a ten pocit, že víš, že ten druhý je hned tebe“.

Oba dva zdroje vztahového růstu mají nějaký vztah ke spiritualitě. Konfrontace názorů, postojů a hodnot je přítomna i v předchozí velké skupině projevů – *vztahová kompatibilita*. Zde ovšem není vyjádřen požadavek na onu kompatibilitu. Ke konfrontaci ale stále dochází, je zde ale předmětem růstu.

Druhý zdroj – pocit smyslu a naplněnosti zase nasedá na individuální pojetí spirituality jako potřeby po smyslu. Z těchto důvodů považujeme za vhodné oblast vztahového růstu do projevů vztahové spirituality zařadit.

Ke změnám a rozvoji na osobní rovině může docházet v těchto oblastech: větší sebeúcta; hlubší sebepoznání; veselejší člověk; větší vděčnost za to, co mám; pocit, že jsem dospělejší člověk; nalezení nové životní cesty; úklid v ostatních vztazích; větší sebevědomí a odvaha; učení se novým způsobům přemýšlení a novým pohledům na věc; větší motivovanost a vůle posouvat se v životě vpřed; pocit větší smysluplnosti okolního světa.

Větší sebevědomí a odvaha, pocit dospělosti a motivovanost a vůle posouvat se v životě vpřed jsou vidět v kazuistice č.3:

A: „...nám to dodalo sebedůvěru v nějakých věcech, do kterých jsme se vždycky chtěli pustit, ale byly složité. A hlavně třeba i vnímám ten růst v tom vztahu, že si přijdu, že když jsme

prostě před tím rokem spolu víc začínali, tak jsme byli víc děti nebo hlavně možné já, ale prostě po tom roce je to jiné, prostě cítím se víc dospělá i tím, jak víc cestuju. Mě ten vztah strašně dodal právě to, co... že bych to bez toho nedělala, že si myslím, že bych nedošla k tomu, co chci vlastně v životě dělat, prostě jakou chci jít cestou a tahle cesta se mi jako otevřela jenom tím, že mám prostě toho partnera a jeho práci, chápeš“.

Důležitost přítomnosti vztahového růstu dokládá kazuistika č.4., kde respondentka odpovídala na otázku, na čem jejich vztah stojí.

A: „Myslím, že to taky dost stojí na tom, že jsme oba otevření nějakým názorům toho druhého a nějakému jako posunu, že berem, že oba někde jsme a chceme se rozvíjet, chceme se učit nějaký nové věci a nějak se posouvat a snažíme se v tom navzájem podpořit“.

Pro přehlednější ilustraci struktury tématu *vztahový růst* viz schéma 4.

Vrcholný zážitek. V jedné kazuistice (č.5) jsme narazili na možný partnerský vrcholný zážitek, při kterém byli přítomni oba partneři a další dvě blízké osoby. S tímto zážitkem byl spojený pocit difúze self v jednotku já-ty, tj. k pocitu rozpadu vlastního já a plného splynutí s partnerem spojeným se ztrátou pojetí času. Respondentka rovněž uvádí, že k takovému zážitku by nemohlo dojít s nikým jiným, než s jejím aktuálním partnerem.

Kazuistika č.5 - partnerský vrcholný zážitek:

A: „...a to bylo jako hrozně silný, jako ten moment, že fakt uběhly 3 hodiny a pro mě to bylo jak chvilka a zároveň jsem byla jako úplně napojená. Tak to pro mě třeba byla strašná síla“.

Q: „A z čeho ta síla jako pramenila, jako co ten moment činilo silným“?

A: „Tak asi... asi jako sdílení toho všeho jako i s někým dalším, že jako že byl někdo na podobný vlně a že jako někdo nás chápal jako ne odděleně, ale jako pár a zároveň my jsme jako vnímali ten jiné pár a byla tam atmosféra tak jako velký silný důvěry a prostě a příjemných pocitů, že... jako nás to úplně pohltilo, prostě bylo to strašně pohlcující. Já jsem asi nikdy nictak silného nezažila“.

Kromě výše zmíněných projevů se v jedné kazuistice (č.5) ukázal ještě jeden projev vztahové spirituality, který nelze zařadit do žádného z hlavních témat. Jsou to **důležitá rozhodnutí v životě**. Jedná se o klíčová životní rozhodnutí s dlouhodobým dopadem na život respondenta a potenciálně jeho vztahu. Toto rozhodnutí je probíráno s partnerem a projevují se do něj hodnoty a životní priority respondenta.

Schéma 4: Vztahový růst

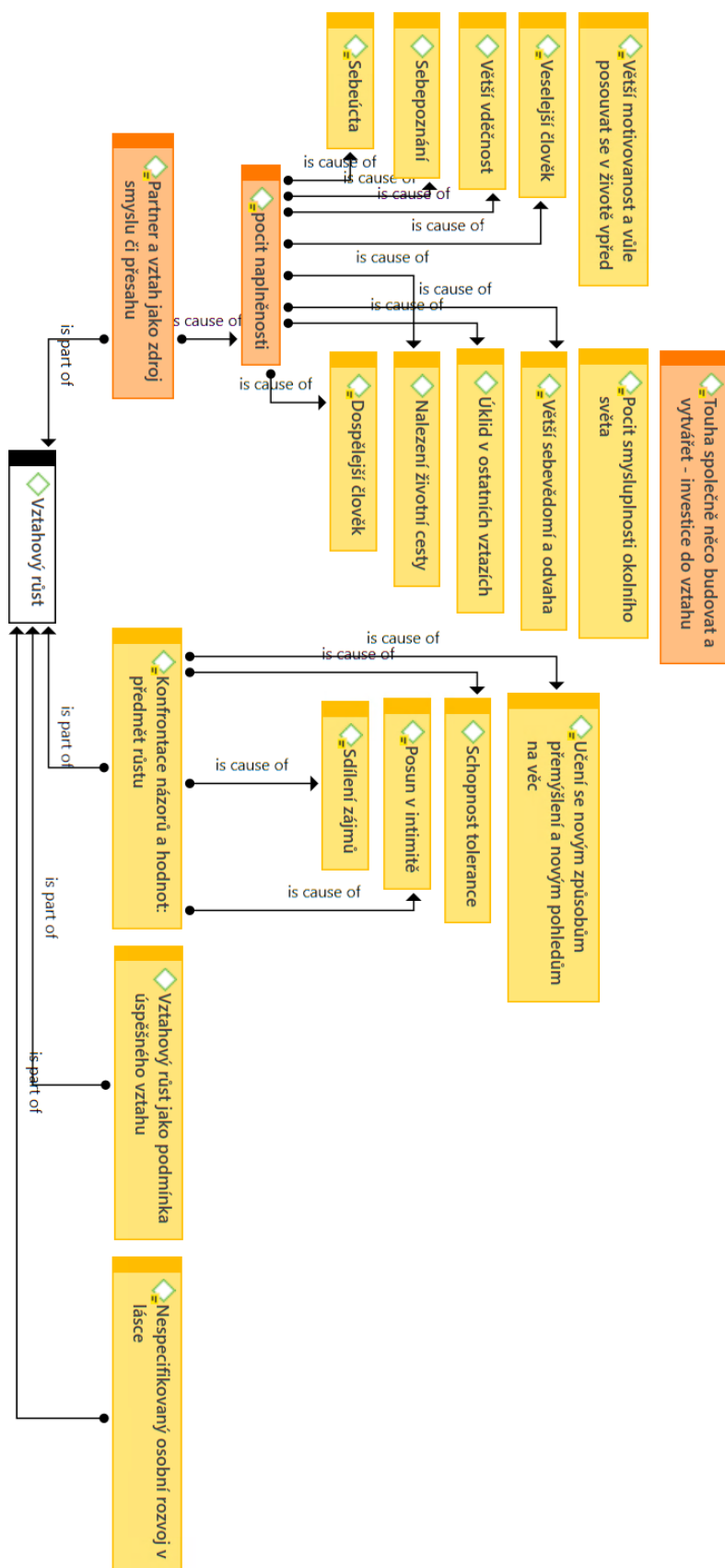
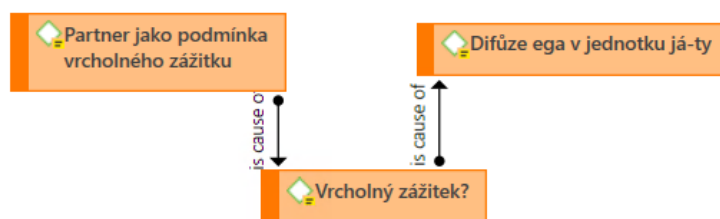

Schéma 5: Vrcholný zážitek

Všechny čtyři hlavní témata: **vzájemná kompatibilita**, **osudovost lásky**, **vztahový růst** a **vrcholný zážitek** a jejich dílčí projevy tvoří odpověď na VO 3: *Jaké projevy spirituality se objevují ve vztazích respondentů?*

7.3.4 Nové projevy spirituality

Nyní se na naše data podíváme z trochu jiného pohledu. Z výpovědí respondentů jsme získali pestrá témata a konkrétní projevy vztahové spirituality. Porovnejme tedy tato témata s projevy spirituality, tak jak jsou popsány ve čtyřkomponentové teorii lásky (Kukla, 2019). Odpovíme tak na VO 4: *Existují ve vztazích respondentů jiné projevy spirituality než ty, které jsou uvedeny v aktuální podobě čtyřkomponentové teorie lásky?*

V aktuální podobě čtyřkomponentové teorie lásky jsou vymezeny 3 oblasti projevů spirituálního souznění v interpersonálních vztazích: (1) podobná životní filosofie; (2) podobný systém hodnot; 3) kompatibilní životní styl.

1) Podobná životní filosofie, která je ve čtyřkomponentové teorii popsána jako stejné náboženské přesvědčení, názory na náboženské otázky, sdílená víra a přesvědčení o smyslu života a podobné filosofické názory by mohla být srovnatelná s naším kódem *Podobný pohled na svět a životní filosofie*, který je součástí tématu vztahové kompatibility. Oba projevy spojuje podobný pohled na otázky náboženství, víry životní filosofie a smyslu. Náš kód je ovšem definován více široce a zahrnuje požadavek na kompatibilitu ve všech oblastech, která mohou být pro jedince nějak spirituální. Objevují se tedy tak pohledy i na jiná témata, než jaké jsou v tématu podobné životní filosofie v rámci

čtyřkomponentové teorie, jako je vztah s přírodou (která může být zdrojem přesahu) nebo názory na výchovu dětí.

I přesto, že podobná životní filosofie neobsahuje tato širší témata explicitně, domníváme se, že je obsahuje implicitně a že se jedná pouze o formální rozdíl mezi těmito projevy. Podle nás lze tyto projevy vztahové spirituality chápat víceméně jako totožné.

2) Podobný systém hodnot je projev na první pohled velice blízký našemu kódu *sdílení podobných hodnot*, který je opět součástí vztahové kompatibility. V obou dvou projevech je artikulována důležitost mít s partnerem podobné hodnoty, nebo alespoň respektovat a neopomíjet hodnoty partnera. Kukla (2019) zde ale ještě dodává blízkost jevů, které oba partnery fascinují a podobná životní pravidla. Blízkost jevů, které oba partnery fascinují se podobá našim kódům *společné zájmy* a *společné aktivity*, které ale oba řadíme pod téma společného životního stylu a nikoliv pod sdílení podobných hodnot. I přes tuto odlišnost považujeme náš projev *sdílení podobných hodnot* za obsahově totožný s podobným systémem hodnot v rámci čtyřkomponentové teorie.

3) Kompatibilní životní styl je projev očividně blízký našemu kódu *společný životní styl*. Kukla (2019) tuto kompatibilitu popisuje hlavně s ohledem na společné hledání smyslu a společné aktivity, které mají vztah k tomuto smyslu, tj. naplňují oba pocitem smysluplnosti. My náš kód *společný životní styl* chápeme jako důsledek hodnot, které v sobě člověk chová, pohledů a názorů na svět, které zastává a celkovou životní filosofii, kterou praktikuje. Všechny tyto niternosti se pak aplikují do praktického chování člověka – jeho životního stylu. Nevnímáme tedy *společný životní styl* jako nějaké hledání smyslu, ale spíš důsledek jeho nalezení resp. hodnot, názorů a filosofii, které pro člověka smysl mají.

Podobnost můžeme vidět v zařazení společných aktivit, které jsou zmíněny v obou pojetích životního stylu. My zde ovšem zařazujeme také společné zájmy, které jsou ve čtyřkomponentové teorii naznačeny v rámci podobnosti jevů, které oba partnery fascinují, v podobném systému hodnot.

Kompatibilní životní styl a *sdílené hodnoty* lze tedy nahlížet jako projevy podobné, ale nikoliv totožné. Domníváme se ale, že se vzájemně doplňují.

Za povšimnutí určitě stojí fakt, že všechny tři kódy, ve kterých vidíme totožnost nebo podobnost s projevy vztahové spirituality čtyřkomponentové teorie, jsou součástí jednoho z hlavních témat, na které jsme narazili, tj. *vzájemná kompatibilita*. Toto je zcela v souladu

s jednou z hlavních myšlenek vztahové spirituality, která zní: „...*spiritualita usiluje o to, aby se k nám (partner) také hodil (jako do sebe zapadají dva sousední dílky puzzle)*“ (Kukla, 2019, 14).

Kukla zde také doplňuje, že partneři, kteří do sebe skutečně zapadají jako sousední dílky puzzle, mohou mít pocit silného spirituálního souznění totožný s pocitem, že byli stvořeni jeden pro druhého. Zde vidíme silnou podobnost s našim tématem *osudová láska*, které mj. také zahrnuje kód „stvoření jeden pro druhého“. Kromě tohoto také může zahrnovat pocit, že vyšší síla, která měla větší či menší roli při vzniku vztahu, partnery nadále během vztahu provází a stává se tak jakýmsi třetím bodem pomyslného trojúhelníku, který celý vztah zpevňuje a pomáhá mu přečkat těžké období. Částečně se tady tak dostáváme i do roviny komponenty závazku.

Co ostatní projevy vztahové spirituality, na které jsme narazili? Kukla (2017) zmiňuje kromě třech základních oblastí projevů lásky také několik dalších, na které přišel při studiu literatury. Kromě projevů obsažených v předchozích třech probraných tématech nachází tyto projevy: potřebu specifických vlastností partnera či vnímání vzájemné podobnosti; touhu po úplném souznění s druhým člověkem; sdílení společné vize; vedení a směřování vztahu.

Co se týče specifických vlastností partnera či vnímání vzájemné podobnosti, Kukla (2019) toto uvádí jako jeden projev. Pokud bychom ho ale rozdělili na půlku – potřeba specifických vlastností partnera a půlku – vnímání vzájemné podobnosti, uvidíme, že se jedná o dvě odlišné věci. Vnímání vzájemné podobnosti bude nejspíše souviset s již probíraným požadavkem na vzájemnou kompatibilitu v niterních hodnotách a názorech, ale potřeba specifických vlastností partnera by mohla být v souladu s naším dalším kódem *požadavky na osobnostní rysy partnera*. Tady už totiž nejde nutně o podobnost. Oba dva projevy se ovšem opět setkávají v hlavním tématu *vzájemné kompatibility*.

Touha po úplném souznění s druhým člověkem nám může připomínat naše hlavní téma *vrcholný zážitek*. Výše jsme citovali z kazuistiky č. 5, kde respondentka popisovala společný zážitek s prvky charakteristickými pro vrcholný zážitek, mezi nimiž bylo také pocit rozpadu vlastního já a absolutního splnutí s partnerem.

Sdílení společné vize nahlížíme jako téměř totožné s naším kódem *společné plány s partnerem*. I zde byly kromě krátkodobých plánů totiž vidět znaky dlouhodobého plánování a společné budování vize partnerské budoucnosti.

Vedení a směřování vztahu je projev vztahové spirituality, který v datech našich respondentů nenacházíme.

Tímto jsme de facto vyčerpali všechny projevy spirituality, které popisuje současná podoba čtyřkomponentové teorie lásky. Pojďme se tedy podívat, co z našich kódů a témat zůstává v tuto chvíli nezařazené.

Jediné z hlavních témat, které po srovnání s čtyřkomponentovou teorií lásky zůstává osamoceno, je *vztahový růst*. Jelikož jsme toto téma představili v předchozí kapitole, nebudeme ho zde znova do hloubky rozebírat. Pouze připomeneme, že ke vztahovému růstu dochází v partnerském vztahu na základě dvou zdrojů. První je konfrontace názorů a hodnot, které pro člověka nejsou natolik niterné a klíčové, aby v nich požadoval stoprocentní kompatibilitu, stále se ale týkají témat spjatými s individuálním pojetím spirituality daného člověka. V této konfrontaci dochází buď k přijetí nějakého kompromisu, ve kterém se oba partneři cítí dobře, nebo zde dochází k obohacení na osobní rovině, které se může projevit v nových pohledech na svět, na existenci boha, nový životní styl, nové zájmy nebo posun ve vztahové intimitě (viz schéma č. 5).

Druhý zdroj obohacení pramení ze situace, kdy partner či vztah představuje zdroj přesahu, který vede člověka k pocitu naplněnosti a který má dopady na vnější prožívání a chování ve světě jako např. větší motivovanost a vůle posouvat se v životě vpřed, větší sebedůvěru a sebevědomí aj. (viz schéma č. 5).

Důvod, proč řadíme toto téma do projevů vztahové spirituality je jeho návaznost na projevy spirituality na osobní rovině respondentů. Konfrontace názorů a hodnot se často týká vztahu k přesahu: témat náboženství, existence spirituality, boha či nějaké jeho nekonkrétní podoby nebo hodnot, které mají pro respondenta charakter přesahu. Obohacení v důsledku vnímání vztahu a partnera jako zdroje přesahu zase nasedá na jedincovu potřebu po spiritualitě nebo smyslu (viz schéma 1).

V kapitole, kde jsme představili téma vztahového růstu, jsme uvedli výňatek z kazuistiky č. 4, který ilustroval, že pro respondentku je toto téma podmínkou úspěšného vztahu. Takto pokračovala konverzace na toto téma dál:

A: „Já si nemyslím, že je to úplně jako nutné, ale za mě... za mě jsem ráda, že to tam je a určitě to tomu vztahu něco přidává. Ale zas chápu, že každý člověk je jiný a kdybych měla odpovědět obecně, tak si dokážu představit, že jsou lidi, kterým by toto mohlo být úplně

ukradené a stejně by mohli být ve vztahu moc spokojení a šťastní, ale z toho, jak znám sebe, tak vím, že to důležitý je, za mě“.

Naše odpověď na VO 4 tedy zní: ano, ve vztazích respondentů existuje alespoň jeden projev spirituality odlišný od těch, které jsou uvedeny v aktuální podobě čtyřkomponentové teorie lásky. Tento projev nazýváme vztahovým růstem.

7.3.5 Ostatní komponenty lásky

Nyní přesuňme pozornost na čtyřkomponentovou teorii lásky jako celek zahrnující i ostatní komponenty vášně, intimity a závazku/rozhodnutí. Budeme přitom odpovídat na VO 5 - *Existují ve vztazích respondentů takové projevy spirituality, které jsou ve čtyřkomponentové teorii řazeny pod jinou komponentu?*

Přestože, že se naše práce týká hlavně spirituální dimenze, snažíme se celou tuto práci o pochopení lásky jako celku a zařazení dimenze spirituality do celkového fenoménu lásky. Z tohoto důvodu jsme sestavili i náš rozhovor tak, aby v něm byl prostor pro manifestaci všech možných projevů lásky. Toto nám umožnilo nahlédnout i na spoustu jiných nespírituálních projevů.

Při analýze těchto projevů jsme postupovali opačným směrem než u vztahové spirituality. U vztahové spirituality jsme si předem nedefinovali žádné kódy, témata či projevy lásky, které bychom následně hledali v kazuistikách, ale snažili jsme se postupovat v duchu fenomenologické metody uzávorkování tj. s čistou myslí a bez žádných předpokladů. U analýzy ostatních komponent jsme z časového hlediska zvolili opačný postup a kazuistiky porovnávali s již existujícími projevy vášně, intimity a závazku/rozhodnutí (Sternberg, 1986).

Výsledkem analýzy **vztahové intimity** jsou tato hlavní témata

- Důvěrná a otevřená komunikace
- Autenticita
- Lásky je hluboká náklonnost dvou lidí
- Vzájemná rovnost ve vztahu – respekt
- Nespecifikovaná blízkost

Výsledkem analýzy **vztahové vášně** jsou tato hlavní témata:

- Láska jako potřeba
- Znaky a projevy fyzické vášně
- Znaky a projevy psychické vášně
- Ostatní motivační složky
- Nespecifikovaná vášeň

Výsledkem analýzy **Vztahového závazku** jsou tato hlavní témata:

- Rozhodnutí vstoupit do vztahu
- Udržování vztahu

Pro grafické znázornění pomocí schémat odkážeme čtenáře na přílohu č. 5: Schémata ostatních komponent lásky.

Vidíme v těchto tématech projevy, které by byly zařaditelné pod komponentu spirituality? Ne úplně, spíš zde vidíme projevy, které se dotýkají nebo částečně obsahují i projevy obsažené ve spirituální dimenzi. Např. téma osudovosti lásky se částečně objevuje ve vášni v kódu *výjimečnost partnera, která vzbuzuje intenzivní vášeň*, který spadá pod téma znaků a projevů psychické vášně. Partner, který je vnímán jako „ten pravý“ nebo „seslán shůry“ může vyvolat intenzivní vzrušení a motivovat člověka ke spojení s tímto partnerem. Tato situace by podle nás odpovídala spirituálně sexuální lásce, ve které podle Kukla (2019) nacházíme hluboce zastoupenou spiritualitu a vášeň.

Téma osudovosti lásky se nám promítá také do komponenty závazku, konkrétně do kódu *S nikým jiným by nedokázal být*, který je součástí tématu udržování vztahu. Víra v to, že partner je vyvolený a seslán vyšší silou v tomto případě slouží jako motivace udržovat vztah, vážit si ho a pečovat o něj. Tím se dostáváme k druhému kódu v rámci tématu udržování vztahu, který má souvislost s osudovostí lásky – *společná práce na vztahu*. Ta se projevuje ochotou dělat kompromisy, motivací řešit vztahové problémy nebo ochotou něčeho se pro vztah vzdát či jít do diskomfortu. To vše může být motivováno osudovostí vztahu (ale i jinými motivy samozřejmě).

Když ještě zůstaneme u komponenty závazku, zjistíme, že jedno z hlavních témat *vztahová kompatibilita* a jeden z jeho kódů *ocenění vlastností partnera* se objevuje jako součást tématu závazku *rozhodnutí vstoupit do vztahu*. Zde by se podle nás jednalo o pragmatickou lásku založenou na racionálním vyhodnocení vzájemné kompatibility s partnerem.

Ve vztahové vášni nacházíme dva kódy, které jsme přiřadili spirituální komponentě: *větší motivovanost a vůle posouvat se v životě vpřed; větší sebevědomí a odvaha*. Oba kódy jsou součástí tématu vztahového růstu. Do vztahové vášně je zařazujeme na základě původní koncepce komponenty vášně, která předpokládá, že kromě intenzivních pocitů vzrušení a atraktivity může být další motivační složkou vztahu sebeaktualizace a sebevědomí. My tyto projevy skutečně chápeme spíše jako součást vztahového růstu, ke kterému dochází pod vlivem pocitu naplněnosti ze smysluplného vztahu, který je vnímám jako zdroj přesahu.

Tyto vzájemné překryvy témat a kódů; fakt, že se mohou objevovat tu tam i v jiné komponentě, by nás neměl překvapovat. Tyto překryvy nacházíme u všech komponent a jde tu znova o to, že láska je komplexní a fluidní fenomén, ve kterém se různé projevy mohou v různých situacích vyskytovat v různých komponentách. Jednotlivé komponenty také nejsou definovány jako na sobě nezávislé, vzpomeňme na samotný počátek Triangulární teorie a stanovení thomsonského modelu jako nejlepšího prostředku uchopení lásky (Sternberg & Grajek, 1984).

Když to shrneme, tak i přesto, že nacházíme v jiných komponentách náznaky výskytu spirituálních projevů, naše data nepodporují domněnku o možném výskytu zbloudilých spirituálních projevech v jiných komponentách. Na VO 5: *„Existují ve vztazích respondentů takové projevy spirituality, které jsou ve čtyřkomponentové teorii řazeny pod jinou komponentu?“* musíme odpovědět negativně: ve vztazích respondentů neexistují takové projevy spirituality, které jsou ve čtyřkomponentové teorii řazeny pod jinou komponentou.

7.3.6 Nezařazené projevy lásky

V poslední podkapitole věnované prezentaci dat a výsledků se zaměříme na kódy, které jsme nebyli schopni zařadit pod žádnou z komponent čtyřkomponentové teorie lásky. Budeme tak odpovídat na VO 6: *Jsmo schopni pomocí čtyřkomponentové teorie lásky popsat všechny fenomény lásky o kterých respondenti vypovídají?*

Jedná se o tyto kódy a jedno téma:

- **Temná strana lásky (téma)**
 - Pomíjivost partnerské lásky
 - Strach, že o partnera přijdu
 - Útěk před samotou
 - Úzkost
 - Vztah zakrývá možnou patologii
- Oboustranný zájem
- Radost z délky vztahu
- Sociální výměna

Téma temné strany lásky obsahuje projevy spojené s nepříjemným prožíváním ve vztahu. Pomíjivost partnerské lásky se v kazuistikách objevovala jako strach, obava či prosté vědomí toho, že partnerská láska je křehká, často vyprchá a není tak bezpodmínečná jako jiné vztahy (mateřské, přátelské).

Strach, že o partnera přijdu je spojen s nejistotou ve vztahu a pocitem, že musím o partnera neustále nějak bojovat a prokazovat mu svoji přízeň.

Útěk před samotou je častý motiv, který se objevuje u samotného vstupu do vztahu. Takový člověk vstoupí s partnerem do vztahu, protože nedokáže být z nějakého důvodu sám – prožívá v tomto stavu značný diskomfort, který ho vede k tomu utéct před ním do vztahu.

Úzkost souvisí s předchozími kódy – je jejich obecným důsledkem.

Kód *vztah zakrývá možnou patologii* představuje situaci člověka, který vztah využívá jako zvládací mechanismus svých osobních, nevyřešených problémů – zde se ale pochopitelně jedná pouze o naši domněnku. Tento kód jsme měli potřebu použít u jedné kazuistiky (č.3), kde byla patrná opravdu silná závislost na partnerovi, která prostupovala celým životem respondentky (nedokáže být sama, nic nemá smysl).

Mimo téma temné strany lásky jsme nebyly schopni zařadit několik dalších kódů. Kód *oboustranný zájem* se objevoval jako facilitátor pociťované vášně a ochoty vstoupit do závazku. Když člověk ucítí, že partner o něj má stejný zájem jako má on/ona o partnera, posiluje to prožívané emoce vůči tomuto partnerovi a motivuje ho/ji to k vyznání či vstupu do závazku. Zde vidíme potvrzení poznatku Hatfield & Walster (1978 in Hatfield, 1982),

kteří opěťovaný zájem dávají do souvislosti s pozitivním prožíváním a intenzivní vášní k partnerovi.

Kód by se nejspíše dal zařadit do obou komponent vášně a závazku, nejde však o projev lásky jako takový, jako spíše o stav či událost, která ve vztahu nastala. Můžeme ho také chápat jako mediátor vášně a závazku.

Radost z délky vztahu se projevuje hlavně ve spojitosti s vášní resp. s radostí, že stále nevypřehala, ačkoli vztah trvá už 2,5 roku (u kazuistiky č. 5). Druhý výskyt tohoto kódu byl u radosti, že partneři stále nenarazili na žádné velké téma rozporu a neshody, které by bylo zdrojem tenze a hádek.

Poslední kód *sociální výměna* popisuje všechny vztahové situace či vnímání respondenta, ve kterých se projevuje přítomnost sociální výměny. Člověk může mít třeba dojem, že do vztahu musí přinášet určitou míru atraktivity nebo na sobě jinak pracovat. Toto představuje jeho investici či náklad, který promítá do vztahu, přičemž na oplátku očekává nějakou odměnu. Toto téma se nějak celistvě a smysluplně projevovalo pouze u kazuistiky č. 1. Nejde zde nejspíš vyloženě o projev lásky, ale spíše o způsob nazírání na určité projevy, situace a jejich interpretace z pohledu sociálně-psychologické teorie sociální výměny.

Na VO 6 tedy odpovídáme takto: Pomocí čtyřkomponentové teorie lásky jsme schopni popsat všechny fenomény lásky o kterých respondenti vypovídají. Nejsme sice schopni zařadit všechny naše kódy pod některou z komponent lásky, o těchto kódech se ale domníváme, že nesouvisí přímo s fenoménem lásky, ale se souvisejícími tématy jako např. vztahová a individuální patologie (viz diskuse).

8. Diskuse

Cílem této práce je zjistit, zda se v partnerských vztazích vyskytují projevy vztahové spirituality, popřípadě jakého charakteru tyto projevy jsou, jakou důležitost ve vztahu hrají a jaké jsou důsledky této komponenty pro vztah jako takový. Dalším cílem práce je konfrontovat naše poznatky se současnou podobou čtyřkomponentové teorie lásky a přispět tak k jejímu zpřesnění.

Abychom mohli zkoumat vztahovou spiritualitu, museli jsme nejdřív zjistit, jak respondenti vnímají spiritualitu na individuální rovině. Už samotné tvrzení, že všichni respondenti ve svém životě vnímají nějakou dimenzi spirituality může být předmětem diskuse. Myšlenka čtyřkomponentové lásky ale vychází právě z úvahy komplexního *bio-psycho-sociálně-spirituálního* komplexu (Kukla, 2019) a předpokládá tak, že dimenze spirituality je skutečně přirozenou součástí života každého člověka. Myšlenka komplexního přístupu zahrnující i spirituální komponentu stojí na počátku samotné úvahy o potřebě vzniku čtyřkomponentové teorie lásky, jelikož Triangulární teorie, vzhledem k době jejího vzniku, tuto dimenzi reflektovat nemohla (Kukla, 2019).

O spiritualitě jako součásti osobnosti každého člověka píše i Piedmont (1999), který ji vnímá jako šestý doplněk tradiční *velké pětky* (extraverze, neuroticismus, svědomitost, přívětivost a otevřenost). Poměrně mnoho úsilí bylo také věnováno snaze vymezit, sloučit či prostě porovnat spiritualitu s příbuzným pojmem religiozita (Zinnbauer & Pargament, 2005, Zinnbauer et al. 2015). Někteří autoři tak vnímají spiritualitu jako součást religiozity či naopak.

Tato diskuse nám nepřijde produktivní, ale ve výsledcích naší práce vidíme jeden zajímavý fakt. Přesto, že se všichni respondenti identifikovali jako nevěřící, uvádí téměř všichni nějaký vztah ke spiritualitě. Zároveň u respondentů vidíme snahu vymezit se proti tradičnímu pojetí boha či příslušnosti k nějaké tradiční náboženské skupině. Skoro jako by se nám respondenti snažili říci ono pověstné: „Nejsem religiózní, ale jsem spirituální!“

Naše data nám umožňují odpovědět na otázku, jak respondenti vnímají a chápou koncept spirituality na individuální rovině. Docházíme k závěru, že spiritualita skutečně hraje nějakou roli v životě našich respondentů. Participantů vnímají osobní spiritualitu ve dvou hlavních směrech. První tvoří už zmiňovaný *vztah k přesahu*, který má zdroj buď v podobě konkrétního – tradičního boha; v neurčitěm bohu nebo v životních hodnotách, pro které

člověk žije. Druhý směr tvoří potřeba po smyslu a odpovědích absolutní platnosti, což jsme shrnuli pod tématem *spiritualita jako potřeba*. Zde narážíme na existenciální témata jako smrt, vědomí konečnosti života nebo hledání smyslu. O těchto tématech psali významní klasičtí autoři, kteří je vidí jako univerzální problém či vlastnost lidského bytí (Frankl, 1946/2015; Fromm, 1956/2015 2016; Yalom, 1980/2020).

Domníváme se, že spirituální dimenzi v obecné rovině lidského bytí můžeme tedy chápat jako potřebu vyrovnat se s existenciálními tématy či problémy, se kterými je dříve či později konfrontován každý člověk. To, jak tyto problémy člověk vnímá, prožívá a hlavně jaké cesty volí k jejich vyřešení je podle nás to, co můžeme chápat pod spirituální dimenzí lidského bytí. Významnou roli v prožívání těchto existenciálních témat tvoří vztah k přesahu, který může nabývat mnoha forem.

Co se týče vztahové spirituality, vidíme, že spiritualita je téma, které se ve vztazích respondentů objevuje. U některých jsou patrné pouhé náznaky v podobě potřeby sdílených klíčových hodnot a životního stylu, pro někoho je to skutečně výrazné vztahové téma. U některých respondentů se projevy vztahové spirituality objevovaly spontánně, tj. bez toho, abychom se na ni přímo zeptali, u někoho bylo třeba se více doptávat. Toto je ale v souladu s čtyřkomponentovou teorií založenou na komponentách, které se ve vztahu mohou, ale nemusí vyskytovat, a které mohou navíc nabývat různých hodnot na pomyslném spojitém intervalu. Na otázku, zda respondenti vnímají ve svém vztahu spiritualitu tak můžeme odpovědět kladně.

Přesuneme-li naši pozornost na konkrétní projevy této vztahové spirituality, zjistíme, že jsme schopni v našich datech nalézt všechny projevy vztahové spirituality popsané Kuklou (2019) v aktuální podobě čtyřkomponentové teorie lásky: náš *podobný pohled na svět a životní filosofie* odpovídá podobné životní filosofii; naše *sdílení podobných hodnot* odpovídá podobnému systému hodnot; náš *společný životní styl* je podobný kompatibilnímu životnímu stylu. Všechny tyto projevy vztahové spirituality pak chápeme jako součásti jednoho z hlavních témat vztahové spirituality – **vzájemná kompatibilita**. Vztahová kompatibilita představuje také hlavní podstatu spirituální dimenze, tak jak ji chápe původní čtyřkomponentová teorie, tj. vztahová spiritualita je ve vztahu od toho, abychom si našli partnera, který se k nám hodí (Kukla 2019).

Osudovost lásky je druhým hlavním tématem, které v datech nacházíme a které se také vyskytuje v původní čtyřkomponentové teorii jako pocit „stvoření jeden pro druhého“

doprovázený vysokou vášní. Tento pocit nastává při pocitu vysoké kompatibility a vzájemného souznění s partnerem. Osudovost lásky se může projevovat také pocitem, že vyšší moc stála za vznikem vztahu a nějakým způsobem ho doprovází a chrání. Je opět zajímavé porovnat to s tím, že se všichni respondenti identifikovali jako nevěřící.

Do této chvíle se pořád pohybujeme v mezích původní čtyřkomponentové teorie lásky. Nyní půjdeme za tuto hranici a probereme naše nálezy potenciálně nových projevů spirituality.

Vztahový růst se v našich datech ukazuje jako dobře čitelné a stabilní téma přítomné ve všech kazuistikách. Popisuje všechny změny na rovině osobnosti respondenta a jeho partnera, ke kterým došlo v důsledku vztahu, které mají dalekosáhlé dopady i za hranice vztahu a které by bez aktuálního vztahu nenastaly. K těmto změnám dochází ze dvou zdrojů, kde každý přináší své konkrétní předměty růstu:

1) *Partner a vztah je zdroj smyslu či přesahu.* Tento zdroj vede k pocitu naplněnosti a k těmto konkrétním projevům v individuálním životě respondenta: a) větší sebeúcta; b) sebepoznání; c) vděčnost; d) radost (optimismus); e) větší motivovanost a vůle posouvat se v životě vpřed; f) pocit větší dospělosti; g) nalezení životní cesty; h) úklid v ostatních vztazích; i) sebevědomí a odvaha; j) pocit smysluplnosti okolního světa; k) touha společně něco budovat a vytvářet.

2) *Konfrontace názorů a hodnot,* která vede k těmto konkrétním projevům: a) nové zájmy; b) posun v intimitě; c) schopnost tolerance; d) učení se novým způsobům myšlení a novým pohledům na svět.

Na první pohled nemusí být patrné, proč považujeme tyto projevy za spirituální, ale vraťme se jen o pár řádků zpátky k individuálním projevům spirituality, kde jsme popsali spiritualitu jako potřebu po nalezení odpovědi na existenciální problémy lidského bytí jako je smysl, smrtelnost a vztah k přesahu.

Připustíme-li to, že objektem přesahu se může stát i vztah či samotný partner, pochopíme, proč vnímáme vztahový růst jako projev vztahové spirituality. Přesah je něco nebo někdo, kdo člověka přesahuje, pro koho daný člověk žije a vidí v něm smysl, který ho naplňuje (Frankl 1946/2015). Objekt přesahu je zároveň něco nebo někdo, kdo proměňuje původního člověka, který si k tomuto přesahu vybudoval vztah.

To, co se snažíme vyjádřit, nejlépe popisuje Frankl ve své *Lékařské péči o duši* pojmem *sebetranscendence*:

„Rozumím jí základní antropologický fakt, že být člověkem poukazuje vždy za sebe sama na něco, co není zase samo – na něco nebo na někoho: na smysl, který pak člověka naplňuje, nebo na bytí bližního, jehož tu potkává. A pouze v té míře, v níž člověk takto sebe sama transcenduje, uskutečňuje se také sám: *celým člověkem* je člověk vlastně jen tam, kde se zcela rozplývá v nějaké věci, kde je zcela oddán nějaké jiné osobě. A *zcela sebou* se stává tam, kde sám sebe přehlíží a zapomíná.“ (Frankl, 1946/2015, 147).

Frankl tedy předpokládá, že objektem přesahu se může stát i partner a vlastně cokoliv, pro co člověk žije celým svým bytím, v čem se ztrácí a zároveň stává sám sebou. Vidíme zde tedy i smysl úvahy životních hodnot jako zdroje přesahu, které jsme zařadili do individuálních projevů spirituality.

O tom, že člověk se teprve ve vztahu stává skutečně sám sebou – že roste a naplňuje svůj pravý potenciál, píše i Martin Buber (1923/2016) a zavádí základní slovo *já-ty*. Vztah *já-ty* spočívá v naprostém, bezvýhradném splynutí s milovanou osobou, kterou vnímám jako celistvou bytost (na rozdíl od vnímání v jednotlivostech). Tento vztah nezakoušíme, ale vytváříme. Ty ani Já ve vztahu *já-ty* nelze vnímat jednotlivě, ale pouze jako jednotný, vzájemné se ovlivňující a utvářející se celek.

Vztahový růst, který zde nacházíme vidíme nejlépe v tomto úryvku: „*K tomu, abych se usebral, aby se všechno slilo a celá bytost se uvedla v pohyb, nemůže nikdy dojít pouze díky mně. Stávám se vskutku sebou jen díky svému vztahu k Ty; stáváje se sebou, říkám Ty.*“ (Buber, 1923/2016).

Vztahový růst můžeme vidět i v B-lásce (*being love*) (Maslow, 1962/2014). B-láska je láska k celé bytosti druhého člověka, je nevyžadující, nesobecká a není motivována nedostatkem lásky (na rozdíl od D-lásky – *deficit love*). Lidé milující partnera B-láskou vidí partnera B-kognicí, která je pronikavější a vidí v partnerovi jeho potenciál a vlastnosti, které ostatní lidé nevidí. B-láska podle Maslowa (1962/2014) vytváří partnera a dává mu pocit, že je hoden lásky. Toto spoluutváření je samozřejmě vzájemné a jeho výsledkem jsou dva partneři, kteří jsou na sobě méně závislí, jsou samostatnější, méně žárliví, ochotnější pomoci druhým k sebeaktualizaci, jsou velkorysejší, altruističtí a více pečující, než byli před vztahem (Maslow 1962/2014).

Druhý zdroj vztahového růstu – konfrontace názorů a hodnot je do vztahové spirituality zařazen, protože se zde konfrontují témata spojená s individuálním vnímáním spirituality dané osoby, které ale nevedou k požadavku absolutní kompatibility a souznění s partnerem jako hodnoty životní, ale vedou spíše k obohacení sebe sama, ať už k větší toleranci vůči jiným pohledům a názorům, naučení se novým pohledům na svět nebo třeba jen obohacení života o nové zájmy.

Přišla-li před chvílí řeč na Maslowa, nemůžeme nezmínit poslední z témat vztahové spirituality, na které jsme narazili – **vrcholný zážitek**. Toto téma můžeme vnímat buď jako samostatné, existující nezávisle na ostatních, nebo jako součást či důsledek vnímání partnera a vztahu jako zdroje přesahu nebo smyslu. Jelikož partner a vztah jako zdroj přesahu či smyslu jsou ale součástí tématu *vztahový růst* a vrcholný zážitek nám do tohoto tématu nezapadá, rozhodli jsme se ho zmínit jako samostatné téma.

Za úvahu rozhodně ale stojí fakt, že Maslow (1962/2014) zařazuje zážitek B-lásky k vrcholným zážitkům. Zároveň tvrdí, že jakýkoliv člověk v okamžiku vrcholného zážitku dočasně získává mnohé charakteristiky, které nacházíme u sebeaktualizovaných jedinců – v daném okamžiku vrcholného zážitku je člověk sebeaktualizovaný. Vynecháme-li prostřední člen této rovnice – vrcholný zážitek a vezmeme-li pouze B-lásku a sebeaktualizaci s přihlédnutím k tomu, že B-láska není zážitek, ale dlouhodobý stav, můžeme dojít k závěru, že lidé žijící v B-lásce jsou sebaktualizovaní jedinci a sebeaktualizaci už jako vztahový růst chápat můžeme.

Když to shrneme, zjistíme, že vztahová spiritualita v našich datech se organizuje do těchto čtyř základních témat: (1) vzájemná kompatibilita; (2) osudovost lásky; (3) vztahový růst; (4) vrcholný zážitek. Novými projevy existující mimo současnou čtyřkomponentovou teorii je vztahový růst a vrcholný zážitek. Po revizi ostatních komponent můžeme také konstatovat, že jsme nenašli žádné témata či projevy vztahové spirituality, které by byly zařazeny v jiné komponentě, než spirituální. Nacházíme zde jen vzájemné pronikání a interakce, což je v souladu s teorií.

Jako téma nezařaditelné do žádné z komponent se jeví **temná strana lásky**. Patří zde negativní prožívání spojené s bytím v partnerském vztahu jako je strach, že člověk o partnera přijde, že láska, kterou teď cítí je pomíjivá a že člověk o partnera může časem přijít, což je spojeno s pocity strachu a úzkosti. Nejvýrazněji je tu ovšem zastoupen specifický projev *útek před samotou*. Toto téma je přítomno ve třech kazuistikách, z toho

v kazuistikách č. 1 a 3 je toto opravdu výrazný motiv vstupu do vztahu. Oba respondenti vypovídají o tom, že před vztahem zažívali silný psychický diskomfort. Vidíme zde snížené sebevědomí, depresivní náladu, pocity nesmyslnosti života, ztrátu motivace zapojovat se aktivně do života. Když to shrneme, tito respondenti zkrátka nedokáží být sami a vztah vnímají jako východisko ze svého nepříznivého stavu.

O motivu útěku do vztahu před samotou hovoří Yalom (1980/2020), který hovoří mj. o existenciální samotě, která je charakteristická tzv. zážitkem *defamiliarizace*, který se projevuje pocitem vykořeněnosti z okolního světa, pocitem lhostejnosti vesmíru, který nás bez naší iniciativy vrhl do světa, ale hlavně uvědoměním si nepřekonatelné propasti mezi sebou samým a ostatními lidmi, tj. toho, že opravdové spojení s druhým člověkem, které by překonalo naši situaci „vržení do světa“ či naší smrtelnost, je nemožné. Nikdo za nás nevyřeší naši existenciální situaci osobní odpovědnosti, smrtelnosti a zdánlivé nesmyslnosti. Jsme odsouzeni být v tomto sami.

Právě proti této samotě existují podle Yaloma (1980/2020) dvě cesty. Člověk si buď může vzít kus osamělosti a rezolutně ji nést, nebo se může uchýlit do vztahu s druhým člověkem. Každý vztah není nutně útekem před samotou v negativním slova smyslu. Jde o to, zda je druhý člověk redukován na funkci – na prostředek obrany před samotou, či zda je partner vnímám celistvě jako samostatná bytost v duchu Buberova vztahu já-ty. Druhá možnost je ale podle Yaloma možná až poté, co se člověk setká se samotou a úspěšně ji čelí. Člověk proti této samotě podle Yaloma používá jako přirozenou obranu vztah. Takovýto vztah se ale liší v případě, kdy jsem schopen postavit se existenciální samotě čele a s rezolucí nést alespoň část této samoty, nebo zda jsem plně v moci existenciální úzkosti, nedokážu být sám a do vztahu pouze utíkám před touto nesnesitelnou úzkostí. V prvním případě ve vztahu vnímám plnohodnotného a celistvého partnera, kterého miluji prostě kvůli tomu, jakým je. V druhém případě je vztah pouze nástroj, a partner plní funkci. Touto funkcí je útek od samoty.

Útek před samotou, tj. neschopnost být sám, vysvětluje i další projevy tématu *temné strany lásky*. Když někoho potřebuju, abych redukoval úzkost ze samoty, jsem na něm závislý a mám strach, že o něj přijdu, že se dotýčný odmílí a že zase zůstanu sám ve svém osamění. Tuto závislost na druhém vidíme také v D-lásce Maslowa (1962/1980), který říká, že v ní musíme vždy očekávat určitou míru strachu a nepřátelství.

Po bližším přezkoumání tématu *temné strany lásky* docházíme k závěru, že se nejedná o přímý projev lásky. Útěk před samotou v negativním smyslu, tak jak jsme ho popsali, nelze považovat za součást fenoménu lásky, ale spíše jako projev vztahové či individuální patologie.

Vyřešení otázky posledního nezařazeného tématu nás vrhá k pohledu na celou teorii čtyřkomponentové lásky.

Máme před sebou teorii, která je založena na čtyřech komponentách schopných nabývat různé intenzity v závislosti na druhu vztahu. Kombinace jednotlivých komponent a jejich intenzity nám dává už pestrou paletu interpersonálních vztahů, které s ní zvládneme uchopit. Na rozdíl od parciálních přístupů k lásce jako je láska romantická (Hatfield, 1982, 1986, 2012) nebo láska družná (Bercheid, 2010; Fehr, 1994, Grote & Frieze, 1994; Masuda, 2003) zvládne vysvětlit širší paletu podob lásky, přičemž ani tyto dva druhy neopomíjí. Flexibilita tohoto modelu není vykoupena ani přehnaným redukcionismem, který nacházíme u teorie sociální výměny (Cook & Emerson, 1978; Cook et al, 2013; Emerson, 1976; Kollock, 1994).

Jistou konkurenci by mohla tvořit teorie barev lásky (Lee, 1977). Šest stylů lásky, které Lee definuje se nám zdají ale někdy až moc úzce vymezené a mnoho lidí se v nich dle našeho názoru nenajde. V lásce Agape ale můžeme vidět zárodek spirituální dimenze (Lee 1977 v Kukla, 2019).

Otázka spirituální dimenze v lásce zůstává nicméně stále otevřená. Tato práce si vzhledem k použitému designu neklade za cíl ověřit platnost této dimenze, ale spíš nakouknout do subjektivního prožívání lidí v partnerském vztahu a hledat zde existenci a případné projevy spirituality. Ty jsme zde skutečně našli, což nás vede k závěru, že vztahovou spiritualitu je smysluplné dále zkoumat, testovat a ověřovat pomocí statistických metod.

Než ale přejdeme k závěru této práce, je na místě uvést jisté limitace a nedostatky, které naše závěry omezují.

Vzhledem k designu naší práce nemá smysl kritizovat velikost výzkumného souboru z hlediska jeho reprezentativnosti. Můžeme se však pozastavit nad saturací dat. Je fakt, že některé projevy spirituality, které jsme zde prezentovali, byly zmíněny jen u jednoho respondenta (např. vrcholný zážitek) a je otázkou, zda jsme vlivem malého souboru neopomenuli více takovýchto vzácných projevů spirituality, které by vzešli na povrch až

při větším počtu respondentů. Zde reflektujeme nedostatek času a trpělivosti věnované tvorbě dat.

Co se týče osnovy našeho rozhovoru, byť byl postaven tak, aby sám o sobě respondenty nenaváděl k tématu spirituality, tak ve třetím okruhu se přesto explicitně ptáme na individuální a vztahovou spiritualitu. Činili jsme tak hlavně proto, abychom získali pojetí spirituality respondentů na jejich individuální rovině a měli jistou záchranu pro případ, že by se spiritualita neukazovala v předchozích otázkách. Je tedy otázka, nakolik zde respondenti na tuto otázku odpovídali podle vlastního uvážení a nakolik se snažili splnit očekávání výzkumníka a jeho přání slyšet nějaké projevy spirituality. Na druhou stranu doplníme jen, že velká část projevů spirituality se objevila dříve v rozhovoru a o jejich validitě tedy můžeme pochybovat podstatně méně. Kritika výše zmíněná se týká hlavně dvou kazuistik (č. 1 a 2).

Nejspíš největší limitace této práce leží v analýze dat. Byť jsme se snažili zůstat v duchu metody IPA co nejblíže skutečným výpovědím respondentů, máme pocit, že jsme se tu tam nevyhnuli projekci vlastních názorů, pojetí a všeobecné znalosti dané problematiky do dat během kódování. Dokonalé uzávorkování je zkrátka nesmírně obtížné. Jako obrana k tomuto slouží běžně triangulace dat v podobě více zdrojů dat, nebo externích výzkumníků kódující stejná data a následné posouzení podobností a odlišností mezi výstupy těchto odborníků. Ani jedna z těchto metod triangulace zde však neproběhla, což reflektujeme jako největší limitaci této práce.

I přes tyto limity považujeme spiritualitu za něco, co může být přítomno v partnerských vztazích a co může nabývat podob a projevů, ke kterým jsme v této práci došli. Jako možné cesty dalšího zkoumání této problematiky vidíme zaprvé pokračování v kvalitativním zkoumání na větším výzkumném souboru nebo pokus o statistické prokázání této teorie včetně nových projevů zde prezentovaných.

Přínos, který plyne z této a potenciální navazující práce je nesporný. Pochopení fenoménu lásky nám pomůže pochopit jeden z klíčových aspektů života člověka, který stojí za nespočtem motivů, duševních stavů a problémů. Z praktického hlediska můžeme využít vidět u partnerského poradenství, ale také v individuální psychoterapii.

9. Závěry

Naše zkoumání lásky, partnerských vztahů a dimenze spirituality v partnerských vztazích nás dovedlo k těmto závěrům:

- Respondenti v různých intenzitách vnímají na individuální rovině spiritualitu ve dvou hlavních tématech: (1) Vztah k přesahu; (2) Spiritualita jako potřeba.
- Lidé ve svých partnerských vztazích v různé míře vnímají dimenzi spirituality, která se opírá o jejich individuální chápání spirituality.
- Projevy vztahové spirituality mají podobu čtyř hlavních témat, ve kterých jsou organizované. Tato témata jsou: (1) Vzájemná kompatibilita; (2) Osudovost lásky; (3) Vztahový růst; (4) Vrcholný zážitek.
- Kromě projevů vztahové spirituality zmíněných ve čtyřkomponentové teorii lásky nacházíme dvě nová témata vztahové spirituality a to vztahový růst a vrcholný zážitek.
- Nenacházíme žádné projevy spirituality, které by byly ve čtyřkomponentové teorii zařazené v jiné komponentě než spirituální.
- Pomocí čtyřkomponentové teorie jsme schopni vysvětlit všechny projevy lásky o kterých respondenti vypovídají.
- Čtyřkomponentová teorie lásky, byť nedokonalá a s limitacemi, představuje zatím nejpraktičtější, nejelegantnější a nejvíce produktivní způsob, jak uchopit lásku na obecné rovině.

Souhrn

V této práci se zabýváme dimenzí spirituality v partnerských vztazích a kontextem této dimenze v obecném fenoménu lásky. Snažíme se pochopit podstatu tohoto komplexního a kluzkého fenoménu, nahlédnout jeho strukturu a podstatu a pochopit jeho jádro. Zabýváme se hlavně možnou integrací spirituality do tohoto fenoménu a chceme zjistit, zda touto integrací něco získáme. K lásce a integraci spirituality do lásky přistupujeme z pozice čtyřkomponentové teorie lásky (Kukla, 2017, 2019), která přímo navazuje na Triangulární teorii lásky (Sternberg, 1986) obsahující tři základní komponenty lásky: vášně, intimitu a závazek. Zároveň se zde dotýkáme otázky spirituality na individuální úrovni.

V teoretické části se zabýváme historickým vývojem zkoumání lásky a blízkých vztahů. Probíráme jednotlivé teorie a přístupy jako jsou teorie sociální výměny (Cook & Emerson, 1978; Cook et al, 2013; Emerson, 1976; Kollok, 1994), komunální vztahy (Clark & Mills, 1979, 1993), romantická láska (Hatfield, 1982; Hatfield et al, 1988), družná láska (Berscheid, 2010; Fehr, 1994; Grote & Frieze, 1994) a teorie barev lásky (Lee, 1977) a zabýváme se otázkou, proč máme takový problém dnes definovat lásku a co všechno předcházelo modelovému přístupu k lásce, který dnes dominuje. Zároveň zde také prezentujeme teoretické východisko našeho pojetí spirituality a přístupu k lásce v podobě čtyřkomponentové teorie lásky (Kukla, 2017, 2019).

V empirické části kvalitativně zkoumáme to, jak lidé v partnerském vztahu vnímají a prožívají vztahovou spiritualitu.

Cílem naší práce je zjistit, zda a jak se v partnerských vztazích projevuje dimenze spirituality a tyto poznatky dále porovnat s pojetím spirituality čtyřkomponentové teorie lásky. K dosažení tohoto cíle jsme si položili celkem šest výzkumných otázek, které se týkaly individuálního pojetí spirituality, projevů vztahové spirituality a srovnání našich výsledků s dosavadním stavem poznání v podobě čtyřkomponentové teorie lásky.

Výzkum probíhal kvalitativním designem. Reagujeme tak na dosavadní selhání ve snaze testově prokázat validitu čtyřkomponentové teorie lásky (Kukla, 2019). Naším kvalitativním výzkumem chceme celou teorii zpřesnit, lépe zorganizovat a hlavně vyjasnit konkrétní podobu projevů vztahové spirituality.

Naši výzkumnou populaci tvoří všichni mladí dospělí jedinci ve věku 20-30 let žijící v ČR, kteří se v době výzkumu nacházeli alespoň jeden rok v partnerském vztahu.

Tvorba dat probíhá vedením polostrukturovaných rozhovorů s osnovou sestavenou citlivě s ohledem na možné ovlivnění respondentů ze strany výzkumníka. Po většinu rozhovoru se tedy vyhýbáme konkrétním otázkám na spiritualitu a klademe spíše obecnější otázky na obecné postoje k lásce a vnímání obecných fenoménů ve vztahu respondenta jako např. motivace pro vstup do vztahu a setrvání v něm; otázka „*na čem stojí váš vztah?*“ aj.

Takto získaná data jsou analyzována metodou IPA s návodem podle Smith, Flowers & Larkin (2009 in Kostínková & Čermák, 2013). Byla tedy provedena série kódování podle míry abstrakce a vzdálenosti od původních dat, čímž bylo dosaženo dvou hlavních témat individuálního pojetí spirituality a čtyř hlavních témat vztahové spirituality. Tato témata tvoří hlavní výstup naší práce a jsou z nich formulovány odpovědi na naše výzkumné otázky.

V individuálním chápání spirituality vidíme dvě hlavní témata: (1) Vztah k přesahu; (2) Spiritualita jako potřeba. Vztah k přesahu se u respondentů projevuje jako pocit či názor, že spiritualita spočívá ve vztahu k nějakému objektu, který je přesahuje. Tento přesah může mít podoby v běžném náboženství a vizi konkrétního boha, v nějaké verzi nekonkrétního boha či mohou mít podobu životních hodnot. Téma spirituality jako potřeby vyjadřuje potřebu respondentů po odpovědích na otázky spojené s existenciální situací člověka, tj. smrt, posmrtný život nebo smysl.

Vztahovou spiritualitu založenou na individuálním pojetí spirituality respondentů v našich kazuistikách ve větší či menší míře nalézáme. Vidíme zde pak čtyři hlavní témata, ve kterých se vztahová spiritualita organizuje: (1) Vzájemná kompatibilita; (2) Osudovost lásky; (3) Vztahový růst; (4) Vrcholný zážitek.

Téma vztahové kompatibility vyjadřuje potřebu respondentů mít partnera, který je kompatibilní s klíčovými hodnotami respondentů, jejich pohledem na svět, životní filosofií, životním stylem a plány do budoucna.

Osudovost lásky vyjadřuje pocit respondentů, že nějaká vyšší moc stojí za tvorbou a udržováním jejich vztahu.

Vztahový růst představuje všechny změny na individuální rovině partnerů, které jsou dlouhodobé, pozitivní a ke kterým došlo v přímé návaznosti na bytí v aktuálním vztahu. Vztahový růst vzniká buď ze dvou zdrojů: (1) vnímání partnera a vztahu jako zdroj přesahu a (2) konfrontace názorů a hodnot.

Poslední téma vztahové spirituality tvoří vrcholný zážitek, který je také spojený se vztahovým růstem přes sebeaktualizaci, kterou vyvolává.

První dvě témata: vzájemná kompatibilita a osudovost lásky odpovídají nálezům původních projevů vztahové spirituality (Kukla, 2017, 2019). Vztahový růst a vrcholný zážitek představují nové projevy vztahové spirituality.

V projevech lásky respondentů nenacházíme žádné projevy spirituality, které byly v rámci čtyřkomponentové teorie zařazeny pod jinou komponentu.

Pomocí čtyřkomponentové teorie lásky doplněné o naše projevy jsme schopni uchopit všechny projevy lásky, se kterými jsme se v našich kazuistikách setkali.

Naše poznatky mohou dále sloužit především jako podnět k dalšímu testovému ověření našich kvalitativních nálezů. Takto ověřené projevy spirituality mohou sloužit v praktické rovině např. ve vztahovém poradenství či individuální psychoterapii.

Seznam literatury

- Acker, M., & Davis, M. H. (1992). Intimacy, passion and commitment in adult romantic relationships: A test of the triangular theory of love. *Journal of social and personal Relationships*, 9(1), 21-50. <https://doi.org/10.1177/0265407592091002>
- Belzen, J. A. (2009). Některé podmínky, možnosti a hranice psychologických studií spirituality1. *Československá Psychologie*, 53(4), 396-407.
- Berscheid, E. (2010). Love in the fourth dimension. *Annual review of psychology*, 61, 1–25. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.093008.100318>
- Berscheid, E., & Walster H. E. (1969). Interpersonal attraction. Addison-Wesley Publishing Company.
- Buber, M. (2016). *Já a ty*. Portál.
- Clark, M. S., & Mills, J. (1979). Interpersonal attraction in exchange and communal relationships. *Journal of personality and social psychology*, 37(1), 12-24. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.37.1.12>
- Clark, M. S., & Mills, J. (1993). The difference between communal and exchange relationships: What it is and is not. *Personality and social psychology bulletin*, 19(6), 684-691. <https://doi.org/10.1177/0146167293196003>
- Cook, K. S., Cheshire, C., Rice, E. R., & Nakagawa, S. (2013). Social exchange theory. In De Lamater, J., & Ward. A. (Eds.), *Handbook of social psychology* (s. 61-88). Springer, Dordrecht. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-6772-0>
- Cook, K. S., & Emerson, R. M. (1978). Power, equity and commitment in exchange networks. *American sociological review* 43(5), 721-739. <https://doi.org/10.2307/2094546>
- Dion, K. L., & Dion, K. K. (1973). Correlates of romantic love. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 41(1), 51. <https://doi.org/10.1037/h0035571>
- Emerson, M. R. (1976). Social exchange theory. *Annual review of sociology*, 2, 335-362. <https://www.jstor.org/stable/2946096>
- Eysenck, W. M., & Keane, M. (2008). Kognitivní psychologie. Academia.
- Fehr, B. (1994). Prototype-based assessment of laypeople's views of love. *Personal Relationships*, 1(4), 309-331. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.1994.tb00068.x>
- Fehr, B., & Russell, J. A. (1991). The concept of love viewed from a prototype perspective. *Journal of personality and social psychology*, 60(3), 425-438. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.60.3.425>
- Ferjenčík, J. (2010). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál.
- Frankl, V. (2015). *Lékařská péče o duši*. Cesta.
- Freud, S. (2014). *Group Psychology and the Analysis of the Ego*. Read Books Ltd.

- Fromm, E. (2015). *Umění milovat*. Praha: Portál.
- Grote, N. K., & Frieze, I. H. (1994). The measurement of Friendship-based Love in intimate relationships. *Personal Relationships*, 1(3), 275-300. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.1994.tb00066.x>
- Harvey, J. H., & Wenzel, A. (Eds.). (2001). *Close romantic relationships: Maintenance and enhancement*. Psychology press.
- Hatfield, E. (1982). Passionate Love, Companionate Love, and Intimacy. In: Fischer, M., Stricker, G. (Eds.), *Intimacy* (s. 267-292). Springer, Boston, MA.
- Hatfield, E., Bensman, L., & Rapson, R. L. (2012). A brief history of social scientists' attempts to measure passionate love. *Journal of Social and Personal Relationships*, 29(2), 143-164. <https://doi.org/10.1177/0265407511431055>
- Hatfield, E. C., Pillemer, J. T., O'brien, M. U., & Le, Y. C. L. (2008). The endurance of love: Passionate and companionate love in newlywed and long-term marriages. *Interpersona: An International Journal on Personal Relationships*, 2(1), 35-64. <https://doi.org/10.5964/ijpr.v2i1.17>
- Hatfield, E., Schmitz, E., Cornelius, J., & Rapson, R. L. (1988). Passionate love: How early does it begin? *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 1(1), 35-51. https://doi.org/10.1300/J056v01n01_04
- Hatfield, E., & Sprecher, S. (1986). Measuring passionate love in intimate relationships. *Journal of adolescence*, 9(4), 383-410. [https://doi.org/10.1016/S0140-1971\(86\)80043-4](https://doi.org/10.1016/S0140-1971(86)80043-4)
- Hatfield, E., Traupmann, J., & Walster, W. (1979). Equity and extramarital sex. In: Cook, M., & Wilson, G. (Eds.), *Love and attraction: An international conference* (s. 309-321). Oxford, England: Pergamon.
- Hendrick, C., & Hendrick, S. (1986). A theory and method of love. *Journal of personality and social psychology*, 50(2), 392-402.
- Hendrick, S. S., & Hendrick, C. (1993). Lovers as friends. *Journal of Social and Personal Relationships*, 10(3), 459-466. <https://doi.org/10.1177/0265407593103011>
- Kollock, P. (1994). The emergence of exchange structures: An experimental study of uncertainty, commitment, and trust. *American Journal of sociology*, 100(2), 313-345. <https://doi.org/10.1086/230539>
- Koutná Kostínková, J., & Čermák, I. (2013). Interpretativní fenomenologická analýza. In: Říháček, T., Čermák, I., & Hytych. (Eds.), *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy* (s. 9-43). Brno: Masarykova Univerzita.
- Kukla, V. (2017). *Triangulární teorie lásky a spiritualita*. [Nepublikovaná bakalářská diplomová práce]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Kukla, V. (2019). *Ověření čtyřkomponentová teorie lásky*. [Nepublikovaná magisterská diplomová práce]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

- Lawler, E. J., Thye, S. R., & Yoon, J. (2008). Social exchange and micro social order. *American Sociological Review*, 73(4), 519-542. <https://doi.org/10.1177/000312240807300401>
- Lee, J. A. (1977). A typology of styles of loving. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 3(2), 173-182. <https://doi.org/10.1177/014616727700300204>
- McKee, D. D., & Chappel, J. N. (1992). Spirituality and medical practice. *J Fam Pract*, 35(2), 201-205.
- Miovský, M. (2006). Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada Publishing.
- Molm, L. D., Collett, J. L., & Schaefer, D. R. (2007). Building solidarity through generalized exchange: A theory of reciprocity. *American journal of sociology*, 113(1), 205-242. <https://doi.org/10.1086/517900>
- Molm, L. D., Peterson, G., & Takahashi, N. (1999). Power in negotiated and reciprocal exchange. *American sociological review*, 64(6), 876-890. <https://doi.org/10.2307/2657408>
- Maslow, A. (2014). *O psychologii bytí*. Portál.
- Masuda, M. (2003). Meta-analyses of love scales: Do various love scales measure the same psychological constructs? *Japanese Psychological Research*, 45(1), 25-37. <https://doi.org/10.1111/1468-5884.00030>
- Meyers, S. A., & Berscheid, E. (1997). The language of love: The difference a preposition makes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(4), 347-362. <https://doi.org/10.1177/0146167297234002>
- Pechová, O. (2011). *Psychologie náboženství*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Piedmont, R. L. (1999). Does spirituality represent the sixth factor of personality? Spiritual transcendence and the five-factor model. *Journal of personality*, 67(6), 985-1013. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00080>
- Rubin, Z. (1970). Measurement of romantic love. *Journal of personality and social psychology*, 16(2), 265-273. <https://doi.org/10.1037/h0029841>
- Říčan, P. (2007). *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál.
- Říčan, P., & Krejčířová, D. (2006). *Dětská klinická psychologie* (4., přepracované a doplněné vydání). Grada Publishing.
- Shaver, P., & Hazan, C. (1988). A Biased Overview of the Study of Love. *Journal of social and personal relationships*, 5, 473-501. [10.1177/0265407588054005](https://doi.org/10.1177/0265407588054005)
- Schopenhauer, A. (1998). Svět jako vůle a představa. Svazek druhý. Pelhřimov: Nová tiskárna.
- Sorokowski, P., Sorokowska, A., Karwowski, M., Groyecka, A., Aavik, T., Akello, G., Alm, C., Amjad, N., Anjum, A., Asao, K., Atama, C. S., Duyar, D. A., Ayebare,

- R., Bartes, C., Bendixen, M., Bensafia, A., Bizumic, B., Boussena, M., Buss, D. M., Butovskaya, M., . . . & Sternberg, R. J. (2020). Universality of the triangular theory of love: adaptation and psychometric properties of the triangular love scale in 25 countries. *The Journal of Sex Research*, 58(1), 106-115. <https://doi.org/10.1080/00224499.2020.1787318>
- Spaulding, C. B. (1970). The romantic love complex in American culture. *Sociology & Social Research*, 55(1), 82–100.
- Sprecher, S. (1998). Social exchange theories and sexuality. *Journal of Sex Research*, 35(1), 32-43. <https://doi.org/10.1080/00224499809551915>
- Sternberg, R. J., & Grajek, S. (1984). The nature of love. *Journal of Personality and Social psychology*, 47(2), 312-329. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.47.2.312>
- Sternberg, R. J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological review*, 93(2), 119-135.
- Sternberg, R. J. (1997). Construct validation of a triangular love scale. *European journal of social psychology*, 27(3), 313-335. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0992\(199705\)27:3<313::AID-EJSP824>3.0.CO;2-4](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0992(199705)27:3<313::AID-EJSP824>3.0.CO;2-4)
- Sternberg, R. J. (2009). *Kognitivní psychologie* (2. vydání). Portál.
- Sternberg, R. J. (2017). *Láska je příběh*. Portál.
- Tennov, D. (1998). Love and limerence: The experience of being in love. Scarborough House.
- Yalom, I. (2020). *Existenciální psychoterapie*. Praha: Portál.
- Yamagishi, T., Cook, K. S., & Watabe, M. (1998). Uncertainty, trust, and commitment formation in the United States and Japan. *American journal of sociology*, 104(1), 165–194. <https://doi.org/10.1086/210005>
- Zinnbauer, B. J., & Pargament, K. I. (2005). Religiousness and spirituality. In: Paloutzian, R. F., & Park, C., L. (Eds.), *Handbook of the psychology of religion and spirituality* (21-42). New York: The Guilford Press.
- Zinnbauer, B. J., Pargament, K. I., Cole, B., Rye, M. S., Butfer, E. M., Belavich, T. G., Hipp, K., Scott, A., & Kadar, J. L. (2015) Religion and spirituality: Unfuzzifying the fuzzy. In: Mirola, W., Emerson, M., & Monahan, S. (Eds.), *Sociology of religion* (s 29-34). New York: Routledge.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Český a cizojazyčný abstrakt

Příloha č. 2: Informovaný souhlas

Příloha č. 3: Základní osnova rozhovoru

Příloha č. 4: Kódovací systémy

Příloha č. 5: Schémata ostatních komponent

Příloha 1: Český a cizojazyčný abstrakt

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Dimenze spirituality v partnerských vztazích

Autor práce: Lukáš Motloch

Vedoucí práce: Mgr. Vojtěch Kukla

Počet stran a znaků: 91 stran, 163 267 znaků

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 61

Abstrakt:

Tato práce se zabývá fenoménem lásky v partnerských vztazích a možnou integrací spirituální komponenty do tohoto fenoménu. Východiskem této práce je čtyřkomponentová teorie lásky identifikující čtyři komponenty lásky: vášně, intimitu, závazek a spiritualitu. Dimenze spirituality má nejistou pozici a prozatím se ji nepodařilo uspokojivě prokázat. Proto jsme se rozhodli pomocí kvalitativní metodologie (polostrukturovaných rozhovorů) prozkoumat tuto dimenzi blíže. Cílem naší práce je zjistit, zda a jak se v partnerských vztazích projevuje dimenze spirituality a tyto poznatky dále porovnat s pojetím vztahové spirituality v pojetí čtyřkomponentové teorie lásky. Naš výzkumný soubor tvoří 5 dospělých mladých jedinců ve věku 22-30 let, kteří se aktuálně nachází alespoň rok v partnerském vztahu. S těmito respondenty jsme podnikli polostrukturované rozhovory, které jsme dále analyzovali a interpretovali metodou IPA. Ve výpovědích respondentů vidíme dvě hlavní témata individuálního pojetí spirituality: vztah k přesahu a spiritualita jako potřeba. Dále pak čtyři hlavní témata vztahové spirituality: vzájemná kompatibilita, osudovost lásky, vztahový růst a vrcholný zážitek. První dvě témata vztahové spirituality jsou totožná s projevy definovanými v původní čtyřkomponentové teorii lásky. Vztahový růst a vrcholný zážitek představují nová témata projevů vztahové spirituality. Naše výsledky mohou sloužit jako podklad k dalším snahám o testové ověření čtyřkomponentové teorie lásky.

Klíčová slova: láska, partnerský vztah, spiritualita, vztahová spiritualita, čtyřkomponentová teorie lásky

ABSTRACT OF THESIS

Title: The spiritual dimension in partner relationships

Author: Lukáš Motloch

Supervisor: Mgr. Vojtěch Kukla

Number of pages and characters: 91 pages, 163 267 characters

Number of appendices: 5

Number of references: 61

Abstract:

This work deals with the phenomenon of love in partner relationships and the possible integration of the spiritual component into this phenomenon. The outlet of this work is a four-component theory of love identifying four components of love: passion, intimacy, commitment and spirituality. The dimension of spirituality has an uncertain position and has not been satisfactorily proven. Therefore, using the qualitative methodology (semi-structured interviews), we decided to examine this dimension in more detail. The aim of our work is to find out whether and how the dimension of spirituality manifests itself in partner relationships and to further compare this knowledge with the concept of relational spirituality defined in the four-component theory of love. Our research group consists of five young adults aged 22-30 years old, who are currently in a relationship for at least a year. We undertook semi-structured interviews with these participants, which we further analysed and interpreted using the IPA. In the statements of the respondents, we see two main themes of individual conception of spirituality: the relationship to transcendence and spirituality as a need. We then identified four main themes of relational spirituality: mutual compatibility, the fatality of love, relationship growth and the peak experience. The first two themes of relational spirituality are identical to the manifestations defined in the original four-component theory of love. Relationship growth and the peak experience present new themes of manifestations of relational spirituality. Our results may serve as a basis for further efforts in testing the four-component theory of love.

Key words: love, partner relationship, spirituality, relational spirituality, four-component theory of love

Příloha 2: Informovaný souhlas

Než začneme rád bych se tě zeptal, zda souhlasíš s tím, že bude tento rozhovor nahráváný. Souhlasíš?

Takže jak jsem předesílal, tento rozhovor využiji ve své bakalářské práci, kterou píšu na katedře psychologie FF UP o lásce a partnerských vztazích. Tvoje účast na studii je samozřejmě plně dobrovolná a kdykoliv z ní můžeš zpětně odstoupit tím, že mi napíšeš a požádáš o vyřazení. Já poté veškeré data spojené s tímto rozhovorem smažu. Nahrávku rozhovoru nebudu s nikým sdílet a poslouží výhradně mě pro zpracování a analýzu dat sloužící k cíli mé práce. Veškeré tvé osobní údaje budou anonymizovány a po zpracování dat tuto nahrávku smažu. Během rozhovoru se můžeme dotknout citlivých témat. Pokud bychom se nějakého takového tématu dotkli, prosím, upozorni mě na to, není mým cílem ti způsobovat nějakou újmu. V zásadě půjdu v rozhovoru tam, kam mě ty pustíš.

Souhlasíš se svou účastí ve výzkumu za těchto podmínek?

Příloha 3: Základní osnova rozhovoru

Úvod – základní údaje

- 1) Jméno, příjmení
- 2) Věk
- 3) Vzdělání/zaměstnání
- 4) Rodinný stav
- 5) Věřící/nevěřící
- jaké náboženství?
- jaká církev?

První okruh – obecné postoje na lásku a partnerský vztah

- 1) Co je to podle tebe láska?
- 2) Jak se podle tebe projevuje láska?
 - Jak se chová člověk, který někoho miluje?
 - Co takový člověk prožívá?
 - Co takového člověka motivuje milovat?
- 3) Jak si představuješ dokonalý partnerský vztah
 - Na čem stojí opravdová láska?

Druhý okruh – aktuální vztah

- 1) Jak dlouho jsi nyní se svým partnerem?
- 2) Jak jste se rozhodli vstoupit do vztahu?
- 3) Co tě motivovalo vstoupit s partnerem do vztahu?
- 4) Myslíš si, že ve vašem vztahu existují nějaké pilíře, na kterých ten vztah stojí? Jestli ano, jaké?
alt. Co nejvíc drží váš vztah pohromadě?
- 5) Čeho si na vašem vztahu vážíš nejvíce?
- 6) Co tě nyní motivuje zůstat ve vztahu?

Třetí okruh – Spiritualita

- 1) Znáš pojem spiritualita? Dokázal/a bys mi ho popsat?
- 2) Projevuje se nějak tato spiritualita ve vašem vztahu?

Později doplněné otázky:

- 1) Jaký je tvůj nejoblíbenější zážitek ze vztahu? A jaký je tvůj největší zážitek?
- 2) Posunul vás váš vztah jako dvě osobnosti někam? Když srovnáš sebe před vztahem a sebe nyní, jsi v důsledku vztahu nějak jiná člověk?
- 3) Máš pocit, že jste s partnerem stvořeni jeden pro druhého?
- 4) Byla bys ochotná se něčeho kvůli partnerovi vzdát nebo jít do nějakého diskomfortu? Kdy? Proč?
- 5) Je vztah nebo partner něco, co tě přesahuje?

Příloha 4: Kódovací systémy

Kódovací systém vztahové spirituality v rámci čtyřkomponentové teorie

Výzkumná oblast	Hlavní témata	Terciální kódy	Sekundární kódy	Primární kódy
Vztahová spiritualita (Čtyřkomponentová teorie)	Vzájemná kompatibilita	Sdílení podobných hodnot		Rodina Vzdělávání se Práce a kariéra Životní prostředí Samostatnost a svoboda Konfrontace názorů a hodnot: musí být se shodnout
				Pokora Empatie Podobnost intelektů Ocenění vlastností partnera
				Společné aktivity Podobnost zájmů "Mají se o čem bavit"
				Podobné plány se vztahem Podobný pohled na svět a společná filosofie
	Osudovost lásky			Stvoření jeden pro druhého Vyšší síla, která nás drží spolu v těžkých chvílích Vyšší síla, která nás spojila

Kódovací systém potenciálně nových projevů vztahové spirituality

Výzkumná oblast	Hlavní témata	Terciální kódy	Sekundární kódy	Primární kódy
Vztahová spiritualita (nové projevy)	Vztahový růst	Partner a vztah jako zdroj přesahu	Pocit naplněnosti	Sebeúcta Sebepoznání Sdílení zájmů Větší vděčnost Veselejší člověk Touha společně něco budovat a vytvářet Dospělejší člověk Nalezení životní cesty Úklid v ostatních vztazích Větší sebevědomí a odvaha Větší motivovanost a vůle posouvat se v životě vpřed Pocit smysluplnosti okolního světa
				Vztahový růst jako podmínka úspěšného vztahu Učení se novým způsobům přemýšlení a pohledům na svět Posun v intimitě Schopnost tolerance
				Vztahový růst jako podmínka úspěšného vztahu Nespecifikovaný rozvoj v lásce
	Vrcholný zážitek			Difúze ega v jednotky já-ty Partner jako podmínka vrcholného zážitku

Kódovací systém vztahové intimity

Výzkumná oblast	Hlavní témata	Terciální kódy	Sekundární kódy	Primární kódy
Vztahová intimita	Láska je hluboká náklonnost dvou lidí k sobě	Láska nejvíce uspokojuje potřebu intimity	Výjimečné postavení partnera z hlediska intimity	Strach o partnera Partner je nejlepší kamarád Pocit bezpečí
				Sex jako intimita Dárek pro partnera Věnování pozornosti
	Důvěrná a otevřená komunikace		Vzájemné sebeodhalení	Znalost druhého Vzájemné pochopení a porozumění Naslouchání partnerovi
				Potřeba poznat jak partner funguje a přemýšlí Konverzace o hlubších tématech
	Vzájemná rovnost a respekt ve vztahu		Důležitost důvěry	Vzájemná opora ve vztahu Ohled a péče o druhého Samostatnost a svoboda
				Vzájemné přijetí Sdílení humoru Uvolněnost ve vztahu Absence cenzury
	Autenticita			

Kódovací systém vztahové vášně

Výzkumná oblast	Hlavní témata	Terciální kódy	Sekundární kódy	Primární kódy
Vztahová vášně	Znaky a projevy psychické vášně			Žárlivost Touha být spolu Pocit štěstí a radosti Podobnost v citové angažovanosti Láska je spojení lidí - silné pouto
		Výjimečnost partnera, který vzbuzuje intenzivní vášně	"Vztahová chemie"	Počáteční poblouznění "Jsem věděla, že prostě by nám to spolu šlo"
	Znaky a projevy fyzické vášně	Výjimečnost partnera, který vzbuzuje intenzivní vášně	-	Sex "Taková jako štěněčí láska"
	Ostatní motivační složky			Větší motivovanost a vůle posouvat se v životě vpřed Větší sebevědomí a odvaha

Kódovací systém vztahového závazku

Výzkumná oblast	Hlavní témata	Terciální kódy	Sekundární kódy	Primární kódy
Vztahový závazek	Rozhodnutí vstoupit do vztahu			Láska jako potřeba Útěk před samotou Podobnost v citové angažovanosti Počáteční poblouznění Vzájemná kompatibilita Ocenění vlastností partnera "Jsem věděla, že prostě by nám to spolu šlo"
	Udržování lásky		Společná práce na vztahu	Tolerance Ochota dělat kompromisy Vzájemná opora ve vztahu Překonání obtížného období Ochota se něčeho vzdát nebo jít do diskomfortu Motivace řešit vztahový problém Hledání shody v nahlížení na svět
				Závazek plynoucí z citové a časové investice ve vztahu S nikým jiným by nedokázal být Společné vize budoucnosti Jistota ve vztahu

Příloha 5: Schémata ostatních komponent

Schéma vztahové intimity

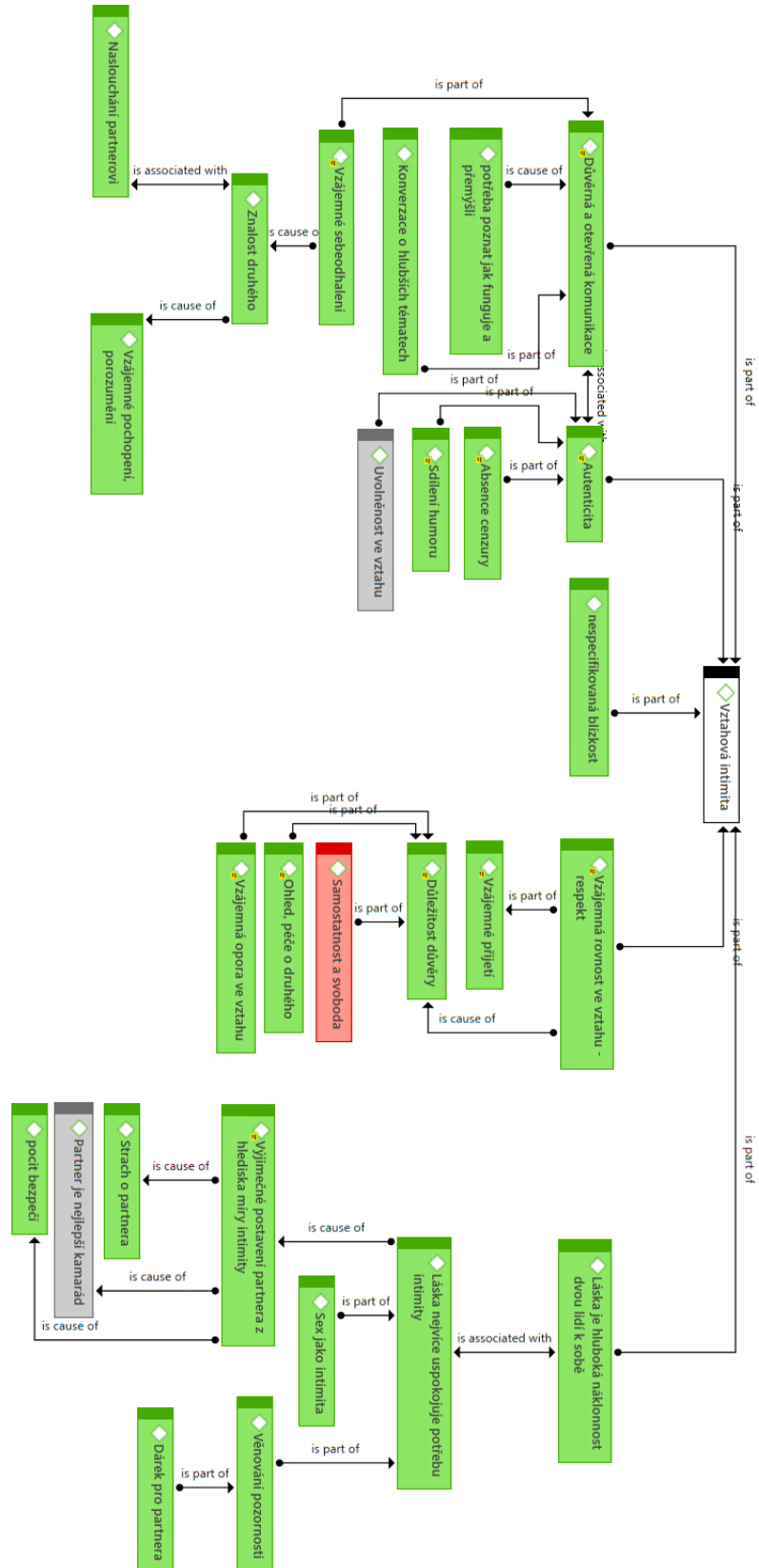

Schéma vztahové vášně

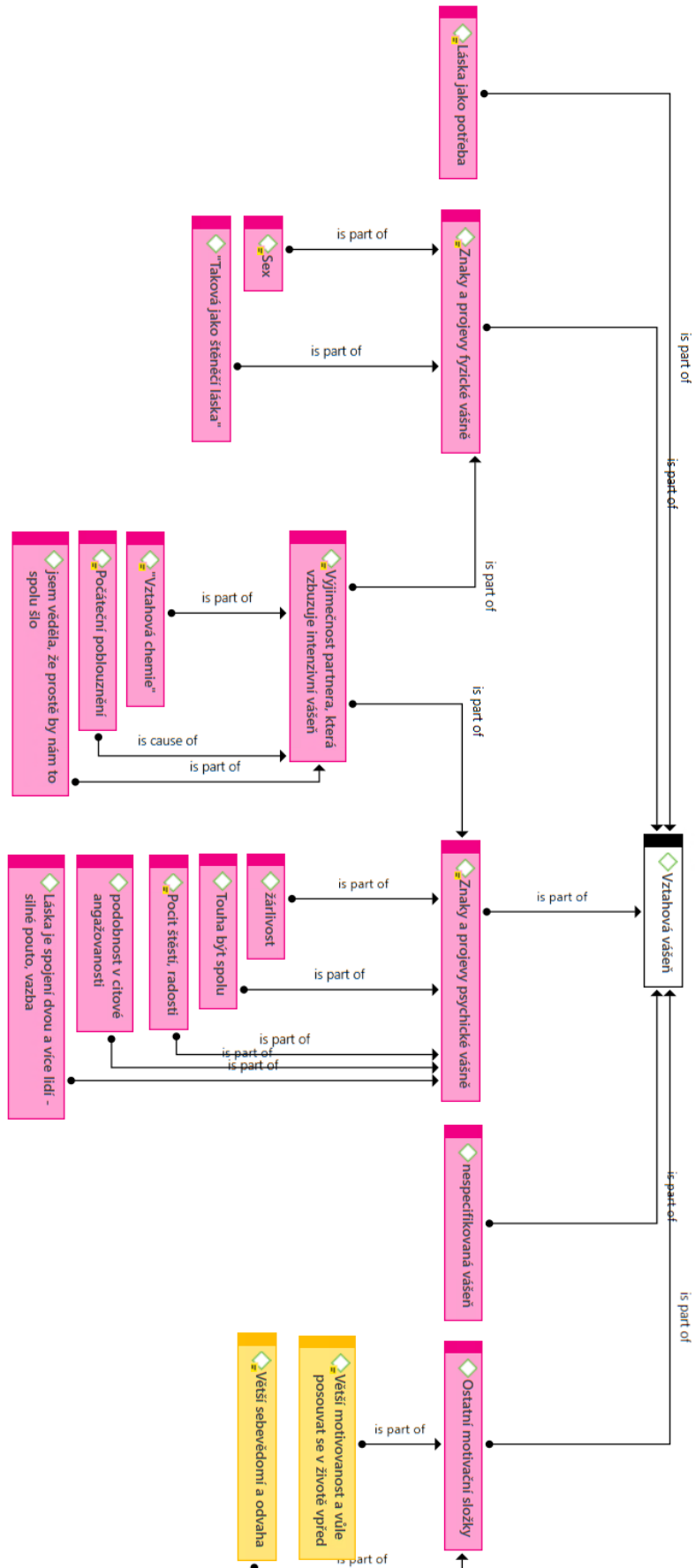

Schéma vztahového závazku

